

KOROŠKI

svižinar

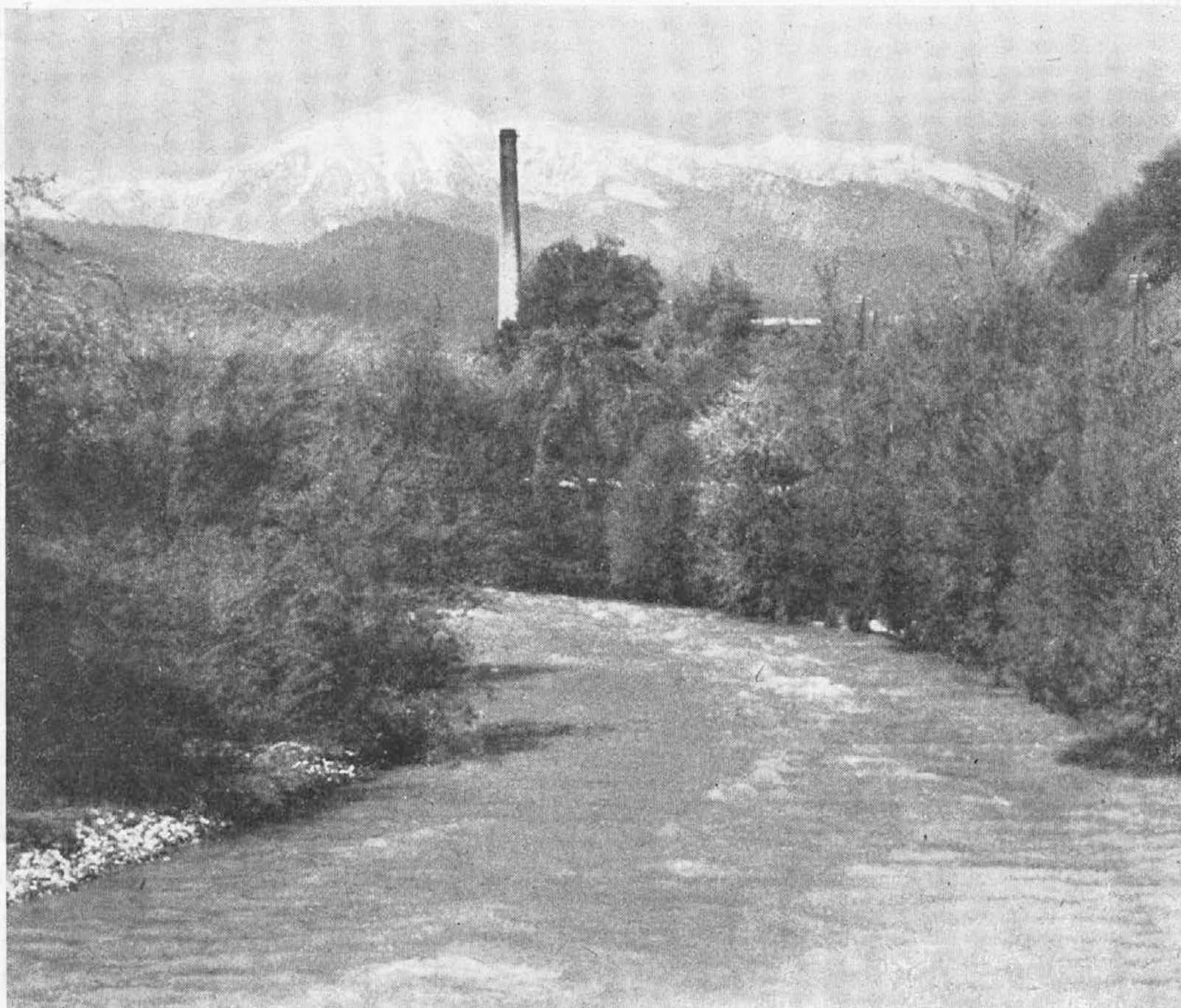
GLASILO GUŠTANJSKIH ŽELEZARJEV

Leto I.

Guštanj, 29. novembra 1951

Štev. 1-2

Sodelavci guštanske delovne skupnosti se borijo v tekmovanju za počastitev desetletnice JA samo še za prvo mesto. Tudi izid tega lista je pospešen v tem prizadevanju

Naša dežela

FOTO: JOZE KOVACIC

Med Peco in Mežo. Pogled ob izstopu iz soteske z dravograjske strani. Tako slutene in zakrite so mnoge posebnosti, tegobe in lepote našega ljudstva in kraja.

Guštanj — gospodarsko in kulturno središče svobodne Koroške

Skoro 200 let bo minulo, odkar so se v našem kraju prvič oglasila kovaška kladiva. Kovači, ki so prvi zapeli kovaško pesem po naši dolini, se niso zavedali, da so s tem dali prve tone mogočni simfoniji, katero bodo godli njihovi potomci. Udarili so temelje naši tovarni.

V zgodovini človeške družbe 200 let ni dolga doba; zadnjih 200 let pa pomeni za človeštva več kot prej tisočletja. To je doba največjega tehničnega napredka, doba revolucionarnih sprememb na ekonomskem in političnem polju. V tem času je bil izvršen prehod od obrtniške dejavnosti na industrijo, speljana je bila železnica, iznajden eksplozijski motor, nastalo letalstvo, radiofonija, televizija in končno odkrita skrivnost atomske energije. Prirodne sile so začele postajati človeku pokorne, nastale so hidrocentrale, odprla so se rudna bogastva, zgradile so se tovarne. Z novimi tehničnimi iznajdbami so nastale tudi nove ideje, ljudstvo se je začelo zavedati svoje moči, rodili so se začetki socializma.

Do zmage delovnega ljudstva je bil razvoj naše tovarne zaradi odvisnosti od monopolnega položaja tujih kapitalistov zavrt. Zaostalost v tovarni in kraju je bila odraz ekonomske in politične odvisnosti. Šele osvoboditev 9. maja 1945. leta je dala tudi Guštanju nacionalno in ekonomsko osamosvojitve. S tem datumom se je začela za nas nova doba, doba podviga in rasti.

Medtem, ko se je v letih obnove stremelo skoraj izključno samo za popolnejšim izkoriščanjem obstoječih kapacitet, se je s Petletnim planom začela popolna rekonstrukcija in modernizacija naše tovarne. Besedilo:

»Zagotoviti potrebno povečanje proizvodnje jeklenih litin v Železarni Guštanj...« na 80. strani Petletnega plana pomeni za Guštanj začetek pravega socialističnega podviga. Že samo besedilo pove, v kateri smeri se mora razvijati naše podjetje. Petletni plan predvideva povečanje kapacitet proizvodnje surovega jekla, jeklotitine, kovane in valjane robe ter mehansko obdelanih končnih proizvodov. Naše stremljenje je uperjeno v smer, ki odgovarja danim pogojem: dati dovoženim surovinam čim večjo vrednost in prodajati manj materiala in več znanja.

Položaj Guštanj je v malem obsegu podoben položaju Švice. Nahajamo se v bližini energetskih baz, razpolagamo z visoko jeklarsko tradicijo, dovažati pa moramo potrebne surovine. Naš cilj mora biti predelava žlahtnih jekel do visokovrednih metalurško in mehansko obdelanih finalnih proizvodov. Vpeljane artikule moramo kvalitetno izboljšavati, postopoma pa vpeljati vse boljše in boljše proizvode. Naša oblast nam nudi vse pogoje, da naše želje uresničimo. Na razpolago so nam dana finančna in materialna sredstva, gradbena in druga podjetja, zato je naša dolžnost, da to edinstveno priliko polno izkoristimo.

Perspektivni načrt izgradnje naše tovarne predvideva postavitev nove moderne jeklarne s popolno mehanizacijo, z dvema 10-tonskima SM-pečema, z eno 10-tonsko in eno 4-tonsko obločno pečjo ter z visokofrekvenčnimi pečmi, povečanje in modernizacijo težke kovačnice, postavitev in mehanizacijo valjarne, skoncentriranje predelovalnih obratov/ter izpopolnitev mehanske obdelovalnice, kakor tudi izgradnjo vseh potrebnih pomožnih obratov in naprav. Dela, ki so že v polnem teku, dokazujejo, da bo naša tovarna Mežiški dolini v okras in da bo ena najlepših metalurških tvornic v državi.

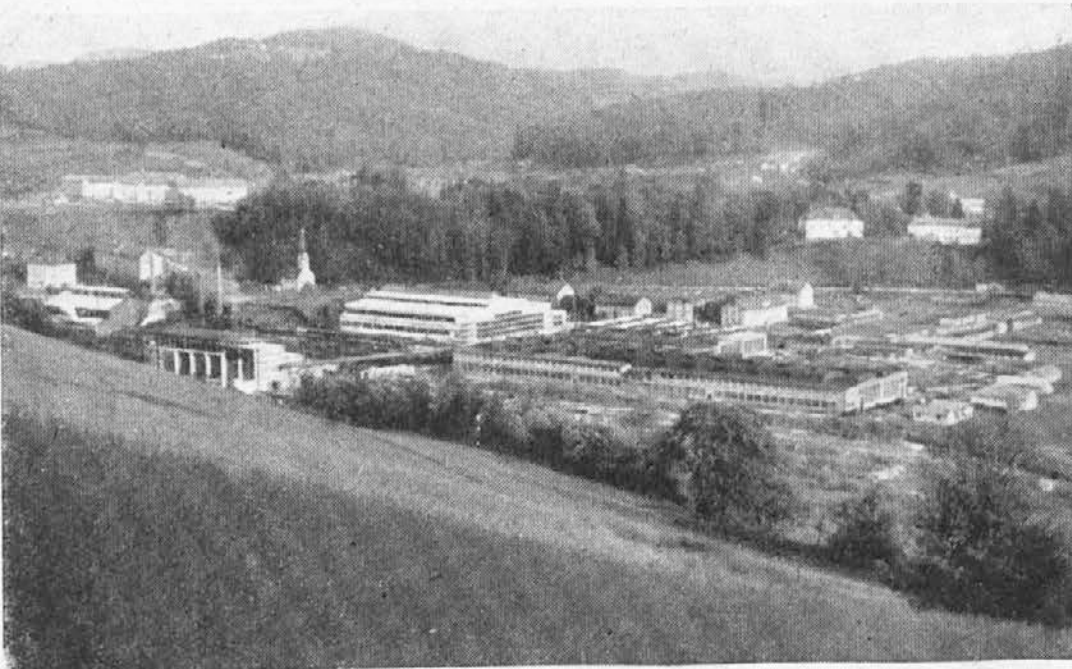
Gradbeni razmah ni zajel samo tovarne. Cel okraj je istočasno postal eno samo gradbišče. Gradnja novega naselja na Čečovju je v polnem teku, gradijo se prosvetni, socialni, kulturni in fizkulturni objekti. Na široko je razplamtela gradnja lastnih delavskih družinskih domov.

Pri vsej tej dejavnosti pa se moramo zavedati, da pred nami ni samo cilj dograditve objektov. Istočasno moramo zgraditi tudi sami sebe, da bomo kos smotrom, ki jih hočemo doseči. Proizvodnja visoko kvalitetnih žlahtnih jekel zahteva strokovno in zavestno vredne ljudi. Razlika med delavcem in izobražencem mora izginiti. Nivo slehernega delavca se mora dvigniti. Strokovni tečaji, Ljudska univerza, naše šole, naša gimnazija, kulturno-prosvetna dejavnost in »Koroški Fužinar« ter marljivost poglobljanja vsakega posameznika so poti, ki nas bodo privedle do tega cilja. Pri vsem tem širokem razmahu graditve se nahaja naš kraj v sličnem položaju kot delavec, ki gradi svoj dom. Marsičemu se je treba za čas odpovedati, gnati pa nas mora cilj:

novo gospodarsko in kulturno središče svobodne Koroške.

Le z dviganjem osebne časti in zavesti, z ljubeznijo do kraja in domovine bomo to dosegli.

Gregor Klančnik, direktor

Del tovarne s severne strani. V ozadju na levi novo naselje na Čečovju, na desni gimnazija na Ravnah.

Franjo Mahorčič:

Litje jekla v mokre kalupe

V naši državi postaja važnost proizvodnje jeklo-litine z vsakim dnem večja. Spomnimo se samo skromnih začetkov v lastni jeklolivarni in pogledimo zahteve, ki se danes postavljajo pred nas pri prevzemu odlitkov. Medtem, ko v začetku praktično nismo poznali prevzemnih pogojev, danes skoro nimamo odlitka brez lažjih ali strožjih pogojev pri prevzemu, pa naj ta služi za splošno popravilo strojev, za mornarico, za motorno industrijo, za železnico, za splošno strojogradnjo ali pa za specialne namene.

Izdelava kvalitetnih odlitkov z lepo površino in brez notranjih napak je bila od nekdaj ena glavnih in težavnih nalog vsakega kaluparja, predvsem pa jeklolivarja.

Danes, pri tako poostrenih pogojih prevzema, pa je izdelava kvalitetnih odlitkov še bolj važna naloga vsakega kaluparja, ker se sicer pri naraščajočem izmečku postavlja vprašanje zasluga samega kaluparja in rentabilnosti proizvodnje.

To velja v večji meri za množično proizvodnjo, kakor za posamično (individualno). Redno ugotavljamo, da se nam posredujejo posamezni odlitki, ko jih osvajamo, če pričnemo s serijsko proizvodnjo, pa imamo često opravka z visokim izmečkom.

Pri serijski proizvodnji gre po navadi za odlitke komplicirane oblike in manjše teže, ponavadi pod 100 kg, s tankimi stenami. Če so naročila večja od 100 kom. po posamezni poziciji, se vrši kaluparjenje na kaluparskih strojih, sicer pa ročno. V pretežni meri se te vrste odlitki odlivajo v mokre kalupe.

Splošno je znano, da nastane 50 do 60% izmečka na odlitkih zaradi napak pri izdelavi kalupov, 20 do 30% zaradi slabega surovega jekla ali napak pri litju, ostalo odpade na druge napake.

Tudi pri nas sta prva dva pojavi glavni izvor čestim izmečkom, predvsem v serijski proizvodnji odlitkov, katere vlivamo v mokre kalupe. Zato hočemo nižje spregovoriti o lastnosti in pripravi peska za take kalupe, o tehniki izdelave kalupov, o litju in o glavnih napakah odlitkov, s prikazom vzrokov njih nastanka.

Lastnosti peska

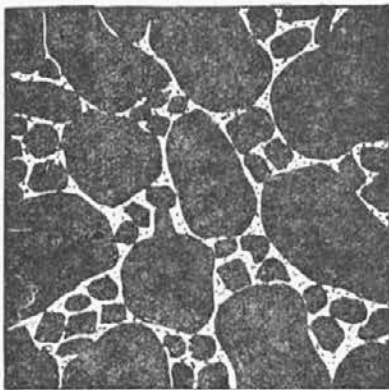
Osnovne lastnosti peska ali drugega kaluparskega materiala za litje v mokre kalupe so:

- visoka produšnost (propustnost),
- primerna trdnost,

- visoka ognjeodpornost,
- primerna plastničnost in
- mala osipljivost.

1. Kakor znano, sta glina in čisti kremenčev pesek glavni sestavini kaluparskega peska (apnec, železne spojine in drugo, predstavljajo le nezaželene nečistoče). Kremenčeva zrna tvorijo ogrodje peska, glina pa vezivo. Vsako kremenčevo zrno je obdano s plastjo gline (glej slika 1).

sl 2

Neenakomerna zrna v pesku

Glina je v vlažnem stanju lepljiva in veže posamezna kremenčeva zrnca. Če sta torej glina in kremenčev pesek glavni sestavini, potem so lastnosti teh dveh in njihovo razmerje v pesku osnovnega pomena za lastnosti kaluparskega peska.

Navedli smo, da je prva osnovna lastnost kaluparskega peska visoka produšnost. Pri livanju nastali plini morajo takoj zapustiti pesek, če hočemo, da bo odlitek uspel. Vsak kalup namreč vsebuje zrak. Mokri kalupi poleg tega tudi vlago. Pri litju nastopijo še plini, ki uhajajo iz tekočega jekla. Poleg teh se razvijajo plini iz organskih snovi, katere so skoraj vedno prinešane peskom, bilo kot nečistoče, bilo kot umetna veziva za jedra (olje, sulfidna lužina, dekstrin, itd.).

Računati moramo, da se volumen zraka pri litju poveča vsled ogretja na skoraj petkrat. To povečanje je možno le tam, kjer se zrak brez odpora lahko raztegne na vse strani. Pri zaprtém prostoru (kalupi predstavljajo tak zaprt prostor), raste tlak na steno ter je isti vsled ogrevanja tem večji, čim manj produšen je kalup in obratno. Vse to ima velik vpliv na odlitek. Dnevno opažamo, da nastaja velik odstotek izmečka vsled poroznosti. Ko namreč plini ne morejo pravočasno zapustiti kalupa (slabo produšen pesek), raste njihov tlak in postane večji od tlaka tekočega železa. Plinji prodrejo v tekoče železo in ker se to kmalu strdi (mali komadi s tankimi stenami), ostanejo plini zaprti v komadu in tvorijo v njem male votline ali kanale. Pri malih odlitkih često teh por na površini ne opazimo, ker se zunanja plast železa hitro strdi, pač pa pridejo na dan pri mehanski obdelavi pod kožo odlitka.

Velika produšnost peska je torej ena najvažnejših lastnosti pri litju jekla v mokre kalupe.

Velika in enakomerna zrna peska imajo med zrnji večje pore (medprostore, glej slika 1). Če imamo v pesku pomešana velika in mala zrna, potem mala zrna napolnijo pore in produšnost peska pade

(glej slika 2). Isto velja, če zrna niso okrogla, temveč ostrorobna. Tudi povečan odstotek gline (glej slika 3) ali prahu povzroči padec produšnosti. Ravnotako prevelik odstotek vlage v pesku.

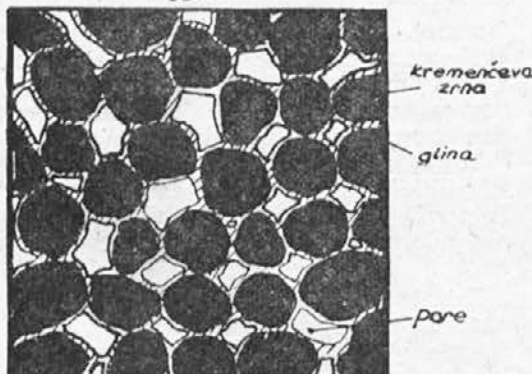
V našem slučaju je za odlitke pod 100 kg najbolj primerno zrno 0,1—0,3 mm, s čim manjšim odstotkom zrn pod 0,1 mm, do čim večji odstotek zrn nad 0,3 mm ne moti toliko. Dober pesek naj ima najmanj 70% zrnovitosti 0,2—0,3 mm. Tako enakomernost pri peskih težko najdemo v naravi, zategadelj peske često sestavljamo in govorimo potem o sintetičnih peskih. (Iz grščine: synthithemi = skupaj zlagati). Tudi pri nas uporabljamo sintetičen pesek, sestavljen iz gline in opranega ter presejanega kremenčevega peska (da dosežemo čim večjo produšnost, odstranimo s pranjem dele izpod 0,06 mm).

Produšnost merimo s posebnim aparatom, ki je v principu z vodo zatesnjena posoda z določeno lastno težo zraka, ki ga pritiskamo z določenim pritiskom skozi poskusno telo peska. Produšnost je potem takem številu, ki nam pove, koliko cm³ zraka gre skozi kocko peska s stranico 1 cm v eni minuti, pri pritisku 1 cm vodnega stebra.

Peski za jeklo-litje v mokre kalupe morajo imeti produšnost najmanj 80 cm/min. pri enostavnih komadih. Za tenkostenske in komplicirane komade, kateri se lijejo zelo vroče, mora pa biti produšnost preko 100 cm/min. Za jedra, ki se vstavljajo v mokre kalupe, mora biti produšnost še večja — najmanj 150 cm/min. Z ozirom na to, da služijo pri jedrih kot vezivo organske snovi, ki se dodajo v nekaj odstotkih, se ta produšnost pri zrnju 0,2 do 0,3 mm z lahkoto doseže.

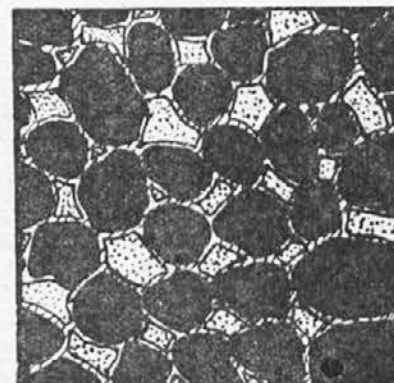
2. Kot smo zgoraj omenili, pada produšnost z rastočo vsebnostjo gline v pesku. Istočasno pa raste trdnost, ki je druga najvažnejša lastnost kaluparskega peska. (Pod trdnostjo razumemo svojstvo materiala, da nudi gotov odpor vsaki spremembi svoje oblike, za razliko od trdote, ki pomeni odpor materiala napram vdoru tujega telesa, ali proti obrabi.) Zadostna trdnost kaluparskega peska je nujna, da zamore ta izdržati večje udarce in pritisk tekočega jekla pri litju. Istotako je važno, da obdrži kalup pravilne oblike pri kaluparjenju in da se isti more prenašati na mesto litja. Ne sme pa trdnost biti previsoka, kakor je to od slučaja do slučaja potrebno, ker sicer pada produšnost in dobimo vsled tega lahko porozne odlitke.

sl. 1

sestav dobrega kaluparskega peska (gline enakomerno obdaja zrna, velike pore)

sl 3

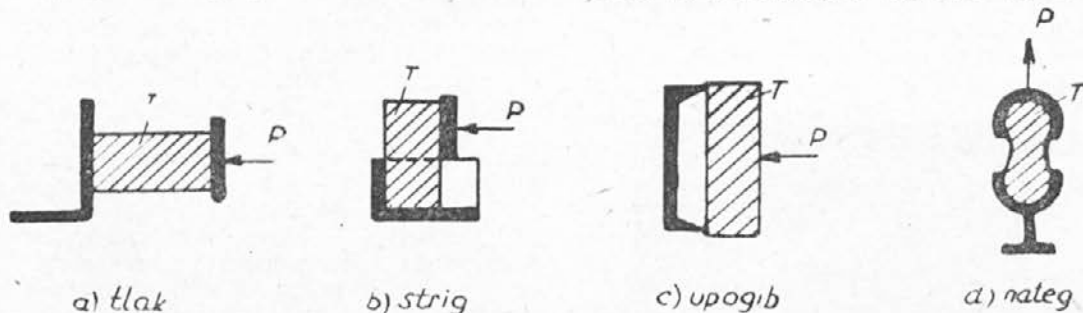
Prebitok gline zamaši pore v pesku z enakomernimi zrnji

Obratno, kakor pri propustnosti, dajejo ostrorobna in neenakomerna zrna večjo trdnost. Trdnost je torej nasprotna lastnost produšnosti. Poleg glin in oblike zrn ima na trdnost vpliv še vlaga in stopnja zgostitve (nabijanja) peska.

Razlikujemo:

- tlačno trdnost,
- strižno trdnost,
- upogibno trdnost in
- natezno trdnost.

Simbolično pa prikažemo to takole:

a) tlak

b) strig

c) upogib

d) nateg

P smer delovanja sile

T poskusno telo iz peska

Na tlak so obremenjene vse stene kalupa, ker vrši tekoče železo po hidrostatičnem zakonu pritisk na vse stene. Velikost tega tlaka je odvisna od proizvoda vlivne višine in specifične teže tekočega železa. Za normalno delo mora imeti pesek tlačno trdnost najmanj 500 g/cm^2 pri manjših in 700 g/cm^2 pri večjih komadih. Če imamo trdnost n. pr. le 300 g/cm^2 , kar se v praksi često dogaja ter lijemo z višine, n. pr. 3 dm železo v 2 dm globok kalup, naraste tlak na $350 \text{ g/cm}^2/P = 3 + 2 \times 7 = 35 \text{ kg/dm}^2 = 350 \text{ g/cm}^2/\text{in}$ kalup se mora vdati.

Odlitek postane ponavadi večji in pravimo, da je gnan.

Strižna trdnost znaša ponavadi le $1/4$ tlačne, upogibna pa komaj $1/20$ tlačne in znaša $20-30 \text{ g/cm}^2$. (Poudarjamo, da se vse te vrednosti nanašajo na pesek v mokrem stanju.)

Strižni, upogibni in natezni trdnosti so izpostavljeni vsi strčeči deli kalupa, v prvi vrsti pa jedra. Mokre peske preizkušamo ponavadi le na tlačno in strižno trdnost. Peske za izdelavo jeder, katere sušimo, pa tudi na upogibno in natezno trdnost.

Tlačno in strižno trdnost določimo tako, da pustimo na poskusno telo iz peska vplivati silo, ki narašča tako dolgo, dokler se to ne vda. Dosežena največja sila v gramih se nato preračuna na celoten presek telesa. Če je na primer presek bil 50 cm^2 , najvišja sila 25 kg, potem znaša tlačna trdnost 500 g/cm^2 .

3. Poleg produšnosti in trdnosti je ognjeodpornost zelo važna lastnost vsake kaluparske mase, torej tudi peska za mokro litje. Medtem ko se moreta trdnost in produšnost korigirati z menjanjem sestavnih delov (glin in peska), se nizka ognjeodpornost praktično težko zviša na tako mero, da bi bil pesek še uporaben.

Nizka ognjeodpornost peska povzroča, da ta zapeče na odlitku, kar daje grde odlitke in povzroča visoke stroške pri čiščenju.

Tališča čistega peska in čiste glin leže mnogo višje nego tališče železa. Torej mora biti tudi mešanica teh dveh ognjeodporna, toda čim več imamo sestavnih delov v pesku, tem nižje leži tališče. Če male primesi, n. pr. apna ali železnih oksidov,

znižajo tališče občutno in posledica je zažlindravanje tistih površin peska, ki pridejo v dotik s tekočim jeklom. To povzroča garjave odlitke in često tudi nemetalne vključke v notranjosti odlitkov.

Groba zrna imajo manjšo površino od finih, zato so slednja bolj izpostavljena učinku tekočega jekla in se lažje tale kot groba. Poleg slabše produšnosti povzročajo torej fina kremenčeva zrna in prah še slabo ognjeodpornost.

Zrnatost peska določimo s sejanjem preko sit in merjenjem ostankov na istih.

Na osnovi takega sejalnega poskusa govorimo o grobih, srednjih in fino-zrnatih peskih.

Ognjeodpornost lahko preizkusimo v mali električni pečici, slični oni, ki služi za določevanje ogljika v jeklu. Ta naj ima merilno območje vsaj do 1400°C . Za peske v jeklolivarstvu velja, da je ognjeodpornost zadostna, če vzdržijo 15 minut na 1400°C , ne da bi se zrna peska sprijela.

4. Če so kremenčeva zrna obdana z glino, postane pesek z dodatkom vode plastičen. Plastičnost je sposobnost spreminjanja oblike pod vplivom zunanje sile (nabijanja, stiskanja) in obdržanja oblike pri prestanku delovanja sile. Kot smo navedli, zavisí plastičnost torej v glavnem od vsebnosti glin in vlage. Seveda vsaka glina ni uporabna; za kaluparske svrhe je uporabna edino dobra vezna glina (delci manjši od $0,0001 \text{ cm}$). Mesto te v novjšem času uporabljamo bentonit.

Z naraščajočo vsebnostjo glin raste plastičnost peska, vendar tu niso možne velike variacije, če hočemo doseči najboljšo produšnost in trdnost poleg visoke ognjeodpornosti. (Razen teh dveh elementov so važni še oblika, velikost in površina kremenčevih zrn.)

Velik vpliv na plastičnost ima vsebnost vlage in pa pravilno premešanje peska. Vendar je tudi za vlago določena meja. Premoker pesek, kot vemo, zniža produšnost, presuh zniža trdnost. Pri mokrih kalupih je pravilna vlažnost zelo važna, ker tu pride tekoče jeklo direktno v dotik z vlago in bi premokri kalupi povzročali izmeček zaradi poroznosti odlitkov. Pravilen odstotek vlage zavisí od vsebnosti glin in znaša pri ca. 15 % glin, maksimalno 7 % (pri izdelavi kalupov). Pri vlišanju se vlaga zniža (ca. 5,0 %), ker se pesek osuši.

5. Nadaljnja važna lastnost kaluparskega peska za mokro litje je mala osipljivost. Če pustimo namreč kalup ležati dlje časa, izgubi ta vlago in se osipa (pod 4 % vlage). Pesek pride v odlitek in ponavadi povzroči izmeček.

Osipljivost se izraža v odstotkih osipnega peska od celokupne teže poizkusnega vzorca. Poleg vlage in veziva najbolj

vpliva na osipljivost velikost zrna. Čim grobejša je zrno, tem večja je osipljivost. Da te neugodne posledice zmanjšamo, pokrijemo vlažne kalupe poleti z voščnim papirjem ali pa jih opršimo z redko sulfitno lužino.

To bi bile glavne lastnosti kaluparskega peska za litje jekla v mokre kalupe. Imamo še druge, ki pa so manj važne.

Če ponovimo zgoraj navedene fizikalne vrednosti, mora imeti pesek, da bi bil uporaben za litje jekla v mokre kalupe, sledeče fizikalne vrednosti:

tlačna trdnost večja od 500 g/cm^2 za male in večja od 700 g/cm^2 za večje komade;

produšnost večja od 80 cm/min ;

ognjeodpornost (meja sprejemanja zrn) večja od 1400°C ;

vlaga (pri oblikovanju) največ 7 %.

Kakor smo videli, vpliva precej faktorjev, da se dobe odgovarjajoče fizikalne vrednosti kaluparskega peska. Ko pa te faktorje poznamo, je z malo pažnje mogoče držati sestav v ozkih mejah in s tem seveda fizikalne vrednosti.

V naravi se nahaja le malo vrst peskov, ki bi bili direktno uporabni za litje jekla v mokro. Njih sestava se stalno menja, kar povzroča težavo pri delu. Zato se je v novjšem času prešlo raje na sintetične (sestavljene) peske. Tudi pri nas uporabljamo tak sintetičen pesek za litje jekla v mokre kalupe. Sestavljen je iz srednje-zrnatega, prane kremenčevega peska (s ca 96 % SiO_2 , ca 2 % glin in ca 2 % ostalih primesi) ter vezne glin. Dodatek glin zavisí od velikosti in kompliciranosti komadov ter kvalitete iste. V povprečju se dodatek giblje blizu 15 % (seveda mora biti glina zelo vezna). Kakor že rečeno, se mesto glin drugod uporablja bentonit (neke vrste izredno vezne glin) kot vezivo za kremenčeva zrna. Zaradi izredne veznosti zadostuje dodatek do 5%. S tem se še poveča produšnost in zviša ognjeodpornost pri enaki trdnosti. Tudi pri nas imamo bentonite (Črna gora), vendar jih še nismo uspeli usposobiti za uporabo v jeklolivarstvu.

Priprava peska

a) Modelni pesek:

Če hočemo doseči fizikalne vrednosti, navedene sumarno pod 5., zgoraj, moramo pesek v livarni tudi skrbno pripraviti. Navadno mešanje z lopato ni zadovoljivo, ker se s tem ne doseže, da bi glina enakomerno in tesno obdala kremenčeva zrna. Nujna je priprava na stroju in sicer na takem, ki omogoča hitro in enakomerno mešanje, gnetenje ter rahlanje.

Za dosego enakomernih vrednosti je potrebno vsako polnitev mešati najmanj po 5 minut. Pri krajšem mešanju dobimo neenakomerno sestavo: mesta bogatejša na glini in mesta bogatejša na čistem kremenovem pesku. Uporaba neenakomerno zmešanega peska povzroča garjaste odlitke (zapečen pesek), nemetalne vključke v odlitkih, gnane kalupe vsled premale trdnosti, porozne odlitke vsled lokalno premale propustnosti itd., torej kopico napak.

Primerno navlažen in sveže pripravljen modelni pesek naj leži vsaj 12 ur v pripravljalnem stanju. S tem se dosežejo najboljše vrednosti. V kolikor je vlaga enega ali drugega dela prevelika, po navadi peska, je potrebno istega sušiti, da se doseže optimalna vlaga za kaluparjenje (7 %).

Pesek, pripravljen v gnetilcu s polžem, kotalniku ali krogličnih mlinih, ne da zadovoljivih rezultatov. Mešanje in gnetenje ni dovolj intenzivno. V kotalniku in krogličnem mlinu nastopa upraševanje vsled drobljenja, v krogličnem mlinu pa se vsled udarcev raztrga kožica glinice okoli zrna peska, kar zmanjšuje trdnost in produšnost.

Kalupar pripravljen pesek po navadi preizkuša z roko na vlago in trdnost, vendar je taka kontrola nezadostna in subjektivna. Objektivno dnevno kontrolo je potrebno vršiti v laboratoriju in sicer na tlačno in strižno trdnost, produšnost, vlago in vsebnost glinice (ognjeodpornost se določa ponavadi le enkrat pri vagonških pošiljkah glinice). Šele na podlagi take dnevne kontrole, ki se izvrši parkrat dnevno, sme obratovodstvo dopustiti vsakokratno uporabo peska v livarni.

Za manj važne odlitke, n. pr. kolesa za vagonete, se lahko novemu pesku primeša polovica starega in ta mešanica uporablja kot modelni pesek. Pri važnejših odlitkih pa je na mestu le uporaba novega modelnega peska, sestavljenega iz čistega kremenčevega peska in glinice.

b) Polnilni pesek:

Kot polnilni pesek uporabljamo pesek, ki je bil že enkrat ali večkrat rabljen. Pri dotiku s tekočim železom se izvrše na pesku razne kemične spremembe in s tem izgubi pesek del svojih lastnosti. Ravnotako se z izbijanjem iz kalupov upraši glina in del zrn, kar zamaši pore med zrnji. Vse to zmanjšuje trdnost, produšnost in ognjeodpornost, kar onemogoča daljšo uporabnost peska. Vsled tega je potrebno osvežiti stari pesek z novim, predvsem tedaj, če se uporablja star pesek kot primes k modelnemu. Osvežitev naj znaša vsaj 2 % in sicer s čistim modelnim peskom.

V kolikor pri malih pogonih ne obstoja mehanizirana priprava starega peska z magnetnim ločilcem, sitom in rahljačem (aerator), je potrebno stari pesek presejati preko drobnega sita ($\frac{1}{2}$ cm pentlje), da se odstranijo žičniki in zažgani deli ter pesek zrahlja. Nujna je tudi pravilna ovlažitev (ne preko 7 %).

Pesek za polnjenje naj ima trdnost ca 350 g/cm², produšnost najmanj 70 cm/min. in vlago ca 7 %.

Pri manj kompliciranih odlitkih lahko uporabljamo modelni sintetični pesek tudi za jedra. Za komplicirana jedra (sušena), ki so izpostavljena velikemu pritisku, pa uporabljamo sintetični pesek, sestavljen iz kremenčevega peska, z dodatkom umetnih veziv (laneno olje, sulfidna lužina, dekstrin in drugo). Tu je predvsem važno, da izberemo tako vezivo, ki ne vpija vlage (ni hidroskopično), da ima čim večjo tlačno in upogibno trdnost ter da razvija malo plinov pri litju jekla.

Izdelava kalupov

a) Izdelava kalupov:

Za izdelavo čistih in kvalitetnih odlitkov naj velja kot osnovno pravilo, da se kalupi režejo spodaj tako, da se tekoče jeklo pri litju dviga v kalupih (nikoli naj ne pada).

Po možnosti je izbrati (kjer se da) pokončno kaluparjenje. Plast modelnega peska okoli modela naj ne bo debelejša od 30 mm, tudi za najtežje odlitke te vrste, ostalo izpolni že rabljen pesek. Konstrukcija vlivnega sistema mora biti taka, da se kalup pravilno polni. Uporaba lovilcev žilindre je nujna pri vseh važnejših odlitkih. Pri livanju tankih odlitkov z ve-

liko površino moramo nujno paziti na zračenje v spodnjem delu kalupa, ker sicer dobimo zalupke na površini odlitka.

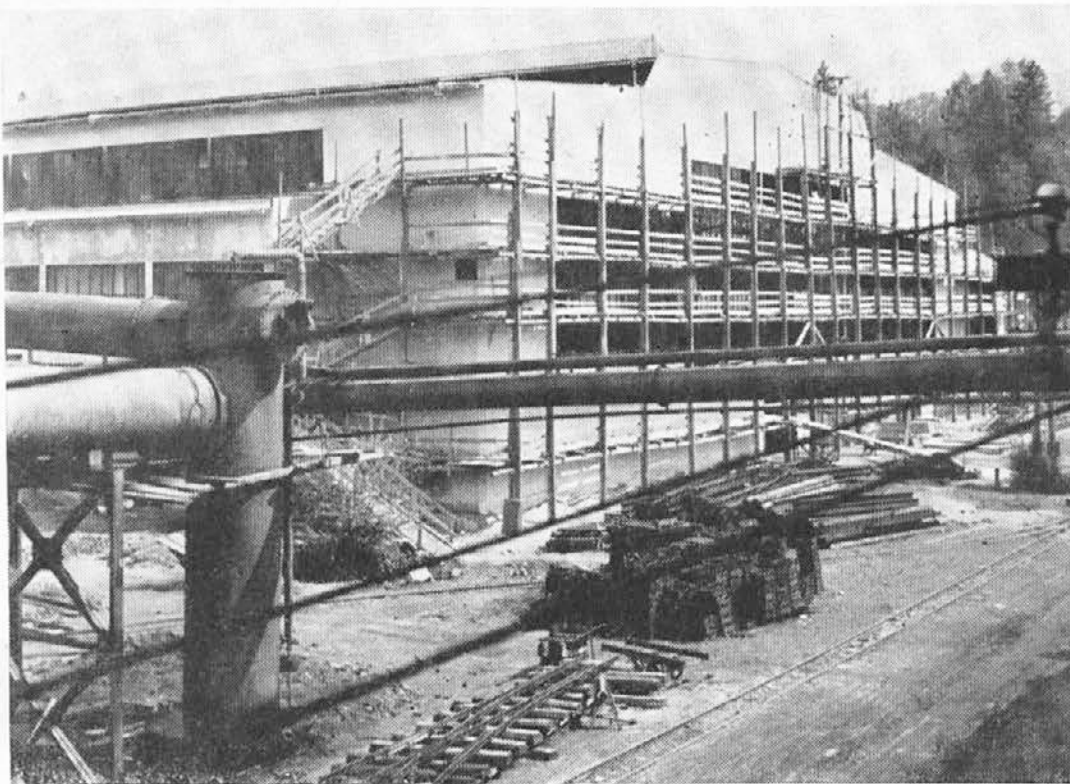
Nabijanje kalupov naj bo enakomerno, toda dovolj trdo, ker le na ta način se doseže dovoljna trdnost za odpor napram tekočemu železu. Produšnost je namreč pri pravilno pripravljenem pesku dovolj velika, četudi je kalup trdneje zabit.

Izgotovljeni kalupi naj ne stojijo na mestu odlivanja več kot tri ure. Po tem času bi se morali vsekakor odliti. Kakor smo že

b) Litje jekla:

Uporabljeno surovo jeklo mora biti metalurško-tehnično pravilno izdelano. Predvsem je važno, da je dobro desoksidirano. Vsebnost silicija naj ne bo pod 0,5% pri nobeni končni analizi, zaradi zmanjšanja nevarnosti poroznosti odlitkov. Pravtako je paziti, da se uporabljajo le dobro posušene in zagrete livne ponve in livni lonci.

Zelo važna je nadalje temperatura jekla pri livanju. Pri previsokih temperaturah

Gradnja nove jeklolivarne.

zgoraj navedli, sintetičen pesek hitro izgublja na vlago, trdnost pada, osipljivost pa narašča. V kolikor nimamo v tem času pripravljenega jekla za livanje, moramo kalupe rahlo opršiti s sulfidno lužino (specifične teže ca 1,05), v svrhu zmanjšanja osipanja. Kalupe pustimo stati preko noči. Če pa hočemo odliti kalupe preje, je dobro tako opršene kalupe narahlo osušiti s plinskim ali bencinskim gorilnikom.

Opršenje s sulfidno lužino, kombinirano z rahlim sušenjem, je priporočljivo uporabljati vsakokrat pri večjih odlitkih, da s tem povečamo trdnost kalupa, ker se nam sicer daljši odlitki radi krivijo.

Zaradi naglega ohlajevanja jekla v mokrih kalupih, moramo postavljati na odlitke primerno večje nalitke, kakor pri suhih kalupih, ker pri enakih in ostrodimenzioniranih nalitkih obstaja pri livanju v mokre kalupe nevarnost nastopanja lunkejev (zaradi naglega ohlajevanja je premalo tekočega jekla v nalitkih).

Uporaba hladilnih teles na mestih, kjer ni mogoče postavljati nalitkov, je nujna.

Samo po sebi se razume, da veljajo vsa pravila livarske tehnike, ki jih uporabljamo pri izdelavi suhih kalupov, v poostreni meri tudi tu. Prav posebno je pri serijski izdelavi odlitkov polagati več pažnje kontroli modelnih plošč, obrabi okvirjev in čepov ter uporabi šablon pri zlaganju kalupov (premaknitve). Zelo važno pa je tudi, da je konstrukcija odlitkov pravilna (enakomerna debelina sten z blagimi prehodi), ker je sicer čestokrat zaman vse prizadevanje za doseg uspeha.

litja pesek zapeče na odlitkih in posledica je zamudno čiščenje. Prevroče litje ima poleg tega za posledico še kopico drugih napak in nevarnosti. Povečana je nevarnost tvorbe lunkejev in nevarnost nastanka toplih razpok. Poleg tega pa je pri prevroče litih odlitkih težko dobiti dobre mehanske lastnosti (groba kristalizacija).

Pri litju je torej nujno ujeti pravilno temperaturo jekla. Če se lije direktno iz livne ponve, naj se kot prvo odlije nekaj težjih komadov, da se čep in izlivek primerno ogrejeta, sicer čep rad »zamrzne«.

Če lijemo z malimi lonci, se mora vedno odstranjevati žilindra iz površine jekla; ako pride ta v odlitek, povzroča ali izmeček ali defektne odlitke, ki se morajo popravljati.

Zaradi naglega strjevanja jekla v mokrih kalupih, se mora v nalitke nasipati priška proti lunkanju, čim stopi jeklo v nalitek. V ta namen se morajo pred litjem vedno pripraviti male lopatice in zaboji s praškom. Zelo se greši v tem primeru, da se vzame za nasipanje nalitkov vse, kar je trenutno pri roki, najčesteje celo vlažen pesek. Posledice so jasne.

Odlitki naj se ohladi v kalupih. (Ker se vlažni kalupi podajajo pri krčenju odlitkov, tu ni potrebno rahlanje.) Če izbijemo kalupe s še žarečimi odlitki, se pesek bolj zapeče in težje odstrani od odlitkov (vpliv kisika iz zraka). Pri legiranih kvalitetah pa je možno, da odlitek v slučaju hitrega izpraznjenja dobi razpoke. (Nastanek notranjih napetosti vsled kaljenja na zraku.)

Napake odlitkov

V začetku smo omenili, da odpade do 60% škarta na napake pri izdelavi kalupov. Pri izdelavi mokrih kalupov nastanejo te napake predvsem zaradi neodgovarjajočega peska ali zanikrne priprave tega. Z laboratorijsko kontrolo se vse te napake lahko takoj ustanove in odpravijo.

Na kratko naj ponovimo glavne napake pri izdelavi mokrih kalupov z navedbo vzroka nastanka. Če poznamo vzroke, potem je lahka borba za zmanjšanje napak.

1. Gnani odlitki:

Trdnost peska je premala vsled nepravilne priprave ali pa je kalup premalo trdo zabit.

2. Deformirani odlitki:

Kakor pod 1. (premala trdnost peska ali premalo trdo zabit kalup).

3. Garjavi, zapečeni odlitki:

Nedovoljna ognjeodpornost peska, prevroče litje jekla.

4. Peskasti odlitki:

Nedovoljna trdnost peska (lahko mestoma ali splošno) vsled nedovoljnega mešanja. Predolgo čakanje na litje.

5. Površinska poroznost:

Premajhna produšnost peska, prevelika vsebnost vlage, slaba ventilacija, slabo pripravljeno jeklo ali pa neodgovarjajoče vezivo pri jedrih.

6. Zalupki:

Slaba ventilacija za odvod plinov pod kalupom.

7. Jeklo pronica v kalupe ali jedra:

Premala trdnost kalupa ali jedra, pregrobo zrno peska in prevelika produšnost.

8. Neenakomerno debele stene:

Neenakomerno zabijanje kalupa.

9. Notranje razpoke:

Uporaba pretrdih jeder, ki po litju ne razpadajo. (Verjetno primes glin k umetnemu vezivu za jedra.)

10. Zaliti odlitki:

Nezadostna trdnost jeder, napačno kaluparjenje.

To bi bile glavne napake, ki nastanejo pri izdelavi kalupov, bilo vsled slabe priprave peska, bilo vsled nepravilnega dela z njim. Kot razvidno, so to vse, več ali manj, napake kaluparjenja ali pripravljalcev peska, katere se z malo pažnje morejo zmanjšati na minimum oz. popolnoma odpraviti.

Glavne napake, ki izvirajo iz nepravilne tehnike izdelave kalupov in nepravilnega litja so:

11. Tvorba lunckerjev (notranjih in zunanjih):

Premali in nepravilno nameščeni nalitki, prehitro ali prevroče litje, neuporaba praška, nepravilna konstrukcija.

12. Notranja poroznost:

Nepravilno izdelano jeklo (nepomirjeno). Uporaba umetnih veziv, ki razvijajo mnogo plina, slaba ventilacija, uporaba zarjavelih hladilnih teles.

13. Vključki žindre:

Slabo čiščenje jekla pri litju. Nepravilni vlivni sistem (brez lovilcev žindre). Prehladno jeklo (žindra se ne more ločiti). Metalurško slabo izdelano jeklo.

14. Prelivi:

Prehladno jeklo ali prepočasno litje.

15. Toplotne razpoke:

Nepravilna konstrukcija odlitkov (ostri prehodi). Uporaba pretogega ogrodja za jedra. (Ovirano krčenje).

Pretoplo litje, prehitro izbijanje iz kalupov, slabo jeklo (n. pr. visoko žveplo).

16. Neodgovarjajoče mere in oblike:

Nepravilna izdelava modelov, nepravilna izdelava kalupov (premaknitve), premajhna trdnost peska. Uporaba izrabljenih modelov in okvirjev itd.

Napake od 11. do 16. so v mnogih primerih povzročene po drugih, ne po kaluparju samem (konstruktor, modelar, topilec železa) in je v takih primerih za njih preprečitev odgovorno obratovodstvo. Vendar je nujno, da jih obratna kontrola takoj in pravilno prikaže, da se pravočasno podvzamejo ukrepi za odstranitev.

Zaključek

Gornja izvajanja so namenjena v prvi vrsti našim ročnim in strojnim kaluparjem »mokre litine«. Slednji so v glavnem priučene delovne moči, ki ne poznajo dovolj kaluparske tehnike. Vsled tega je poleg nepažnje v večji meri nevednost vzrok slabe kvalitete ali prevelikega izmečka. Pa tudi ostali kaluparji bodo mogli z gornjim obogatiti svoje znanje.

Ob prehodu na nov finančni sistem je naloga nas vseh, čimbolj znižati stroške proizvodnje. In ravno v livarstvu se nam odpira široko polje dela za znižanje izmečka in poboljšanje kvalitete. To naj bo doprinos za čimprejšnjo doseg tega cilja.

Oton Tomažič:

Proizvodnja visoko legiranih jekel

Velik tehnični in narodno-gospodarski uspeh guštanjskih kovinarjev

Če upoštevamo, da imajo samo večje in razvite evropske industrijske države po eno ali največ po dve jeklarni za proizvodnjo specialno visoko legiranih jekel, so guštanjski jeklarji, kovači in valjavci res lahko ponosni na svojo že tekočo proizvodnjo visoko legiranih, orodnih in ognjevzdornih jekel. S to proizvodnjo so uspešno soudeleženi kot prvi jeklarski kolektiv v našem velikem vsenarnodnem naporu za dvig naše industrializacije.

Pričeli smo leta 1948, ko je počasi začelo v podjetjih naše strojegradnje in črne metalurgije primanjkovati specialno visoko-legiranih jekel za izdelavo rezilnega in ostalega orodja, ter žice in pločevine specialno ognjevzdornih kvalitet za pečne armature. To stanje je bilo posledica gospodarskih ukrepov SZ ter ostalih inform-birojskih držav, ki so hotele ovirati in zavreti izpolnjenje našega petletnega plana v izgradnji socializma.

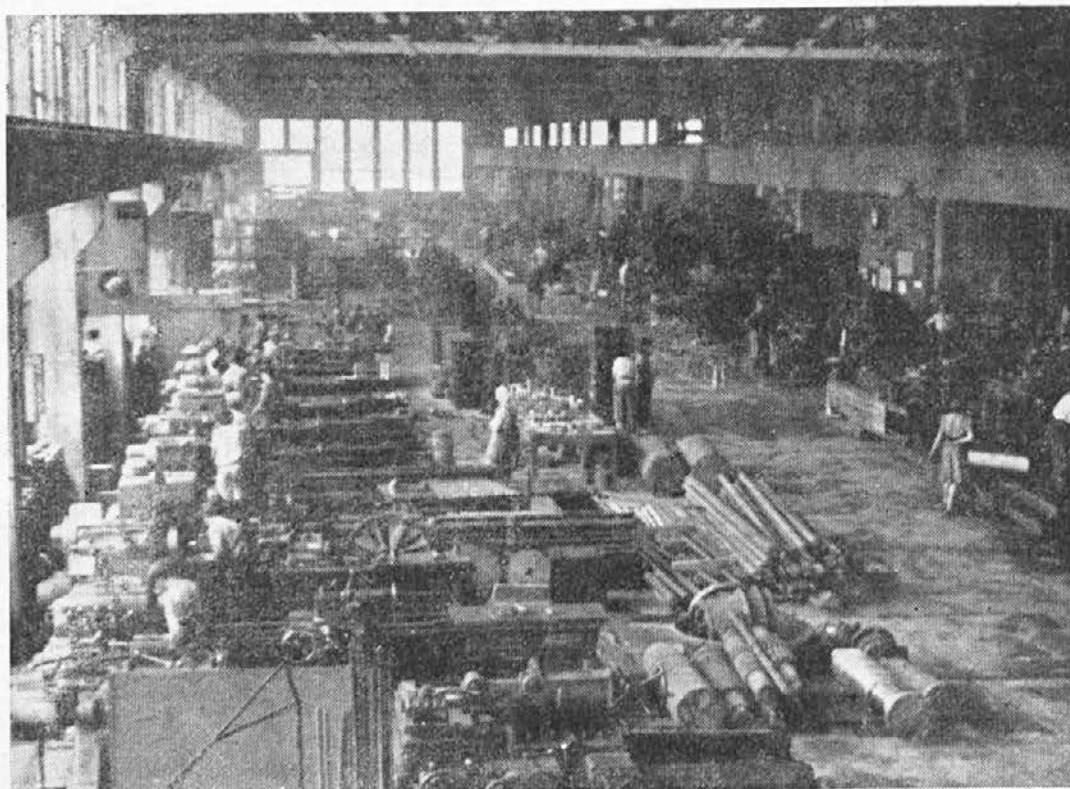
Našo zunanjo trgovino smo preusmerili, kar pa je seveda trajalo precej časa. Medtem pa so potrebe po specialnih jeklih v

naših podjetjih še bolj narastle. Tedaj je začel kolektiv Železarne Guštanj vpeljavati proizvodnjo brzoreznega jekla BRW 2 ter ognjevzdržnega jekla PROKRON 19 in 20 — poleg specialnih orodnih jekel kvalitete OCR 12. Utop special in drugih ter iste izdobjavljati v obliki kovanih in valjanih šipk ter odkovkov.

V proizvodnji je bilo mnogo težav in so še, toda v vztrajni borbi za izboljšanje proizvodnje, je teh težav vedno manj. Naša jekla so se s svojo odlično kvaliteto počasi uveljavila, rastla iz leta v leto.

Tako pomaga kolektiv guštanjske jeklarne — z ozirom na visoko ceno teh jekel v inozemstvu — prihraniti stotine milijonov deviznih dinarjev, ki so sproščeni za nakup potrebnih strojev v okviru kapitalne izgradnje naše industrije in rudarstva.

Potrebno je, da se vsak posamezni član našega kolektiva zaveda važnosti te proizvodnje ter da vsak na svojem delovnem mestu stori vse za večjo storilnost in izboljšanje dela.

Del obratovalnic mehanske obdelave. Na enem teh strojev dela naš predsednik upravnega odbora.

Dr. Fr. Sušnik:

Postali bomo mesto

Ono nedeljo so bili domalega pravi manevri, toda Prevalje, te ljube Prevalje, so tekmo z Guštanjem že pred 50 leti izgubile. Tedaj smo se šolarji vsako leto enkrat udarili na Brančurnikovem mostu, guštanski farfarljni in prevaljski nudeljni; šolarke pa, naše rdečkrižnice, so nas po ženski navadi od zadaj ščule — in ko se je začelo s fračami skoraj zares, je od plibrške strani počasi pribredal Thurnov avtomobil, prvi, ki smo ga videli v dolini: črna visoka pošast, da smo se nudeljni od strahu razbežali v Barbarski hrib, Guštanjčani pa so zmagovito stopili na naš kraj mosta in zasadili svojo zstavo, rdeč robec na leskovi palici, na prevaljski svet.

Od tedaj se kraja ženita in stegujeta po tej davni jezerski dlani, koder se je nekdaš Temeljnova mlada žlahtnica v čolnu prevažala k puščavniku v Brinovi gori. In ko jezera že davno ni bilo več, je na samotnem guštanskem gradu zdihovaje pela lepa Rozalinda svojemu vitezu, da bi jo čul na vojski v daljni zamorski deželi:

V meni droben ptiček poje,
cici, cici, cicigoj,
vsako večer pesmi svoje
cici, cici, cicigoj.

To je drobno srce moje,
cici, cici, cicigoj,
vsako večer tiho poje:
Kje si, kje si, ljubi moj...

V spodnji sobani pa je stari vitez Guštanjčan, njen vdovi oče, pri ognjišču grel svoj protin, zleknjen v naslonjaču, pri roki na tleh mu je bila trebušnata grča in od časa do časa je hčerino pesem zavrnil s svojim basom in klical svojo košato gospodinjo:

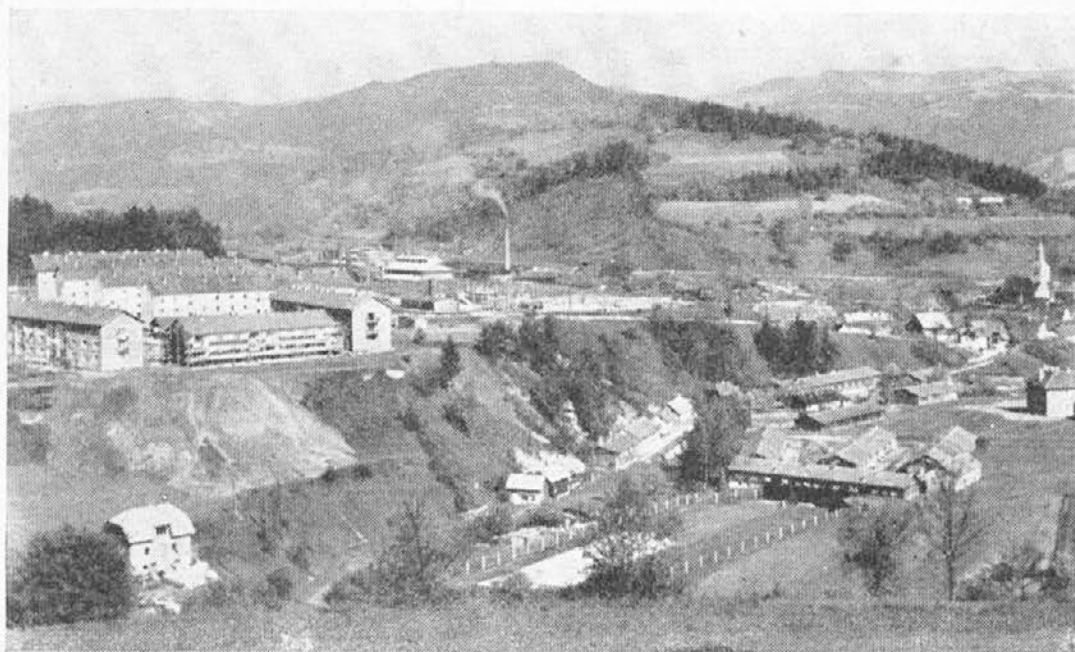
Katra, Katra, le prinesi ga še en bokal,
si bom svoj drob ocedil in opral.

E, to je bilo davno! Še prej, preden so se pred gričem nabrale hiše in hišice tržanov in razvrstile okoli trga in po Cerkveni ulici navzgor — »cives in oppido« (tržani): Rauniaki, Shibolti, Merkatshi, Markuthi, Dragaschnigi, Scrobizi, Poriji, Crishniki, Tschebulli, Kresnigki — pisarji, krčmarji, krojači, čevljarji, sodarji, klobučarji; okoli njih pa presvetli in žlahtni Jabornigi, Stichi, Sichteni, Ruesdorffi, Gasrugji in Thurni: graščaki in kvestorji — vse do našega zadnjega grofa, ki zdaj v Pliberku tobak prodaja, in do našega zadnjega tržana Sajovca, poslednje trobente nekdanjega knežjega trga (od l. 1396) in slavnega guštanskega magistrata, ki mu za spomin hranimo in varujemo na gimnaziji gromko opečatene cesarske listine starih trških pravc.

In ko je pred 150 leti tržanka Sajovčinja z Vohnečim Lečnikom osvojila podgorsko graščino (pri Lobasu), so baroni okoli Guštanja jeli kopneti, zagrizli so se vanj pa Thurni: prevzeli so žebjarne in kovačnice na Ravnah (1807), ki jih je bil strnil pred 200 leti (okoli 1735) baron Gačnik — Schlangenberg; jeli so lesti v lesove Uršlje gore, in ko je moj stari oče Matvez S. mencial s klobukom v roki pred grofom v svetli dvorani ravenskega gradu, je pisar proseče zastokal vanj: »Ali je mogoče, da bi tvoji otroci tam gori okoli vekali in gospodu grofu jelene plašili? To,

vidiš, ne more biti. Torej pokrižaj se!« In ded se je pokrižal, da bi jeleni gospoda grofa imeli mir pred ljudmi in otroki. Leto nato (1870) je padel Godec, potem Macigoj, Obretan, Matuh, Krpuh, Močivnik, Jelen: ne le zavoljo zverine, marveč zaradi lesa, ki mu je grof vedel vrednost. Tako je prišel rod drvarjev gozdove očetov za grofa sekati; nabral se je

rina postelj... Ali pa jo je mahnil na vrh gore in se zvalil v rušje in pljuval čez peči na dolino: »Pa bi šel v les delat, saj si še močan!« so mu dejali. »Bom hudiča na svojem za grofa sekali!« je zaklel. — »Pa bi koše pletel!« so ga nagovarjali. — »Oblagoltnjež gruntarski! Crknil bom tako ali tako na stelji, delal pa ne bom za druge.«

Pogled na Guštanj z obronkov Prežihovega vrha.

rod Kovačev za grofovske in baronske železarne na Ravnah in Prevaljah: nič drugega ni imel ta rod, ko svojo ljubezen do te zemlje, do te gore in do svojih lesov.

Uršlja gora! Kdor se je rodil iz njenih nedrij, se je rodil brez srca v sebi: srce mu je ostalo v gori. To je skrivnost Uršlje gore, nje tihih temnih samot, nje rdečih rož šenturšelj, ki se redijo iz srčne krvi. To je tudi skrivnost Prežihovega Voranca i njegovih samorastnikov; skrivnost Kalkaja Ivana, ki je nosil trinajst let pravdo ljudi z Uršlje gore s seboj v Moskvi, pod Uralom, na Krimu, na katalanskih frontah, in ko je bila s krvjo podpisana, je snel oficirske epolete in se vrnil pod svojo goro. Skrivnost Uršlje gore, ki se usede kakor mati, kadar ji vznožje zadiši po tepkovcu, in se ogrne z vijoličastimi tenčicami jeseni in domačije se uležejo v zeleni baržun njenega krila in tajijo v somraku vriske in sle življenja.

Tako jo je pred 50 leti poslednjikrat gledal Ljubenčev Urh, berač in potepuh, ko je umiral nad Žerjavljimi mlakami. Ko so prevaljske fužine ugasnile in so ga zapisali za Donawitz, se je uprl in vrnil v domačo goro. Kjer je nekdaš pasel ovce, tam so zdaj poganjale v viš vitke smreke, kjer je bila nekdaš domačija, je bila pušča in grofovi jagri so imeli tam najboljšo postajo. Urh se je trdobočno zapel, da ne bo več delal. V Ljubenčevi bajti si je postlal pod streho na kupu listja, čez zimo se je zaril v otavo, ob sobotah je šel s košem na Faro beračit, čez teden je čepel na svojem gnezdu in si nataknil očala in bral, kar mu je prišlo v roko, ali pa je zavil na Suško in se zleknil med opustelim zidovjem ob mladi brezi, ki je rasla prav tam, kjer mu je nekdaš stala mate-

Zadnjo zimo je spisoval dolgo pisanje na presvitlega gospoda Franca Jožefa na Dunaju: »Za vse so me hudiči ogoljufali: najprej so me zvalili z gore v dol; doma smo vsaj vedeli, zakaj ovseni kruh žulimo. Ko sem se na Prevaljah dvanajst ur na dan pekel, sem pri šintarskem delu vedel še samo to, da se ga bom lahko v nedeljo zvečer nažlampal in napil. Vi pa, če mislite tako registrati, naj vam vrag vso večnost z vašimi medaljami ruse smodi!«

Potem so ga zaprli in čez mesece, ko je v Celovcu ušel, je prilezel spet pod Goro. Pri skočedolski žagi je obnemogel; pehalo in kuhalo ga je tako, da se mu je zmotilo. Pobral ga je Veček, in ko ga je voz po Kurnikovem grabnu pretresel, je prišel k sebi in je toliko preječal in prestokal, da ga je Veček položil na trato nad Žerjavljimi mlakami. Po globačah so vstajale večerne sence, Uršlja gora pa je bila še vsa v sončnem smehu. Tedaj se je Urh čudovito umiril, Zagledal se je v Ojstre, z očmi je pogladil svoj Suški vrh in mimo Homa se je ustavil z očmi na Gori. Iz mladosti mu je prišla pesem, ki jo je kot pastir po pogorelskih rupah prešerno gonil, da jo je v tej svoji poslednji uri šepetaje ponovil:

O ti ljuba Uršula svetnica,
vseh devic si ti kraljica,
enajst tavžent jih imaš,
saj mi lahko eno daš.

Na smeh se je držal in zrl nepremično v goro in ni čul Večka, ki je mencial okoli konjev in ni vedel, kdaj je s soncem v gori ugasnilo tudi Urhovo življenje.

Urh si ni učakal, da bi še enkrat na ta stari guotnštanski Guočtan pogledal,

kako ga je novi čas razkuštrala, da je podobna bahoritnici, ki si jo zasačil, ko je škrbozobna in golobučna, medtem ko se ji zboje še kopljejo v kozarcu vode na omarici pri postelji, zraven pa se zlati lasulja.

Tega ni škoda.

Škoda pa je, da si ni učakal novega Čečovja, da bi se po njem sprehodil in videl, kako je Urhom danes pod streho.

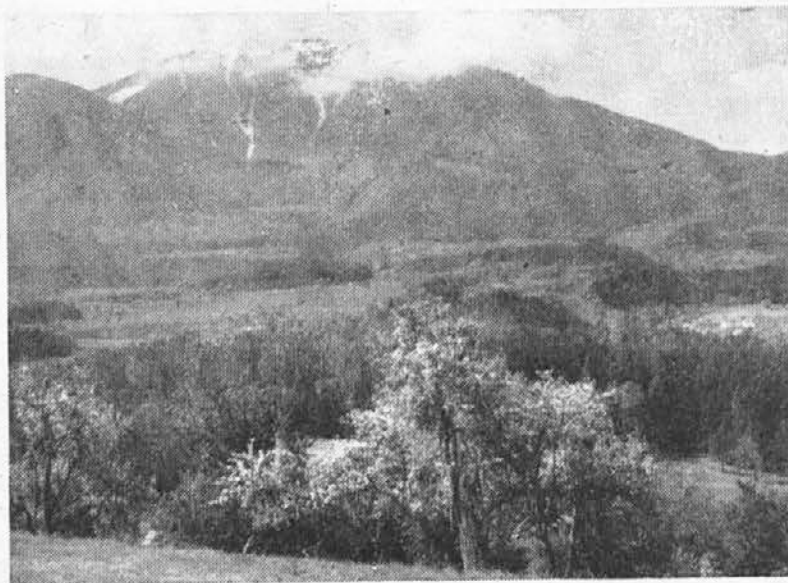
Na Ravne bi prišel, da bi videl dvorane nove železarne, mravljišče novih strojev in novih ljudi, Meznerja Franca in Večka Maksa, delavcev namesto grofov.

In ko bi zgoraj videl gimnazijo, ali bi dejal, mar je Guštanju tega, naj se ko samostan ogradi? Ali pa bi zaslutil — kakor so to zaslutili tisti, ki so ji od prvih svojih udarniških šihov zanjo ohranili skrb in zvestobo —, da terja mogočni materialni podstavek mladega guštanjskega mesta prav tako mogočen kulturni nastavek? Ali vedo to vsi, ki jim je to dolžnost vedeti? Kajti nikdar več ne sme biti rod Urhov in samorastnikov ogoljufan in potisnjen v nicino vratarjev.

Urh si ni učakal, da bi delal zase. Učakal pa si je Pori Valentin in naša stara garda: Harnold Ožbolt, Javšnikar Valentin, Močnik Gregor, Mrkva Franc, Kričej Urh, Gradišnik Ignac, Vušnik Ignac, Šteharček Stefan, Uršej Franc, Kričej Vinko, Očepek Lupa, Jamnik Franc, Rutar Franc, Juh Luka, Kokalj Ivan, Apohal Franc, Glavar Alojz (ki je »na odru igravec, za mizo špilavc, na kegljišču keglavc in na domačem hribu strelavc«). Stara garda jubilačev.

Prvo je glava, toda glavno je srce. In srce naše Železarne in našega mladega jutrišnjega mesta so tisti zvesti, ki so svoje življenje zvezali z življenjem tega kraja. V mladem jutru tonejo v daljo spomini in trpke podobe preteklosti ugašajo v novi zarji. Eno pa ne ugasne nikoli, če je zatrelo: zvestoba in ljubezen domačemu kraju.

In tako si naša Gora vsako leto odpre prsi, da vzcvetijo šenturšeljce: iz stoterih naših src — ena iz Prežihovega, iz krvi Jugovih dveh in Plešnikovih dveh in vsega venca padlih fantov naše železarne. In pod to Goro raste naše novo mesto — toda bloki in hale in dvorane bi bili mrtva maska, če bi jim obraza ne navdihala duša.

Uršlja gora

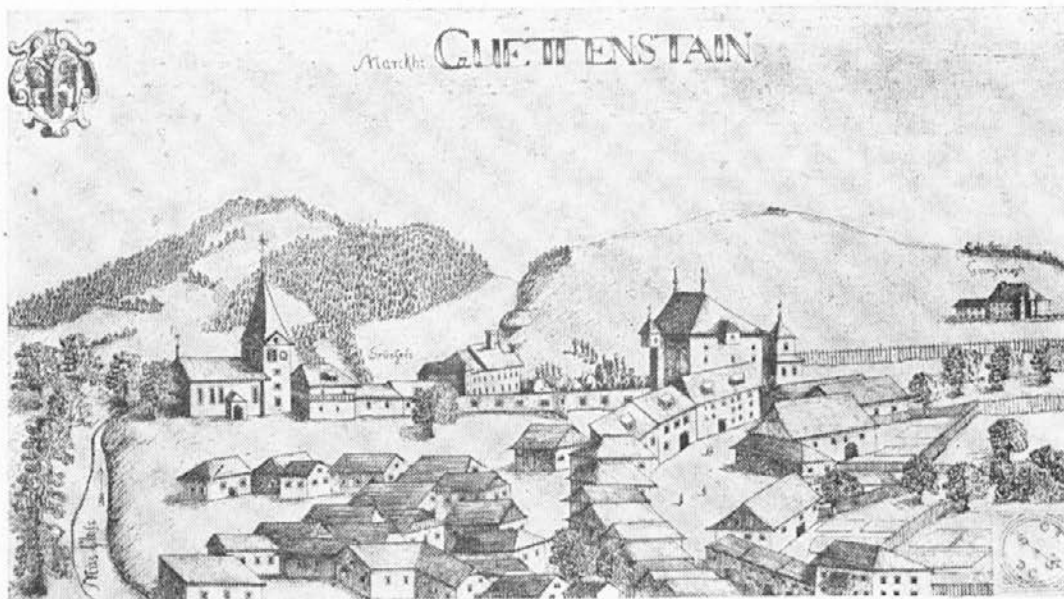
Jos. Mravljak:

Početki Guštanja

Nekako 50 km severno od Nürnberga na Bavarskem je Bamberg; tu je bila leta 1007 ustanovljena škofija, ki jo je kralj Henrik II. bogato obdaril. Pod to škofijo je spadal že v 12. stoletju tudi naš guštanjski okoliš.

Ime Guštanj (»Gutenstain«) se pojavi v listinah prvič leta 1248. Pred tem časom

strije (blizu Traunskega jezera), ki je imela posesti tudi pri Vranskem in Grebinju. Seveda tudi ti niso bivali tukaj, temveč so imeli svojega upravnika. Prvi takšen se nam imenuje Ditrik »de Gutenstain«, pozneje Diter. Bil je navaden vitez, ki je moral služiti svojemu gospodu v slučaju vojne kot konjenik z določenim

Guštanj leta 1688

ne slišimo o Guštanju nič, ker še to ime ni obstajalo, prejšnjega — slovenskega — pa ne vemo. Ker je ime vezano na grad, sledi iz tega, da je bil sezidan v prvi polovici 13. stoletja. Kje je stal, ni zanesljivo ugotovljeno: ali ob vходу v sotesko, pri Brunduli, kjer je bil pozneje gradič Grienfels, ali pa na gričku, kjer je zdaj farna cerkev; slednje je verjetnejše. Po gradu je imela v srednjem veku vsa dolina do Poljan ime.

Vprašanje, kdo je sezidal grad, je lahko odgovoriti: bamberški škofje. V gradu je bival upravnik guštanjske pokrajine s podrejenimi organi: uradniki, vojščaki in služinčadjo. Tu so bili tudi vsi potrebni prostori za shranjevanje naravnih dajatev podložnikov.

Že leta 1248 — in gotovo tudi prej — je imela grad in pokrajino kot fevd (zajm) plemiška rodbina de Ort iz Gornje Av-

stevilom oboroženih ljudi. Ta Ditrik oziroma Diter se omenja v listinah do leta 1273; bržkone je nedolgo nato umrl. Z ozirom na to pa, da se omenja v listinah petkrat za pričo, četudi na bolj podrejenih mestih, smemo sklepati, da je bil ugleden vitez. O kraju samem pa viri molče.

Ko je leta 1281 Hartnid II. de Ort umrl, je podelil bamberški škof Bertold grad Guštanj z vsemi pritliklinami, ki jih tukaj imenuje: ljudi višjega in nižjega stanu (viteze in podložnike), zgradbe in domove, stavbišča in pašnike, travnike in gozdove ter vode, torej skratka vso pokrajino, ki je spadala h guštanjski graščini, grofu Ulriku Vovbrskemu v fevd. Vovbržani so posedovali našo pokrajino do izumrtja leta 1322. — Že pred tem in še pozneje srečamo v listinah dva guštanjska viteza, Gepauerja (tudi Rusticus imenovan) in Hertnida. Gepauer je bil dvakrat za pričo dravograjskemu graščaku Menhartu Cencinsdorfu in je pozneje (1293) sodeloval s Hertnidom pri okupaciji gradu in mesta Slovenj Gradec, Hertnid pa je bil očitno odlična oseba in je bil 1275 pokrajinski sodnik Savinjske doline (index provincialis Saunie). Kot tak je razsojal v imenu deželnega kneza civilnopravne zadeve, posestne spore, potrjeval daritve in menjave, privilegije in pravne listine, zadeve med ministeriali, pa tudi kazenske zadeve, kakor motenje posesti, priznanje odškodnine in rop. V letih 1295/96 ima naziv »her«, ki je v tem času pritikal le plemstvu in posebno odličnim vitezom ali meščanom, se je torej v kratkem času povzpela dokaj visoko. Z nazivom »her« nahajamo (l. 1296) še Markvarda in Valterja de Gutenstain, ki sta dozdevno bila Hertnida brata. In še dve osebi s priimkom »de Gutenstain« se omenjata v tej dobi, Piper (1282) in Goetzel (1296), ki sta bila verjetno grajska uradnika (ali pa tržana).

Zanimivo je (kar je bilo že prej omenjeno), da sta se udeležila okupacije Slovenjega Gradca skupaj s tremi Slovenjegrščani, Otonom in Friderikom Leupacher ter Nikolajem iz Sl. Gradca tudi Hertnid in Gepauer iz Guštanja. Kako je prišlo do tega, poročilo ne pove; verjetno pa je v zvezi s porazom grofa Ulrika Vovbrskega pri Grebinju. Omenjeni vitezi so bili — kot vovbrski ministeriali — udeleženi pri borbah na Koroškem, pa so se po porazu pri Grebinju — prišedši domov, polastili Slovenjega Gradca. Oglejski patriarh, čigar last je bil Slovenj Gradec, jih je zato najprej izobčil, na prošnjo pa jih je potem odvezal od izobčenja pod pogojem, da bodo

1. zmolili vsak dan 40 očenašev, 2. se vsak petek postili ali pa nasitili enega ubošca z isto jedjo, ki jo sami uživajo, 3. da proti cerkvene posesti ne bodo nikdar nič podvzeli, 4. da bodo skozi tri nedelje stali ob vhodu v cerkev Sv. Elizabete (v Sl. Gradcu) in prosili vernike, da bi oni prosili zanje Boga odpuščanja, in 5. da bodo skozi 10 let služili patriarhu vsak s šestimi konjeniki proti vsakomur, ki bi hotel v slovenjegraški pokrajini oglejski cerkvi delati škodo.

Značilen za srednjeveške razmere je tudi primer že omenjenega Valterja Guštanjskega (iz l. 1298). Valter je bil ministerialec Vovbrških, njegova žena Hedviga pa ministerialka Konrada Auffenstain; njune otroke sta gospodarja razdelila tako, da so morali služiti Vovbržanom Durstel, Swaerzel, Bertold, Greta in Neža, Auffenstainu pa Valter, Libhart, Peter, Aleyza in Matilda.

Ko je s Hermanom leta 1322 izumrl rod Vovbržanov, je postal tu gospodar Konrad Auffenstain, takrat deželni maršal koroški.

Ves ta čas o naselbini Guštanju ne zvedemo nič, je pa prav gotovo obstojala; morda so tudi imenovani ministeriali Gepauer, Piper, Goetzel stanovali tam. Verjetno je, kakor drugod, nastala naselbina že ob času zidanja gradu; delavci, kamnoseki, zidarji, tesarji in drugi rokodelci, ki so prišli semkaj (bržda iz Nemčije), so morali imeti vsa leta gradnje nekje streho in so po dovršitvi objektov gotovo tukaj tudi ostali. Da ne slišimo o naselju nič, bo vzrok samo v tem, da so listine propadle, saj so se ohranile samo one, ki so jih shranjevali plemiči, samostani in cerkve v svojih arhivih. Leta 1361 se Guštanj že izrecno imenuje trg, torej tržni kraj, ki je imel svoje obrtnike in rokodelce in kjer se je ob določenih dneh kupovalo in prodajalo.

Cerkveno je spadala naša dolina že od 12. stoletja dalje k dobrlovaškemu samostanu, cerkev pa je bila v Farni vsi. Službo božjo so opravljali dobrlovaški kanoniki, kakor pravi neka listina iz leta 1341. Šest let pred tem pa je bil tu za župnika nek svetni duhovnik Hertnid in leta 1341 Peter Spenlini iz Slovenjega Gradca, ki je moral na patriarhov ukaz prepustiti dušno pastirstvo zopet dobrlovaškemu samostanu.

Gradiča Gamsenek in Ravne sta nastala šele v 16. stoletju.

Ing. Franc Novak

Kvalitetna proizvodnja

Ko smo po končani vojni postali zopet gospodarji na svojih tleh, smo prevzeli žalostno dediščino: mesta v razvalinah, tovarne uničene, prometne poti in sredstva razdejana, strokovni kadri zdecimirani. Naš narod pa ni klonil pred težko nalogo obnove, temveč si je krepko zavihal rokave.

V teh prvih letih so bile zahteve po jeklu nesorazmerne z proizvodnimi možnostmi. Zelezarne so bile komaj napol ob-

če se vprašamo kakšno pot mora iti naše podjetje, da bo naša proizvodnja kakovostna, bomo videli, da zavisi takšna proizvodnja od več faktorjev. Ti so objektivnega in subjektivnega značaja.

Med objektivne pogoje štejemo predvsem:

Dobre surovine in pomožni material;
sodobne proizvodne naprave;
napredni proizvodni postopki;

»proba«

novljene in že se je zahtevala od njih predvojna proizvodnja; klic po več in več jekla je bil vsak dan močnejši. Z medsebojnim tekmovanjem so se jeklarne v tej tekmi za večjo proizvodnjo vzpodbujale. Vsi ti naporji niso bili brezuspešni — jeklarne so dajale od sebe več kot kdajkoli prej. Nič čudnega ni, če se je pri tem pozabilo na kvaliteto proizvodov. Vsaka količina jekla je kar utonila v velikanskem povpraševanju, ki ni stavilo skoraj nobenih kvalitetnih zahtev.

Preteklo je prvih nekaj let obnove, prišla so leta industrijske izgradnje. Krpati staro ali graditi novo — v tem je velika razlika. Vedno bolj se je poudarjala kvaliteta plat proizvodov, ki jo je zlasti predelovalna industrija vedno glasneje zahtevala. Ko pa je z novim finančnim sistemom dobilo naše gospodarstvo povsem drugo lice, odkar vsa podjetja polagajo glavno pažnjo na rentabilnost svojega poslovanja, je klic po kakovosti proizvodov že tako močan, da je količina stopila v ozadje.

Danes moramo stremeti predvsem za kakovostjo proizvodov, ki jih naj bo seveda čim več.

Kaj razumemo pod pojmom kakovosti proizvodnje? Za neko podjetje pravimo, da ima kakovostno proizvodnjo takrat, kadar so njegovi proizvodi kakovostni in kadar je kakovost proizvodov stalna. Druga zahteva — stalnost pri kakovosti — je važnejša od prve. Ni namreč vedno nujno, da so proizvodi najvišje kvalitetne stopnje, potrebno pa je, da v pogledu kakovosti nikoli ne padejo pod povprečno mejo. Konkretno za nas: naša proizvodnja bo kakovostna že takrat, kadar ne bo noben naš produkt pri uporabi odpovedal, čeprav ne bodo vsi produkti sposobni za razstavo.

sodobne kontrolne naprave z dobro organizirano kontrolo proizvodov.

Subjektivni pogoj za kvalitetno proizvodnjo pa so dobri strokovni kadri.

Če na kratko analiziramo te pogoje, bomo dobili sledečo sliko:

Odkar se podčrtava kvalitetna plat na vseh področjih, torej tudi pri naših dobaviteljih surovin in pomožnega materiala, se prvi pogoj sam po sebi rešuje. Budnost z naše strani pri kontroli kvalitete surovin je seveda še vedno potrebna, saj je znan pregovor: »Kjer ni tožnika, ni sodnika!«

Z uspešnim napredovanjem naše kapitalne izgradnje so nam sodobne proizvodne naprave več ali manj zasigurane.

Napredni proizvodni postopki zavisijo v veliki meri od dobrega strokovnega kadra, ki bo obravnavan kasneje.

Sodobne kontrolne naprave niso baš naša odlika, vendar upamo, da bomo tudi te uspeli dobaviti v doglednem času.

Kot vidimo, se objektivni pogoji ugodno razvijajo, vsekakor ugodneje kot napreduje kvaliteta naše proizvodnje. Kje je vzrok za to?

Najvažnejši pogoj za kakovostno proizvodnjo predstavljajo dobri strokovni kadri. Najmodernejšo opremljeno podjetje ni v stanju proizvajati res kvalitetno, če nima kvalitetnih kadrov. Od teh zahtevamo prirodno inteligenco, vestnost, poštenost, močno razvit čut odgovornosti, strokovno znanje in izkušnost. Te lastnosti niso potrebne samo vodečemu tehničnemu osebju, ampak celotnemu delovnemu kolektivu podjetja, od pomožnega delavca do direktorja.

Lastnosti, ki se zahtevajo od dobrega strokovnega kadra, so delno prirojene, delno izvirajo iz tradicije, zlasti pri starejšem kadru, delno pa se jih da pri-

Roman Kogelnik

Dober kader - pogoj naših uspehov

Nekaj o strokovni vzgoji

Strokovna vzgoja delavcev in uslužbenec je v sedanji dobi, ko z vsemi silami in naporu gradimo socializem, poleg investicijskih del in kapitalne izgradnje naših proizvodnih kapacitet po raznih podjetjih širom države eno najvažnejših vprašanj in dolžnosti. Morda se bo kdo spotalnil ob tej trditvi, toda pri tem vsi več ali manj grešimo, ker to važno osrednje vprašanje preveč omalovажujemo. Priča smo dnev-

razloga, ker prepuščamo to vprašanje preveč samemu sebi, misleč, da je drugo bolj važno. Istočasno pa zavirajo ta podvig tudi posamezniki, ki v lenobni tendenci izbegavajo individualno poglobljanje v stroko in znanje. Pred nami so naloge, ki terjajo in bodo dosledno terjale sposoben kader. Ta zahteva se bo vedno bolj ostro postavljala pred skupnost in tudi pred vsakega posameznika, kajti do-

Uspeh je torej dober, bil pa bi še boljši, pa so si nekateri kandidati, ki so se pri teoretičnih predmetih pokazali kot najboljši, pokvarili oceno pri praktičnem delu, ki ga je komisija dosledno predpostavljala že z ozirom na dolžnosti službe. Ker so si pridobili znanje, bodo v praksi lažje dohiteli in postali vsi dobri žerjavovodje, upravniki dragocenih in važnih postrojenj. Uprava podjetja je tri najboljše tečajnike nagradila, tečajniki pa so s predavatelji priredili družabni večer, da se tudi v izven službenem času pobliže spoznajo in podkrepijo tovarštvo.

Nadaljnji tečaj je bil prirejen za omladince, ki so prišli iz Črne gore, da se uvežbajo in izobrazijo za metalurške poklice in za potrebe nove železarne v Nikšiču. Ta tečaj naj bi dal obiskovalcem predvsem splošno znanje o delovnem procesu in napravah v metalurškem podjetju in bi imel značaj tečaja za polkvalificirane delavce s tem, da si kandidatje pridobijo osnovo za nadaljnjo specifikacijo za posamezne poklice in stroke. Po tem skupnem, osnovnem tečaju bi se šolanje ločilo za topilnice, za livarje, modelne mižarje, strojne kovače, valjavce itd. Le s takim načinom bi se omenjenim kandidatom omogočil pravilni razvoj v cilju, da se stvarno izučijo onih poklicev, za katere so bili razporejeni z ozirom na potrebe, fizično in duševno sposobnost.

Ta tečaj se je začel v aprilu, a ga je morala uprava podjetja zaradi odhoda tečajnikov na dopuste preložiti. Ponovno se je tečaj začel 4. oktobra. Predavanja so 2-krat tedensko po 4 šolske ure. Predavatelji so iz vrst strokovnjakov podjetja. Predavanja so skrbno pripravljena in prednešena. Črnogorski tovariši tečaj polnoštevilno obiskujejo ter kažejo največje zanimanje in voljo. Tečaj bo trajal več mesecev. Po sedanjem zanimanju sodeč, bo tečaj vsestransko uspel, nakar bo uprava pristopila k nadaljnjim spec. strokovnim tečajem v cilju omogočenja specializacije.

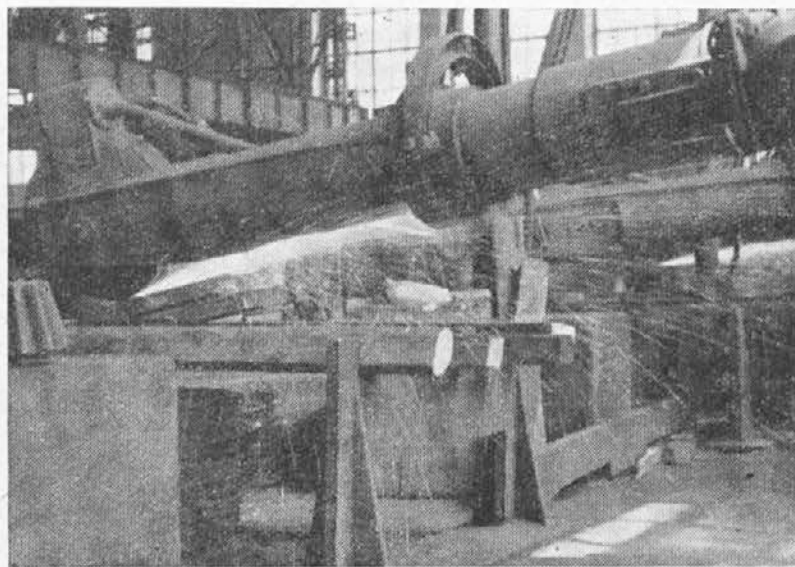
Uprava podjetja je priredila tudi več tečajev za uslužbence, ki so se morali pripraviti za državne strokovne izpite. Prirejani so bili tečaji za administrativno stroko, za statistično stroko, za finančno stroko in za ekonomsko-komercialno stroko. Preden navedemo podatke o obisku in poteku teh tečajev, bi na kratko prikazali potek polaganja izpitov za delavce-specialiste, ki so bili predloženi v prevedbenem postopku za višje nazive: višji specialisti, mojstri in večkratni mojstri.

Skupno je bilo predloženih za višja zvanja 38 delavcev in uslužbenec-mojstrov. Od teh 38 kandidatov so se k izpitu prijavili vsi. Uspehi izpitov so bili naslednji:

	višji specialisti	mojstri
z odličnim uspehom . . .	1	5
s prav dobrim uspehom . . .	4	6
z dobrim uspehom . . .	13	5

Iz navedenega je razvidno, da je bil sorazmerno uspeh pri mojstrih mnogo boljši kot pri višjih specialistih. To je delno utemeljeno, kajti za mojstre so polagali izpite starejši strokovni delavci, ki so ob dolgoletni praksi (večinoma vsi nad 35 let dela) postali resni in pravi mojstri svojega dela.

(Dalje prihodnjič).

Viseči brusilni stroj »dela«.

nim opazkam: »oh, pa tako poslovanje...« in večkrat se tudi sami jezimo nad slabo kvaliteto celotnega poslovanja. Prav tako pogoste so napake in zato tudi kritike kvalitete dela in izdelkov po obratih in delavnicah. Vse te pripombe in krivde gredo največkrat na račun posameznikov, na račun posameznikov zaradi tega, ker večina nas še nismo dorasli s svojim znanjem nalogam, katere postavlja pred nas — delavce in uslužbence — naš novi čas in naše državno vodstvo. Slaba strokovna vzgoja ni bolna točka samo v našem podjetju, temveč po vsej državi, a to prav iz

vzgojiti. Zato so potrebni tečaji, ki morajo biti na dovoljni kvalitetni višini, še več pa se da doseči s posamično individualno vzgojo. Tu so predvsem poklicani obratovodje in dobri mojstri, ki lahko z osebnim stikom in praktičnim dokazovanjem od slučaja do slučaja in od človeka do človeka dosežejo tekom časa mnogo več kot tečaji.

Uvodoma smo omenili, da je stalnost kakovosti proizvodov osnovni pogoj kvalitetne proizvodnje. Kako to dosežemo? Predvsem tako, da že osvojene in res dobre proizvodne postopke ne menjujemo. Kvalitetna kontrola ima naloge nadzirati izvajanje pravilnih tehnoloških postopkov in vršiti dosledno kontrolo nad kvaliteto proizvodov. Izredno važno je, da gredo iz podjetja samo kvalitetni proizvodi. Posamezniki, ki še danes skušajo odpremeljati slabe proizvode, se morajo zavedati, da s tem škodijo celotnemu delovnemu kolektivu, ker s slabimi proizvodi jemljejo dober glas podjetju.

V konkurenčni borbi, ki se še razvija v našem novem gospodarstvu, se bodo obdržala samo ona podjetja, ki bodo lahko jamčila za stalnost kvalitetnih proizvodov.

ber kader je prvi pogoj, da z obstoječimi in novimi sredstvi in napravami dosežemo dobre rezultate in uspehe.

Naše podjetje je nudilo možnost strokovnega izobraževanja v letu 1951 s prireditvijo 6 strokovnih tečajev. Z uspehom se je končal tečaj za priučene žerjavovodje in privezovalce, ki je trajal 4 mesece. Na tečaj se je prvotno prijavilo 25 kandidatov, od tega 16 moških in 9 žensk, medtem ko je tečaj končalo in izpite položilo le 20 kandidatov. Nekateri so odstopili zaradi slabega dojetanja, zaradi oddaljenosti s stanovanjem, pa tudi vsled premalega zanimanja. Predavanja so bila 2-krat tedensko po 4 ure. Zanimanje, zasledovanje in dojetanje predavane snovi, kakor tudi disciplina na samih tečajih ter točnost posečanja so bile pri onih, ki so položili izpite, zelo zadovoljive, celo razveseljive. Na tečaju so predavali strokovnjaki iz podjetja. Priznati moramo, da so se vsi predavatelji zelo dobro pripravili in da so bila predavanja res kvalitetna. Skupno je bilo 32 predavanj. Tekom tečaja je bilo opaziti, da je bilo zanimanje, kakor tudi uspeh pri ženskih kandidatih dosti boljši kot pri moških, v kljub temu, da je bila šolska podlaga enaka. Ta razlika se je pokazala tudi pri izpitu, kar dokazuje, da je bila že medtečajna ocena pravilna in stvarna. Na splošno so vsi tečajniki snov dobro zajeli. Izpite so tečajniki polagali pred 5-člansko komisijo, in sicer ustmeno in pismeno ter praktično na skladiščnih žerjavih in v delavnicah. Uspehi so bili naslednji:

- z odličnim uspehom sta položila izpit 2 tečajnika (1 ženska);
- s prav dobrim uspehom 6 tečajnikov (1 ženska);
- z dobrim uspehom 7 tečajnikov (2 ženski);
- z zadostnim uspehom 7 tečajnikov (1 ženska).

Rudolf Arh

Nekaj o žerjavih in žerjavovodjih

Z gradnjo in razširitvijo naše železarne smo že in bomo še dobili večje število mostnih žerjavov kot važno prenosno sredstvo. Moramo se zato z njimi spoznati malo bliže in istočasno tudi z dolžnostmi žerjavovodij, pa tudi mojstrov in obratovodij.

Mostni žerjav je prenosno sredstvo, odrejeno za prenašanje na zgoraj omejenih bremen na določenem delovnem območju. Žerjav je v glavnem sestavljen iz dveh, med seboj trdno povezanih mostov; premika pa se most po žerjavni progi na tekalnih kolesih, ki so gnana z mostnim električnim pogonom. Na mostnih tirnicah pa teka sem ter tja žerjavni maček, ki ima prav tako električen pogon, na sebi pa nosi električen vitel za dviganje in spuščanje bremena. Električno energijo dobe pogoni mosta in mačka preko drsnih odjemalnih vodičev (trolley-vodov), ki so nameščeni vzdolž žerjavne proge, dalje preko odjemalnih kolutičev in drsnih vodičev na samem žerjavnem mostu. Upravljanje pogonov se vrši iz koša (kabine), ki je obešen navadno na delu mosta.

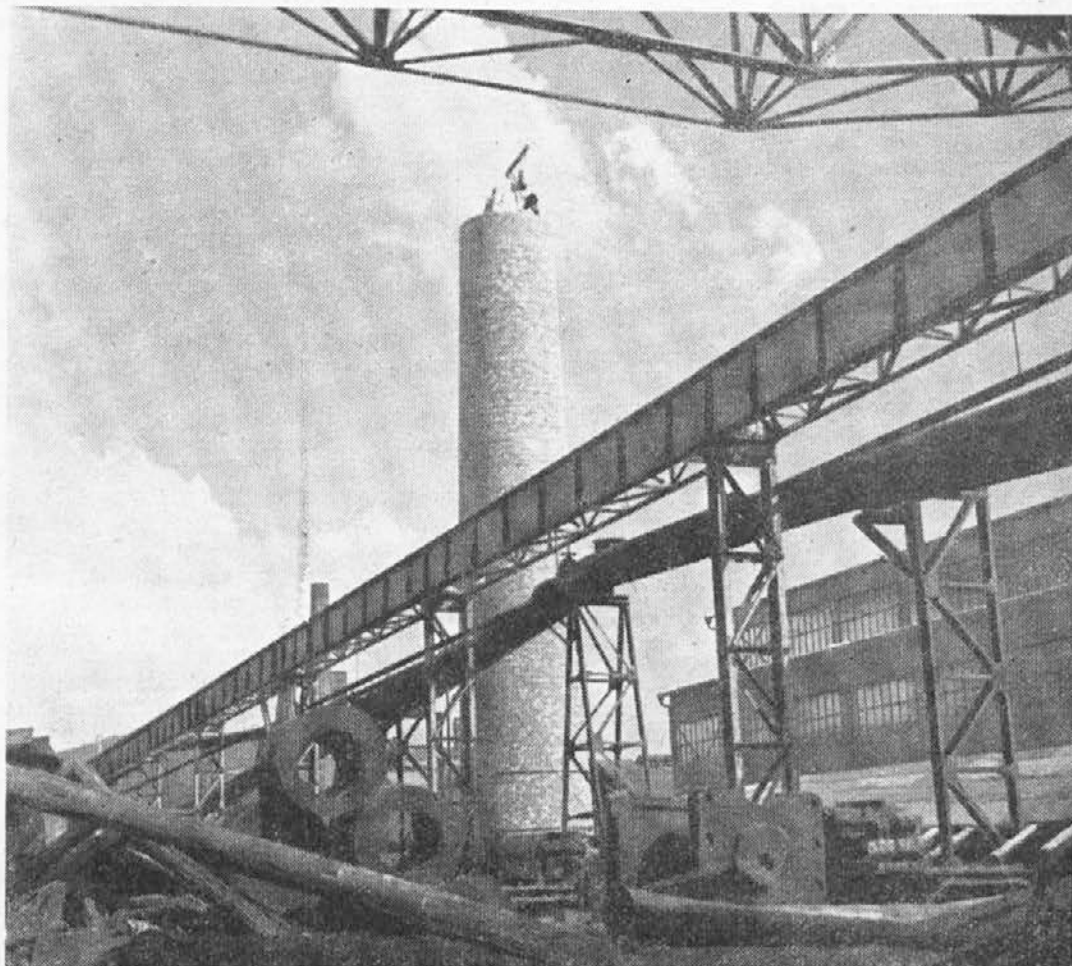
Vsak žerjav je preračunan za prenašanje točno določenega bremena. Pravimo, da ima žerjav odrejeno **nosilnost**. Nosilnost žerjava je torej tisto največje breme, ki ga žerjav lahko prenaša, kadar koli je potrebno, brez škode. Ta največja dovoljena obremenitev mora biti na žerjavu vidno označena (v tonah). To pa zato, da vsakdo vidi in ve, koliko sme na žerjav največ naložiti.

Vemo, da se vsak nosilec, ki je odprt na dveh oporiščih, pod bremenom upogne. Nosilec je obremenjen na **upogib**. Seveda je ta upogib omejen. Konstruktor je odredil žerjavu največji dovoljeni upogib, ki ga sme doseči most pod vplivom največjega bremena. Ako pa žerjav obremenimo z večjim bremenom kakor je dovoljeno, tedaj se žerjavni most upogne preko dovoljene mere. V palicah mosta se povečajo notranje napetosti — sile, ki s povečanim pritiskom delujejo na zakovice ogrodja. — Zakovice so obremenjene na strig. Vemo pa tudi, da vzdrže snovi, obremenjene na strig, manjše sile kakor pri drugih obremenitvah, zato je povečanje strižnih sil zelo nevarno. — Vsak se lahko prepriča o tem sam s škarjami. Pri majhnem pritisku škarje ne odrežejo, z malo povečanim pritiskom pa se rezine zarežejo v celoto. — Prav isto se lahko zgodi pri zakovičnih spojih na žerjavnem mostu. Prav lahko se prekinajo zveze palic, vozlišča popuste, in če se most dobesedno ne zruši, pa se vsaj delno onesposobi in s tem vrže iz pogona. Tak žerjav se mora vzeti z žerjavne proge in se mora temeljito pregledati ter vse poškodovane zakovice in premaknjene palice ponovno uravnati in na novo zakovičiti. Za izvršitev takega dela je potrebno precej časa; čas pa je zelo dragocen za obrat. — Takim nevarnostim se lahko izognemo, če se že v naprej zavedamo, da ne smemo žerjava preobremenjevati z večjimi bremenom, kakor je dovoljeno.

Žal pa teh dejstev velikokrat ne upoštevamo. Stalno se sliši z vseh strani, velikokrat tudi s strani mojstrov in obratovodij, češ, saj je žerjav izračunan z varnostnim činiteljem, zato mu preobremenitev ne škoduje. Večina ljudi pa sploh ne pomisli, kaj je in kaj pomeni varnostni činitelj; predstavljajo si enostavno, da je

žerjav n. pr. izračunan za 3-kratno breme, na njem pa je napisano 3-krat manjše breme, pač zato, da bi konstrukter zavaroval samega sebe pred neprilikami. — Tako mišljenje je napačno. — Vsaka snov se pod obremenitvijo razteza. Če obremenitev povečujemo, se tudi snov sorazmerno z obremenitvijo razteza ali pa tudi krči, kar je odvisno od načina obremenitve. Pri raztezanju se more snov raztezati brez škode le do tako imenovane meje **prožnosti**. Meja prožnosti je tista meja razteznosti, do katere se snovi po razbremenitvi povračajo v svoje prvotno stanje in obliko. Ako pa prekoramo z obremenitvijo

ka, da se snov po razbremenitvi povrne v svojo prvotno stanje in obliko. — Pri obremenitvah moramo upoštevati še dejstva, ki tudi vplivajo na notranje napetosti, n. pr. da tehnične snovi v svojem sestavu niso vedno popolnoma enakomerne, to prav gotovo vpliva pri notranjih napetostih. Razen tega so snovi večkrat obremenjene še s silami, katerih ne moremo računsko točno odrediti, nastajajo pa lahko vsled raznih toplotnih in atmosferskih vplivov, včasih pa tudi zaradi nepreračunljivih sunkov ali udarcev, netočne izdelave in montaže, nepravilnega vzdrževanja itd. itd. — Ako vzamemo vse te činitelje v naš račun, tedaj se bomo kaj hitro prepričali, da smemo obremenjevati snovi le približno do polovice tistih napetosti, ki bi povzročile raztezek do meje prožnosti. Te napetosti, s kate-

Nove žerjavne proge, novi dimniki. Specialno delo gradnje dimnika so izvršili guštanjski ind. zidarji sami.

to mejo prožnosti, tedaj se snov raztegne prekomerno in se ne vrača več v svojo prvotno obliko, temveč ostane raztegnjena v novi obliki. Pri še večjih obremenitvah pa narašča raztezanje tako dolgo, da popustijo v snovi vezne sile med molekulami in snov se **pretrga**. Pravimo, da je nastal **lom**. — Za primer lahko vzamemo gumijast trak. Raztegujemo ga lahko do gotove meje in če ga potem popuščamo, se vrača zopet v svojo prvotno obliko. Ako pa ga obremenimo močnejše, da prekoramo mejo njegove razteznosti, tedaj se bo raztegnil in obdržal delno svojo spremenjeno obliko; pri še večji obremenitvi pa se bo naenkrat pretrgal. — Prav to se dogaja tudi pri nosilcih, samo s to razliko, da so raztezanja manjša in jih s prostim očesom ne moremo opazovati tako, kakor je to slučaj pri gumijastem traku. Zato smemo vsako snov obremeniti le v mejah njene prožnosti, to se pravi, snovi smemo obremeniti le toliko, da so raztezanja ta-

rimi torej smemo računati, imenujemo **dovoljenje** napetosti. Sedaj si lažje predočimo, kaj je varnostni činitelj ali bolje **varnostna stopnja**. Varnostna stopnja nam pove, kolikokrat se nahaja dovoljena napetost v lomni napetosti neke snovi. Ta varnostna stopnja pa je za različne snovi in različne obremenitve različna in je po vrednosti večja od varnosti med dovoljeno napetostjo in napetostjo pri meji prožnosti. — Torej ne smemo nikdar obremenjevati snovi do meje prožnosti, če hočemo, da jih lahko uporabljamo za gradbene svrhe v strojogradnji ali gradbeništvu. — Če pa se tega zavedamo, tedaj tudi vemo, da je odredil konstruktor žerjavu **tisto največjo nosilnost**, ki upošteva vse navedene okoliščine in katera omogoča **neto delo** skozi vrsto let brez vsake škode za konstrukcijo in mehanizem.

Vsaka preobremenitev pa vpliva na sestavne dele žerjava. Te malenkostne »poškodbe« se počasi seštevajo in nekega dne

se prav lahko zgodi, da se bo žerjav zrušil, ne pri največjem bremenu, pač pa pri mogoče zelo majhnem bremenu. — Človek more n. pr. nesti 50 kg na svojih ramenih, mogoče še tudi 60 kg, dočim se bo pri 80 ali 100 kg zrušil pod težo bremena. — Tudi vsak stroj občuti težo, breme, na isti način; če je sila prevelika, mu moč odpora popusti in se zruši.

Zato ne nosi težjih bremen od nosilnosti žerjava.

Žerjavovodja je na svojem žerjavu isto, kakor je kapetan na svoji ladji. On je vodja žerjava in s tem tudi **prvenstveno odgovoren za vse**, kar se zgodi na žerjavu. Zato mora biti žerjavovodja samostojen v preudarku in presoji; znati mora ocenjevati teže bremen, poznati nosilnost prenosnih sredstev; vedeti, kako se morajo bremena privezovati, kje in kako se smejo bremena prenašati. Poznati mora sestavne dele žerjava, njihovo delovanje in pomen. Vzdrževati mora žerjav in pregledovati sestavne dele, če so v redu; mazati in čistiti mora strojne dele in javljati odgovornim nastale poškodbe, da se le-te hitro popravijo. — **Dolžnost žerjavovodje je**, da odkloni vsako prenašanje bremen, če vidi, da so bremena večja od nosilnosti žerjava ali pa ta niso pravilno privezana. Nikdar in pod nobenim pogojem pa ne sme prenašati na bremenu oseb, kar se čestokrat dogaja, prav posebno v livarnah. Prenašanje oseb je strogo prepovedano, ker je tako prevažanje življenjsko nevarno. — Žerjavovodja ne sme poslušati v takih primerih niti svojih predstavljenih. On sam je odgovoren za vse posledice. Izgovor, da je vozil na ukaz predpostavljenega, ne reši žerjavovodje njegove odgovornosti, ker ve, da dela nepravilno.

V zvezi s tem moramo opozoriti tudi na to, da mojstri in obratovodje ne smejo zahtevati od žerjavovodje, da prenaša večja bremena ali osebe, kakor je to že zgoraj omenjeno. Žerjavovodja je upravičen odkloniti tako zahtevo; mojstri in obratovodje pa niso upravičeni kaznovati žerjavovodjo za »neposlušnost«, ker zahtevajo v takem primeru izvrševanje kaznivega dejanja. — Pripomniti moramo na tem mestu, da so se dogajali slučajji, ko je žerjavovodja odklonil vožnjo čisto upravičeno, pa so mu grozili in metali v njega celo razne predmete. Tako postopanje je popolnoma nerazumljivo in kaznivo. Zato še enkrat: žerjavovodja mora odkloniti dviganje in prenašanje pretežkih in nepravilno privezanih bremen. — Vsak mojster in obratovodja pa sta službeno dolžna štiti dobrega žerjavovodjo, slabega žerjavovodjo pa odstraniti. Kajti edino dobro vzdrževan in pravilno uporabljan žerjav v rokah dobrega žerjavovodje je varno in zanesljivo prenosno sredstvo.

Iz tega sledi, da ni vseeno, kdo je žerjavovodja. Zelo napačno je mišljenje tistih obratovodij, ki smatrajo, da lahko vodi žerjav kdorkoli. — Od žerjavovodje se zahteva znanje in vestnost, zato more biti žerjavovodja le tisti, ki si je pridobil potrebno strokovno znanje na tečaju. Vesten žerjavovodja pa mora ostati tudi na svojem mestu, ne pa, da se ga potem prestavlja na popolnoma druga delovna mesta, na njegovo mesto pa se daje nepoučene začetnike, potem pa zabavlja, da je žerjav vedno pokvarjen. S takim postopanjem se uničuje žerjave in se škoduje obratovanju, končno pa se občuti posledice na proizvodnji. Brezpogojno je potrebno take pojave zatirati že v kali.

Priporoča se, da se pri tako velikem številu žerjavov postavi najsposobnejšega

Ivan Kokal:

Naša tovarna pred tridesetimi leti in danes

Leta 1923 sem končal osnovno šolo ter sem se iz šole takoj napotil v železarno, da bi po svoji želji dobil zaposlitev kot ključavničarski vajenec. Šel sem k tedanjemu direktorju Lorberau-u, ki pa me je napodil, češ, da sem premajhen. Šele na prošnjo mojega očeta, ki je bil že 40 let zaposlen pri podjetju kot topilec jekla, so me za ključavničarskega vajenca končno le sprejeli.

V tedanji mehanični delavnici je delalo takrat šest ključavničarjev, trije skobeljarji in eden reskar. Imeli smo dva skobelna, dva reskalna in dva šeping stroja ter nekaj vrtalnih strojev. Nameščena pa je bila naša delavnica takrat v stari tovarni, nasproti sedanje mizarске delavnice, kjer je sedaj skladišče za razne predmete.

Rad bi vam na kratko opisal vse tedanje obrate, posebno to, kako so v njih delali; razlik med takratnim in današnjim delom vam ne bom opisoval, ker vam bo dovolj očitna.

Delavcev je bilo takrat v naši tovarni okoli 500, kakih 10 uradnikov, 1 obratovodja in 1 inženir, v glavnem pa so po obratih vodili delo mojstri.

Vso mehanizacijo tovarne je tvoril žerjav in nekaj škripcev.

Strugarna, kjer so stružili vagonске osi, za časa prve svetovne vojne pa težke granate, ni imela žerjavov, ampak le ročne škripce. Kladivarna, kot težak obrat, si je tudi pomagala samo z ročnimi škripci. Tudi livarna, katere si danes brez žerjavov ne moremo misliti, takrat istega ni imela.

In transport? Tega pa je takrat predstavljala vprega dveh parov konj. S tema dvema vpregama so prevažali valjano železo v Mežico, kjer so primitivna kladiva na vodni pogon skovala osi. Te so zvozili nazaj v našo tovarno, kjer so jih tehnično obdelali in izgotovili.

Vse vložke za pudlarje, martinarje in livarje so ročno nakladali in prevažali tako, da je bil pri vsakem delu izrazito izkoriščen človek in njegova fizična sila.

Težke stroje in razne naprave, namenjene v našo tovarno, so z železnice razkladali na Prevaljah. Po lesenih valjih so jih z ročnimi vlačilnimi pripravami po cesti vlačili proti tovarni. Tako je minilo tudi po 14 dni, preden so po več ton težek predmet privlekli na njegov prostor. Danes bi seveda isto delo z našimi mehaniziranimi sredstvi brez velikega truda opravili v nekaj urah.

O varnosti dela ni bilo niti govora! Zato tudi smrtne žrtve in težke nesreče

in najvestnejšega žerjavovodjo za vodjo vseh žerjavovodij in za nadzornika nad vsemi žerjavi. Ta naj sporazumno z obratovodstvi postavlja posamezne žerjavovodje na svoja mesta po njihovih sposobnostih, obratovodstva pa smejo menjati žerjavovodje edino le sporazumno z njim, ker le na tak način je mogoče uvesti pravi red v obratovanju z žerjavi in zavarovati njihov pogon.

Upam, da bodo te vrstice doprinesle k razbistritvi nekaterih nejasnih pojmov in pripomogle k zboljšanju stanja in se bo z razumevanjem pristopilo k ureditvi tega problema.

Dober žerjavovodja ima dober žerjav in dober žerjav je zanesljivo prenosno sredstvo pogona. — Varen pogon pa jamči redno proizvodnjo.

niso bile redke. Tako je Šteharnik Valentina potegnilo skozi valje, mizarja Novaka je v strugarni razmesarila transmisija, Kokalu Jakobu je pri vlišanju aluminija brizgnila žareča snov v oko, da je oslepel. Takih in podobnih nesreč je bilo nešteto.

Najtežje delo, kar se ga v naši tovarni spominjam, je bilo pri takozvani globinski peči. V njej so topili v šamotnih loncih specialno jeklo. Naenkrat je bilo v peči več desetkov takih loncev. Ko je bil proces topljenja gotov, so brez kakršnekoli mehanizacije odstranili iz peči velikanski pokrov. Tudi nadaljnja manipulacija je bila nad vse primitivna. Na vsako stran odprte peči je stopil po en livar. S specialnimi kleščami sta dvignila iz peči drugega za drugim že omenjene lonce z žarečo jekleno litino. Ostali so raztopino vlivali v kalupe. Izdelovali so takoimenovane kape za šrapnele. Edino zaščitno sredstvo tamkajšnjih delavcev je bil predpasnik, čez obraz pa cunjja iz jute, izdelana kot kaka maska. Ni nič čudnega, če se je ta maska večkrat vžgala, preden sta livarja pobrala iz peči vse lonce. Pri globinski peči je delal tudi moj starejši brat. Dvigal je lonce iz peči. Še kot otrok, še preden sem začel delati kot vajenec, sem mu pogosto prinašal hrano. Takrat je vsak, ki v tovarni ni bil zaposlen, lahko po mili volji hodil po obratih. Tako sem tudi jaz velikokrat stal nekaj metrov stran od odprte žareče peči in opazoval težko in nevarno delo, ki ga je opravljal moj brat in ostali delavci, ki so bili tam zaposleni. Dostikrat sem v izpraznjeno posodo, v kateri sem prinesel hrano, zajel vodo, ki sem jo bratu hitro vlijal v obraz, če se mu je maska vžgala. Prav dobro se še spominjam, da so dostikrat gorele obleke vsem livarjem, ki so tam delali. Za take nepravilike je bilo v bližini korito z vodo, odkoder so livarji zajemali z vedri vodo in drug drugega polivali, da so se pogasili. Takšnega dela današnje pokolenje livarjev v naši socialistični ureditvi ne more pojmiti in ga tudi ne zna ceniti. Sedanji način dela se pač še zdaleka ne da primerjati s takratnim, treba pa je le, da se spomnimo na trpljenje takratnih delavcev, da bomo bolj cenili to, kar nam nudi naša socialistična država.

Kako neznosno je bilo takrat fizično delo v naši tovarni, si nekako le lahko predstavljamo, saj imamo vsak dan priliko, da opazujemo naše tovarniške upokojence. Iz njihovih izmučenih obrazov lahko beremo, kako je primitivni stroj podjetja izžemal. Vse delo, ki ga danes opravljajo žerjavi, vlačilci, Demagi in sploh vsa tehnična sredstva, ki jih imamo na razpolago, so takrat opravljali ljudje. Ves dragoceni življenjski sok so ti pogoji izželi iz delavstva, ki je delalo v vednem strahu pred odpustom iz službe. Toda kljub nečloveškemu naporu jih večina s svojim pičlim zaslužkom svojih družin ni mogla dostojno preživljati. Naš mladi rod vse premalo misli na trpljenje delavstva v pretekli dobi, prav zato pa tudi premalo upošteva vse pridobitve in napredek današnje industrializacije in elektrifikacije, ki nam pod zelo izboljšanimi delovnimi pogoji omogoča večjo in boljšo

Ivan Globočnik:

Nekaj misli o razvoju in delu

protiletalske zaščite v Železarni Guštanj

Protiletalska zaščita kot organizator zaščite posameznika in skupnosti pred sovražnimi zračnimi napadi, si je tudi v našem podjetju uspešno utrla pot naprej k še večjim uspehom.

Ni še minulo leto dni, ko je o PLZ v našem podjetju le malokdo kaj vedel, še manj pa, da bi razumel njen pomen in vlogo, ki ji gre. Prejšnji referent PLZ se poleg obremenjenosti pri drugem delu, za katerega je tudi odgovarjal, ni mogel v celoti posvetiti organizaciji PLZ, zato je ista bila le stvar ozkega kroga ljudi. V letošnjem letu smo z načrtnim in vztrajnim delom dosegli prav lep uspeh. Nalednji podatki nam to vsaj do nekle potrdijo.

Organizirali smo v začetku leta kar sedem raznih tečajev in vanje vključili več sto delavcev in uslužbencev. Uspešno smo zaključili doslej sledeče tečaje; sanitetni, kemični, industrijsko-tehnični, VRV in gasilski. Nista pa še končana tečaja veterinarske službe in tečaj za vodje in njih pomočnike hišne zaščite.

Skupno je končalo tečaje in položilo izpite 494 kandidatov, od tega 360 kandidatov z odličnim in prav dobrim uspehom.

V toku tečajev so se med predavateljskim kadrom najbolj postrtovalno izkazali tovariši primarij dr. Strand Stane, Wlodyga Ervin, Arh Rudolf in Cvetko Ivan, katerim gre vsa zahvala za uspešno učenje tečajnikov. Je pa še nekaj oseb, ki so prav dobro učile ljudstvo raznih čet. Opazilo se je pa tudi nekaj takih »strokovnjakov«, ki so predavali le v misli na honorar in ne v cilju, da bi ljudstvo čimbolje naučili. Predvsem je pri vseh tečajih, razen sanitetnega, bilo premalo konkretnega dela in nazornega učenja, tako, da so posamezna predavanja bila včasih preveč suhoparna in dolgočasna.

Premalo smo znali pritegniti slušatelje k učenju, manjkalo je izpraševanje prej

podane učne snovi, kar se je pokazalo na izpitih, ko je lep del slušateljev skoro popolnoma pozabil na učno snov, podano na prvih in poznejših predavanjih. Po končanih tečajih teoretičnega pouka je le komandni kader sanitetne čete izvršil nekaj praktičnih internih vaj s svojim ljudstvom, medtem ko komandirji in komandni kader ostalih čet ni pristopil k temu tako važnemu delu. Teoretično pridobljeno snov je treba takoj nato pri praktičnem delu izpopolnjevati, kajti ni

v resničnem stanju ogromno žrtev. Delo reševalnih ekip — služb PLZ je bilo za prvo javno vajo dobro. Opaža pa se, da ljudem, ki so v ekipah, s stališča PLZ še manjka strokovnega znanja. Celotna prva javna vaja PLZ v Guštanju pa je bila uspešna in gre tu pohvala vsem sodelujočim članom našega kolektiva, kateri so pravilno razumeli to, da z aktivno udeležbo v PLZ varujemo in ščitimo svoje življenje, kot življenja ostalega ljudstva! Mnogo dela nas še čaka, predvsem pa

Zbor na trgu po uspešno zaključenem manevru in vajah PLZ. Slika z velikih nastopov guštanjskih kovinarjev v počastitev desetletnice JA.

produkcijo, ki pa je temelj še večjega napredka in še lepše bodočnosti.

Kako se je v letih po osvoboditvi dvignila naša življenjska in kulturna raven, nam je jasen dokaz predvsem tudi to, da smo iz temnih, sajastih tovarniških ut postavili moderne delovne dvorane, opremljene z vso moderno mehanizacijo. Saj dela v našem podjetju že čez deset žerjavov, na razpolago so motorizirana transportna sredstva. Sorazmerno z mehanizacijo se tudi delavci strokovno in kulturno razvijajo, kakor to zahteva naš čas socialističnega napredka. Tako je delo postalo delo časti in slave, saj je vsak nagrajen po svoji zaslugi. Kar obstoja tovarna, si delavci od njenega začetka pa vse do leta 1945, v vsej dolgi dobi niso zgradili toliko hiš, kot smo jih napravili v pičlih petih letih po osvoboditvi za svojo lastno udobnost. Pa ne samo to! Tudi tiste, kateri si iz kakršnega koli vzroka ne grade lastnih ognjišč, smo jih na stotine izvlekli iz raznih lukenj, mlinov, žag, na pol podrthih bajt in kleti in jih nastanili v modernejša stanovanja, ki so poleg mnogih drugih dobrin tudi pridobitev narodnoosvobodilne borbe. »Vsem ponižanim in razžaljenim« je zasijalo blagodejno sonce svobode in jasne bodočnosti svobodne Titove Jugoslavije!

dovolj samo teoretična podlaga, pa mogoče še ta bolj slaba, ampak je večje važnosti, da zna ljudstvo prenašati teoretično znanje v praktično delo.

Letošnja prva javna vaja PLZ, ki je bila dne 28. 10. 1951, je pokazala precej dobrih, pa tudi slabe strani naše organizacije. Predvsem je pohvalno to, da je naše ljudstvo, tako ono, ki je zaposleno v železarni kot civilno prebivalstvo Guštanja, pokazalo tako pri zatemitvi (razen par izjem), kakor tudi na nedeljski prvi javni vaji PLZ zelo dobro disciplino; le umik civilnega prebivalstva ob alarmu je bil ponekod prepočasen, kar lahko povzroči

dobra izvedba maskiranja objektov, zaščita strojev in naprav pred drobci bomb, gradnje varnih in udobnih zaklonišč, nadaljnja strokovna vzgoja edinic PLZ, predvsem pa umasovljenje in strokovno izpopolnjevanje gasilske in sanitetne službe, kot dveh najvažnejših služb PLZ, nabava opreme in sredstev za ljudstvo industrijskih enot PLZ in še dopolnjevanje čet z novimi slušatelji itd.

Vsi se moramo namreč zavedati tega in ne samo nekateri, da sta močna jugoslovanska armija in strokovna sposobna ter dobro organizirana protiletalska zaščita garancija naše svobode in neodvisnosti!

*Dobra priprava v miru —
dobra zaščita v vojni*

*
Slike na straneh 13, 14, 15 — spodaj in na strani 18 prispeval tov. Maks Dolinšek, Guštanj.
Vse ostale slike napravil (razen črtežev, Prevalj in Falentna) tov. Jože Kovačič, Maribor.
*

Jos. Lipovec:

Kako smo Gradis-ovci v Guštanju izpolnili svoj plan

Ni šlo lahko. Leto je za nekatere dolgo, nam pa je minilo kot sen, tako nam je začel pripovedovati svoje vtise skromni predsednik delavskega sveta gradilišča, brigadir tesarjev tov. Nikola Novak.

Ko smo takoj v začetku leta na prvi seji delavskega sveta obravnavali postavljene naloge, je končni uspeh bil še silno megljen. Veliko bo treba storiti in malo nas je. Najmanj še enkrat toliko nas bi moralo biti, pa tudi mehanizirati se moramo bolje, če ne, ne bomo zmogli tako obsežne naloge. Naloge pa morajo biti izvršene, ker sicer ne bo jekla in livarjem se morajo postaviti domovi, enako samcem kot tudi poročenim, ker to prav mi stavbinci najboljše vemo, s kakšnimi težavami smo se in se delno še borimo, če nimamo urejenih življenjskih pogojev. Kratki so bili sklepi takratne seje, vendar odločilni:

1. Takoj začeti z delom vsaj na tistih delovnih mestih, kjer zima in mraz ne moreta izvedbi škodovati.

2. Izvršiti obsežne in temeljite predprilave tako, da pozneje ne bo ovir v poteku del.

3. Preskrbeti težke stroje, ki jih do tedaj gradbišče še ni imelo.

4. Poiškati nove delavce, pripraviti jim urejena stanovanja in oskrbovati jih z zadostno in dobro hrano.

Tako smo začeli. Mislili smo takrat, da hujših ovir ne bo, pa se je kmalu za tem in skoro celo leto vlekla še ena, nam včasih celo vezala roke, da smo postajali že kar nejevoljni. Načrti niso bili pravočasno pripravljani. No, pa o tem še pozneje.

Začeli smo torej takoj po novem letu. Zima ravno ni bila huda. Prijeli smo z vso silo. Ker nas je bilo malo, smo se spravili vsi na en objekt — na temelj za 600-tonsko stiskalnico. Ko je bil objekt že gotov, ni niti izgledal bogve kako velik in vendar je bilo treba izkopati stotine kubičnih metrov zemlje in vgraditi v opaže stotine kubičnih metrov betona. Pa še kako delo je to bilo! Do kolen v vodi in sredi obrata težke kovačnice železarne. Nihče ni omagal, nihče zbolel, dasiravno se je delalo povprečno deset in več ur dnevno. Zima še ni minula, objekt je bil dogotovljen in predan monterjem, naj tudi oni store svojo nalogo, pa da objekt začne služiti svojemu namenu. Mi pa smo se zagnali na pripravljala dela, dnevi so postajali že daljši, kmalu bomo lahko pošteno zasukali rokave, dotlej bo pa treba položiti še stotine metrov tira in izvršiti še mnogo drugih manjših del. Tudi težki stroji so že najavljeni. Vsak čas bodo tu, potem se bo šele začelo ono pravo, glavno delo — hala jeklarne. In začelo se je. Stotine kub. metrov dnevno izkopane in odvožene zemlje so hitro rastle v tisoče in tisoče. In že so v izdelane izkope tesarji postavljali svoje opaže, že je beton polnil predvidene odprtine. Podirale so se stare, že dotrajane stavbe, da naredo prostor novemu, modernemu objektu — hali jeklarne. Dolgo so neke od njih kljubovale, najdalje zgradba, v kateri je bila direkcija železarne. Čeprav že ni spadala v novi okoliš, ipak so ji skušali podaljševati obstoj. Končno se je le morala umakniti ob »himni« stavbincev:

Opaž, beton in pa izkop,
to naš vsakdanji so obrok...

Tako je to šlo skozi celo leto, pa ne samo na največjem objektu, ki smo ga morali zgraditi, tudi na vseh ostalih je potekalo v istem vzdušju. Pa vedite, da je teh bilo veliko. Skupno predstavljajo skoraj tri četrtine vrednosti celotne planске vrednosti gradbišča.

Kot se je delo lepo in po planu odvijalo na kapitalni izgradnji, tako je tudi lepo in sistematično napredovalo na zgraditvi stanovanjskih hiš na Čečovski planoti. Naša ljudska oblast dobro ve, da niso dovolj le tovarne, ve, da tovarne brez zadovoljnih ljudi ne pomenijo mnogo ali pa nič. Zato je tudi hkrati z zgradnjo železarne pravočasno predvidela potrebo po gradnji prostornih in sončnih stanovanj tako za družine, kot tudi za samce. Od leta 1947, odkar so Gradis-ovci začeli vrtati v tem kotu koroške zemlje, je za delavce železarne zgrajenih že 8 razsežnih blokov, v katerih je našlo prijeten in udoben dom nad 120 družin in 100 samcev. Seveda to še ne zadostuje. Z nezmanjšano vnemo bo potrebno tudi v nadaljnjih letih začeto delo nadaljevati tako, da bo vsak delavec ob nastopu dela dobil tudi primerno stanovanje. Uprava železarne je pravilno razumela potrebe današnjega človeka, saj nam je že v letošnjem letu naročila zgraditev dveh družinskih in enega samskega bloka. Tudi tu smo zastavili krepko vse sile. Ob dobri organizaciji je delo lepo napredovalo, saj je razsežen samski dom

že pod streho, pa tudi na obeh stanovanjskih blokih delo vidno napreduje. Če dodamo še to, da smo na istem delovišču letos predali domačim železarjem dva stanovanjska bloka s 26 komfortnimi dvosobnimi stanovanji in k temu še dogradili v surovem stanju razsežno delavsko restavracijo, ki bo po svoji razsežnosti in notranji ureditvi edinstvena še daleč izven Mežiške doline, potem menimo, da nismo trčili časa. Pa še nekaj bi morali omeniti, namreč, graditev kanalizacije in vodovoda. Čudno nam je vsem bilo, da tako lepo urejena stanovanja nimajo kanalizacije. Res je, da pogoji za izvedbo niso ravno idealni, pa vendar, mar nismo uspešno rešili še težjih nalog. Pa ni šlo tako lahko kot smo si to zamišljali. Težave so prišle prav od tam, od koder smo jih najmanj pričakovali. Nikoli nismo izvedeli imena tistih, ki potrebe Guštanjca bolje vedo, kot pa stanovalci sami. V marcu je to bilo, prišlo je nepričakovano obvestilo, da se mora delo ustaviti, ker objekt ni v »naslovnem spisku«. Kako je le to mogoče, da tako važno delo mimogrede »izpade« iz naslovnega spiska. Pa smo dejali, če ga je »tisti« le izgubil, mi pa našli, je kar pošteno in prav, da mu ga vrnemo. Seveda je moral znani svetnik Birokracius nekajkrat pošteno in odločno stopiti v akcijo. Je pa le šlo, sicer z zamudo mesec dni, kar pa se nam sedaj prav pošteno otepa.

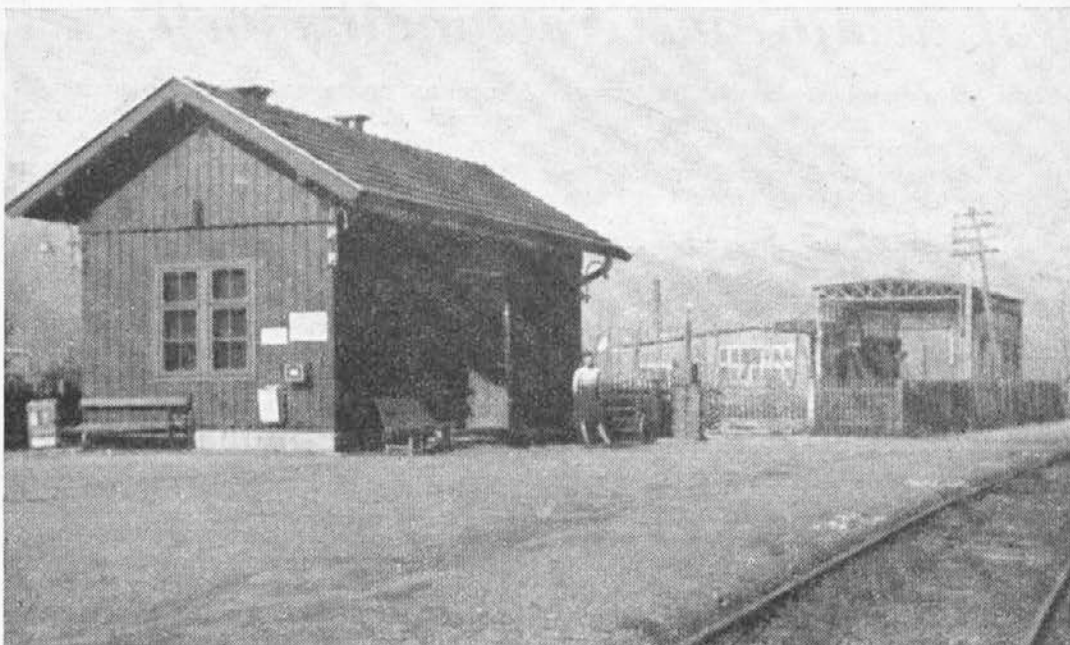

In potem se je začelo ono pravo, glavno delo — hala jeklarne.

Še eno delovno mesto bi vam moral omeniti, ko govorim o pridnosti Gradiševcev v Guštanju. Čitali smo že v dnevnem časopisju, da je nova stavba gimnazije dograjena, »pod streho«. Velika stavba je to. Z razsežnimi in svetlimi prostori, kjer se bodo mlade generacije naših Korošcev bogatile z znanjem. Pa saj je res čas, da ta mlada prosvetna institucija zleze iz svojih sedanjih, za pošteno delo skoraj nemogočih provizorijev. Pa tudi zaslužijo, da se jim stavba preda, saj so celo leto »telovadili« ob naših zidarjih in tesarjih, mnogi preživeli tudi dobršen del počitnic v naši družbi. Taki mladini se morajo dati boljši pogoji za razvoj.

Ko se je leto že krepko nagnilo čez polovico, smo tudi sklenili, da moramo pripraviti kaj zase. Prišla bo zima, pod Uršljo in Peco zime ravno niso mile. Urediti bo treba naša skromna stanovanja, pa tudi za naše novo nastale družine se bo potrebno boljše pozanimati. Tako smo sklenili in že kar poprijeli. Danes imajo že vsi delavci lepo urejene sobe. V majhnih in ličnih sobicah skoraj nič več ne »diši« po baraki. Tudi 22 mladih družin je dobilo okusna in prijetna stanovanja. Pa ne mislimo že letos končati. V programu imamo še postavitev kegljišča in ozvočenje celega naselja. Sredstva smo si zagotovili, dobre volje za izvedbo nam pa tudi ne manjka. Tako nam bodo dolgi zimski večeri krajši in prijetnejši.

Planske obveze smo izvršili, seveda gre delo naprej, ker se odpirajo nove in nove naloge. Ko sem vam že toliko tega povedal o našem delu, je prav, da izveste tudi kaj o naših ljudeh, vsaj o tistih, ki so se največ trudili, ki so imeli najboljše uspehe in katerih imena se vedno samo pohvalno izgovarjajo v kolektivu. Tu je na prvem mestu tov. Ivan Kert, 13-kratni udarnik, pa Janez Žbilj, 12-kratni udarnik, in nadalje Viktor Gaber, 12-kratni udarnik, Lovro Emberšič, 11-kratni udarnik. Njim sledijo 8-, 7-, 6-, in 5-kratni udarniki, ponosni brigadir transportne brigade Viljem Mecker, pa brigadir betonarske Stanko Kostanjevec, pa zidar Viktor Vrbnjak,

Guštanjski »kolodvor«. Baraka je bila postavljena leta 1902 in je še danes ista. Prej je bilo postajališče pri Tumpčevi bajti. Od tam je hodil v šolo sedanji koroški deželni glavar Wedenik.

strojnika Herman Lesinger in Franc Zadravec in še tesar Leopold Mori in Angela Frčko in Marija Vidonja in Pavla Lakovšek in še in še bi vam lahko našteval desetine imen. Dolga je že njih vrsta, saj je v letošnjem letu nad 130 krat podeljen ta častni naziv. Tudi z vodilnim osebjem gradbišča lepo sodelujemo. Tu je žilavi sektorni kapitalne tov. Novikov in sektorni na družbenem Kravina in Mavsar. Na kraju dodam še vedno budnega in skrbnega očeta in mater naselja tov. Jožeta Boteja, mislim, da sem prav zaokrožil.

Že v začetku sem rekel, da smo imeli nemajhne težave tudi z dostavo načrtov in manjkajočo delovno silo. Ne mislim tu navajati krivcev, da so načrti prihajali z zamudami, težavo smo pač prebredli s povečanimi naporji, večno pa tako le ne bo moglo ostati. Čvrsto upamo, da bo v na-

slednjem letu prav in da bomo želje investitorja prejeli pravočasno in v vsaj dogovorjenem času. Z delovno silo je pa bilo težav tja do srede polletja. Glavna direkcija in direkcija sta sicer takoj zapazili vrzeli in jih z administrativnimi ukrepi skušali omiliti. Dobili smo že v marcu ojačitev z manj važnih gradbišč. Pa vse to niti z daleč ni zadostovalo. Šele praktično priznanje terenskih doklad vsem delavcem, ki dejansko delajo na terenu, ločeni od svojih domov, svojih družin, šele ta ukrep je rodil zdrave sadove. Saj končno drugače ni moglo biti. Ljudska oblast je razumela in priznala življenjsko plat stavbincev. Stavbinci se ji sedaj oddolžujemo s predčasnim doseganjem in preseganjem naših nalog — in eto tudi v tem leži bistvo naših letošnjih uspehov!

Mladina pridi o naše orste

Z ustanovitvijo Telovadnega društva v Guštanju se je življenje v naši telovadnici dokaj spremenilo. Pričela se je redna telovadba vseh oddelkov. Od članic in članov pa do najmlajših vsi pridno vadijo ter krepijo svoje mlade moči. Vsak Guštanjec je bil že sam

priča, da je od letošnje pomladi pa do sedaj minulo le malo dnevov, da ne bi bila telovadnica zasedena.

Naša telovadna akademija, katero smo priredili v okviru tekmovanja za 10. obletnico JA, je bila kot potrdilo tričetrtletnega dela.

Društvo šteje že okoli 120 aktivnih članov in pripadnikov.

Priznati pa moram, da brez pomoči upravnega odbora Železarne in tov. direktorja Klančnika ne bi bili z delom prišli tako daleč. V dolžnost si štejem, da se upravnemu odboru in tov. direktorju Klančniku iskreno zahvaljujem; obljubljam pa, da bomo začeto delo še poživeli in tako postali res vredni pomoči in podpore našega delovnega kolektiva.

Poteškoče imamo z vaditeljskim kadrom. Manjka nam vaditeljev. Upam, da bomo iz naše sredine vzgojili tudi mlajšo generacijo dobrih vaditeljev, ki bodo začeto delo vršili še z večjim elanom naprej.

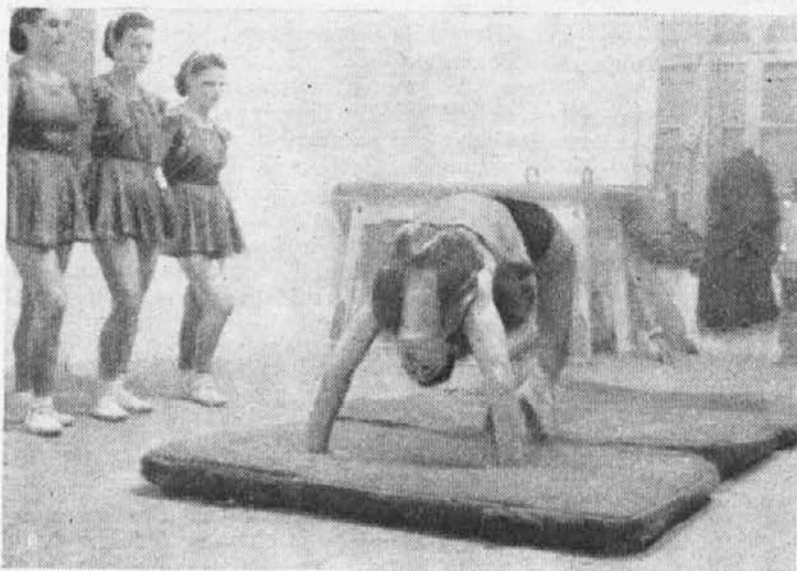
Pozivam vse množične organizacije, da nam v našem delu nudijo vso pomoč.

Obračam se na vse bivše telovadce in telovadkinje, da se ponovno vključijo v naše vrste. Vsak mladinec in mladinka naj si šteje v dolžnost, da postane član naše telovadne organizacije, tako da bomo postali najmočnejše društvo v našem obmejnem okraju.

V dolžnost si štejem, da se javno zahvalim vaditeljem tov. Borisu Fišerju, Francu Gorniku, Cilki Ivartnik, prav posebno priznanje pa zasluži načelnica tov. Jožica Radušnik za njeno res neumorno in požrtvovalno delo ter upam, da bomo s skupnimi močmi vodili delo telovadnega društva po začrtani poti naprej.

Zdravo!

Načelnik: Matevž Osojnik

Naša dekleta nastopajo.

Kaj delajo naši racionalizatorji

Naša tržna parola, naša tehnika ter celotni proizvodni in delovni tok po obratih in uradih morajo temeljiti na načelu, ki je poudarjeno v direktorjevi uvodni besedi: prodajati manj materiala in več znanja.

To velja prav za prav za vse delavnosti predelovalne lestvice, posebej pa velja to za našo od surovinskih baz oddaljeno proizvodnjo kvalitetnih proizvodov. Ne neka koroška folklor, niti vrsta proizvodnje, temveč kakovost izdelkov je reševala in rešila obstoj guštanske delavnosti v dobi težkih gospodarskih stisk, ko so zapirale vrata številne in mnogo bolj ugodno ležeče delavnosti. Kakovost dela in izdelkov nas bo vodila k uspehu tembolj tudi v dobi poživljene in moderne proizvodnje v bodočnosti.

V tem smislu in cilju Guštanj sploh gradimo. Tak je načrt, taka je izgradnja. Toda ob vsej tej skrbi od zgoraj dol ne smemo samo čakati in se zanašati, temveč moramo sodelovati vsak na svojem delovnem mestu, kamor nazadnje načrti v vseh podrobnostih ne morejo seči. Kaj pomeni mobilizacija dobrih zamisli sodelavcev, sta racionalizatorstvo in novatorstvo že pokazale. Tisoče in tisoče delovnih postopkov so izboljšali ljudje z delovnih mest in pomagali k hitrejšemu napredku.

Naša država je z zakonom in z uredbami zajamčila racionalizatorjem interes in priznanje za tako sodelovanje tudi neposredno. Ugodnosti niso male.

Tudi guštanski racionalizatorji so dali in realizirali vrsto dobrih zamisli. Mnogo pa je tudi izboljšav, ki nikjer niso zapisane in nikamor javljene. V zadnjem letu, odkar je naš agilni tov. Forstner po-

klican na drugo zadolžitev, je racionalizatorska akcija preveč utihnula. To ni prav. Nazadnje pa tudi ne bi smeli čakati, da bi kdo hodil od človeka do človeka in vpraševal, če je kdo kje kaj izboljšal, silil prijave in nagrade. Prav pa tudi ni, da se racionalizatorska akcija pusti v nemar in da tisti sodelavci, ki so dali pobudo za originalno izboljšavo, tega ne prijavijo. Čast in ponos posameznika, pa tudi njegova neposredna korist naj to nepotrebno skromnost odpravijo. Obratovodstva morajo take vzpodbude podpreti in gledati, da se tudi prijavijo, ako posameznik tega ne stori.

Slišali smo tudi že pripombe: kaj neki hočete pri Vas izvleči iz 1500 novincev, ki se morajo najprej še samii »ta starega« naučiti. Res, mnogo nas je novih, toda vsi le niso prišli z Narovške puše. Mnogi so že precej videli in lahko mnogo pomagajo. Nazadnje pa tudi zdrav novinec včasih več vidi kakor tisti, ki od samih smrek ne vidi več gozda.

Kdor koli ima kako idejo, kako bi se dala neka stvar izboljšati (skrajšanje delovnega postopka, prihranek na materialu, zmanjšanje režijskih stroškov itd.) naj javi zamisel obratovodstvu ali pa tajništvu železarne. Pripišite prednosti in prihranke napram prej. Veliko drobnih postopkov dela in prvin je, med temi cel kup zastarelih in dragih načinov, kjer lahko dosežemo izboljšave. Če bomo sodelovali vsi, bomo te neracionalne voze pospešeno izločili iz našega proizvodnega procesa, bomo dvignili kvaliteto našega dela in krepili domačo proizvodno moč.

Možnosti in interesa za to sodelovanje je dovolj.

ENA TAKA MOŽNOST

Najlaže se je obregnuti na delavstvo, pri upravi pa in pri obratovodstvih je običajno »vse v redu«. To je staro gledanje.

Mi bi začeli z vodstvenim poslovanjem, seveda pa bi priznali tudi napake posameznikov in jih popravili.

»Podjetje je v glavnem v redu, snažno, urejeno. Na obratnih in medobratnih prostorih vlada red. Delavci so med delom samo pri svojem stroju, oziroma na svojem delovnem mestu...«

Tako je bilo nedavno nekje objavljeno. Sami ste že opazili, da z navedenimi besedami ni popisano stanje v guštanski železarji. Kakor koli žal, toda citirani popis res ne velja za nas.

Izgovor je na dlani: na vseh koncih in krajih kopljemo, vrtamo in gradimo. V tem

smislu še dolgo kdo ne bo smel ocenjevati naše tovarne. Drži pa, da po vseh obratnih prostorih in po vseh delavnicah le ne kopljemo in ne gradimo. Tam bi bil lahko red boljši. Krivico bi delali, če bi trdili, da nam bi boljši red po obratnih prostorih in delavnicah škodoval...

Ali bi se dalo tu kaj popraviti? Kaj mislite, kdo naj bi začel.

—o—

»Opazil sem, da pri vas zelo radi hodite. To sicer ni slab trening, vendar pridno hodite tudi v službenem času, kar je nazadnje le bolj nerodno izbran čas. Hodite po obratnih prostorih, čeprav so poti bolj slabe in pospešeno hodite po upravnem poslopju. Nazadnje hoja ni neka slaba stvar, toda če preveč samo hodite, vendar ne morete delati. To je tisto!...«

Tako je pripomnil razgledani sodelavec iz sorodne industrije, ki nas je obiskal poslovno in se nekaj časa zadržal tudi na upravi. Komaj se je umikal temu vztrajnemu toku hoji posvečenih ljudi predvsem na upravi.

Zakaj taka pretirana hoja, zakaj te procesije med službenim časom? Nekaj je kar razumljivo. Telefonov ne maramo in poslujemo začasno spet kot Egipčani, da ne izgubimo stikov s klasiko. Nekaj pa je temu kriva slaba organizacija v poslovanju. Napraviti je treba red, določiti kompetenčna mesta, ki bodo lahko rekla da ali ne, določiti uradni čas za posamezne potrebe in se držati kompetenčne poti tako, da ne bo treba obletavati nekompetentnih uradov mimo zadolženih mest. Vsem bo ustrezno, najbolj pa delavcem.

To bi kazalo urediti z vodstvene strani. Vsi pa naj bi veselje do neplodne hoje med službenim časom nekoliko zadrževali.

Tehniški muzej v Guštanju

Vabimo vse prebivalstvo, da pomaga pri zbiranju zgodovinskih zanimivosti za važno kulturno ustanovo v našem koroškem industrijskem mestu.

Na pobudo Ministrstva za znanost in kulturo LRS in po smernicah Glavnega odbora za slovenski tehniški muzej v Ljubljani bodo po krajih izrazite rokodelske in industrijske delavnosti po Sloveniji upostavljene zgodovinske zbirke — tehniški muzeji.

Mežiška dolina spada med take kraje in je določeno, da dobi Guštanj tehniški muzej. »Dobi« je sicer preveč povedano, kajti dal ga nam ne bo nihče. Delovna zgodovina določenih smeri in strok sega v našem koroškem kotu stoletja nazaj, pa je to železarstvo, rudarstvo, lesna industrija, industrija olja in barv in cela vrsta delovnih posebnosti v Mežiški in Dravski dolini. Ob tej delovni tradiciji imamo čast in dolžnost in izjemno možnost, da zberemo dokaze tega raznega dela in dokumentiramo našo preteklost v tehniškem muzeju, ki bo odlična kulturno-zgodovinska pridobitev v našem kraju.

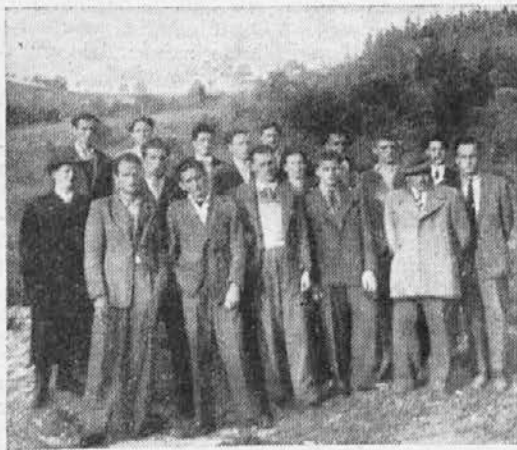
Kot predmeti za bodoči tehniški muzej pridejo v poštev vsi in kakršni koli spomini, ki dokumentirajo našo tako pestro rokodelsko in industrijsko tradicijo. Predvsem moramo zbrati naprave stare tehnike; čim bolj primitivna je bila, tem bolj zanimiva je. Če ni več celote, so dobrodošli tudi posamezni deli. Stare naprave, stari značilni stroji, orodje, posodje, predmeti — da, razni komadi ležijo kje med staro šaro in se niti ne zavedamo, kak znamenit kos naše tehnike, naše delavnosti predstavljajo. Tudi cimrovke, puntake, cepini, kranjci itd. tisočletne tesarske posebnosti po naših koroških gozdovih, ki smo jih že davno zavrgli, so morda marsikje iskana znamenitost nekdanje ročne obdelave. dalje razne listine, slike, skice itd. itd.

Vse te posebnosti, vse te znamenitosti moramo zbrati — in jih že zbiramo. Pri zbiranju pa moramo pomagati vsi. Pomagati morajo posamezniki, ustanove, šole, društva. Tudi samo opozorilo, kje bi kak tak predmet dobili, je že sodelovanje in pomoč, da bomo našo zgodovinsko zbirko čim prej upostavili.

V Guštanju bomo upostavili zbirni urad in prvo sobo na gimnaziji na Ravnah. Gimnazija že pomaga, že dela in bo še pomagala in še delala, toda vsega sama ne bo mogla napraviti. Vsi krajanji od naše Tople in Koprivne pa doli po dolini Drave, vsi so povabljeni, da sodelujejo, da pomagajo. Gotovo je, da bodo šole največ storile, da bodo najbolj uspešno popularizirale začetek in smisel zbiranja po delavskih in kmetijskih domovih. Vse ustanove, vse obrti, vsa podjetja pa naj organizirajo to skrb поблиže v lastnem okviru. Kar koli boste našli znamenitega, javite na:

Zbirni urad za tehniški muzej
na gimnaziji
Guštanj - Ravn

Zbirni urad se bo ob pridnem delu dopolnil kmalu v zgodovinsko zbirko, zgodovinska zbirka pa v naš tehniški muzej — muzej, ki bo imel poleg delovne tradicije zbrane tudi vse druge krajevne zanimivosti.

Absolventi žerjavovodskega tečaja.

Desem od prevaljske družine

(Zložil jo je 1860. leta Valentin Ocvirk z Breznice, peti jo zna pa naš Glavar Alojz — za spomin na slavno prevaljsko železarno, ki je tistega leta prvič zašla v krizo, leta 1899 pa prenehala.)

Ljuba prevaljska družina,
kak zdaj žalostno počiva,
to pa nišer k'ne ve,
kaj da delati ne sme.

Prevaljani so se štim'vali,
ko so delat druž' začali,
ojojo, kak zdaj le bo,
ko druž' dela nimajo.

Velike lone so služili,
noblih suknje so nosili,
kteri je imel denarja kaj,
je lahko peljal dečlo v raj.

Radi so se tudi ženili,
h hčeram pavrškim hodili,
vsak bi bil rad babo imel,
le kam jo bo zdaj kaj del!

Babe so se tak nosile,
kakor frave so hodile,
košato janko gor na rit,
da že ne more v cerkev prit.

Kramarji so se smejali,
tam so lahko vse predali,
kadar bil je geltok dan,
se je znašel vsak kramar tam.

Po petnajst pračev so kupovale,
vse na rit so nabasale,
zdaj pa janke skrivajo,
ko dedi dela nimajo.

Žalostno je srce moje,
ko pregledam znance svoje,
vsak te bara sem no taj,
kje bom dobil delo zdaj.

Eni so koj to ugenili,
da se niso oženili,
kteri pa oženjen ni,
ta se lahko nasmeji.

Z mojega srca vam to voščim,
saj nobenega ne favšam,
Bog le daj en tak še čas,
dosti dela druž' za vas.

Kovači so pa tako djali,
da smo pesmi mi skladali,
še-to sem pa zložil jaz,
da vam bo za kratek čas.

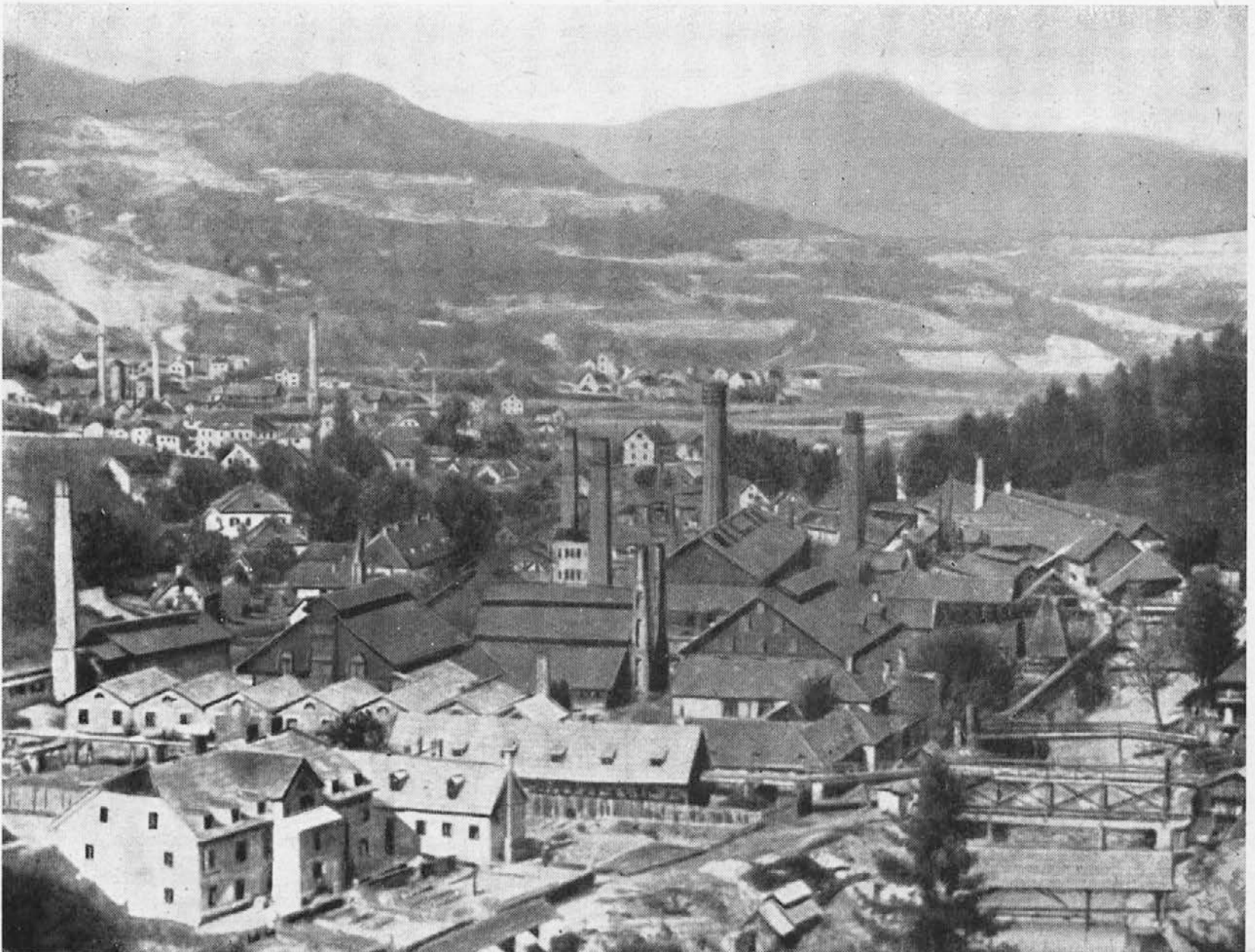
Štirje smo tam vkup stali,
ko so še-to pesem pisali,
kteri bi pa rad vedel to,
bi bil pa tedaj prišel cuo.

Luka Štefan je to pisal,
se je smejal ino kisal,
dobre volje no vesel,
pa tobak je zraven kadil.

Da bi bili zdravi no veseli,
ko bomo še-to pesem peli,
kteri bo še-to pesem pel,
zato greha ne bo imeli.

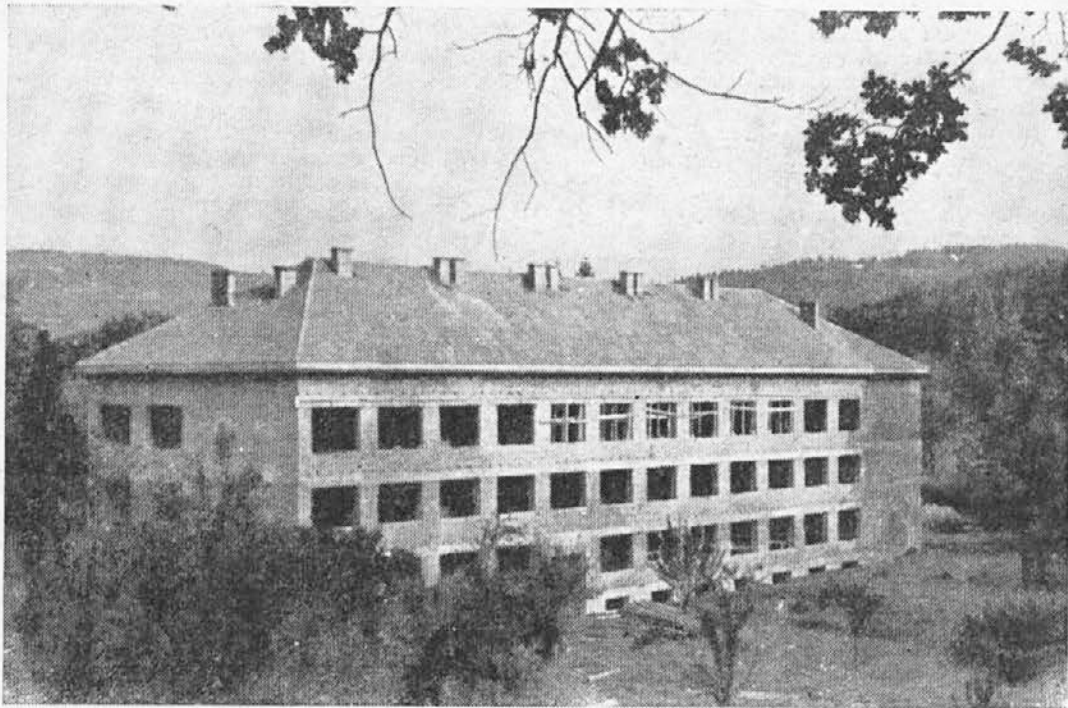
Babe so tudi zraven stale,
na ves glas so se smejale,
še-te tri babe no en pob,
pa nas je bilo osem kup.

Ko je še-to pesem že popisal,
se je malo še obrisal,
je pa rekel: zdaj le cuo,
smo pa kar zapeli jo.

Take so bile nekoč Prevalje.
Po vsej Evropi znana železarna je propadla leta 1899.

Obisk na Ravnah

Poslopje naše nove gimnazije je bila prva skrb. Prav tako nujna pa je gradnja stanovanj za vzgojitelje-profesorje.

Ko je oni dan ulilo, kakor da so vse nebeške pipe popokale, sta dva iz čistilnice stopila v gimnazijo vedrit:

»Sva se vpisat prišla,« sta se z norci opravičila.

»Prav, prav! Saj vabimo, pa letos nobeden od vas noče priti v večerno gimnazijo.«

Stopila sta z menoj v čitalnico študijske knjižnice. Svetla je bila in topla.

»Menda še prav veste ne, da imamo na Ravnah razen gimnazije tudi študijsko knjižnico. Samo šest krajev v celi Sloveniji jo ima in Ravne so med temi šestimi. Tu dobite vsako knjigo in vsak časopis, ki se v Sloveniji tiska; tudi najnovejše angleške in nemške liste za železarje in rudarje. Okoli 17.000 knjig že imamo, vsak dan jih je pa več. Prostori so še tesni, pa ko bo novo gimnazijsko poslopje dovršeno, bo knjižnica napolnila vse prvo nadstropje gradu.«

Malo nerodno jima je bilo, ko sem ju posadil za mizo in jima nanosil knjig in

časopisov s slikami. Pa sta kar obsedela, čeprav se je zunaj večer razvedril.

»Saj bi človek tu kar obsedel!«

»Zakaj pa ne pridete v našo čitalnico? Saj ni le za profesorje in dijake, saj je tudi za vas delavce. Še drugim povejta, naj pridejo! Jim bo za kratek čas ali pa za poduk, kakor si bo kdo izbral. Vsak dan je do devetih zvečer odprta.«

Stopili smo po nekdanjih grofovih prostorih.

»Tu spodaj bomo uredili z železarno Tehniški muzej — Delavski muzej bi lahko rekli, ker bo kazal zgodovino dela v naši dolini, predvsem naše železarne. Pa tudi ta čaka na dovršitev novega poslopja, da se bo mogla gimnazija iz gradu umakniti.«

»Kaj ga, hudiča, tako muškate! Ali ga kak kavelj nazaj drži?«

»Pod streho nam jo je Gradis junaško spravil. Če boste pri vas v železarni trdni v tem, bo čez leto dni gotova.«

»Kaj bi ne bili trdni, hudiča! Saj to je naša gimnazija!«

-k.

Guštanjsko gasilstvo

Gasilstvo je panoga ljudske pomoči, ki je nastajala iz potrebe. Iz tehnične strani predvsem, pa tudi iz organizacijske ima svojo zgodovino, ki je častna. Tudi gasilstvo guštanjske jeklarne, katere preteklost je ozko povezana z razvojem trškega prostovoljnega gasilstva, ima svojo preteklost.

Nedaleč od bivše štajersko-koroške meje prideš po dolini reke Meže, ki je bila že pred stoletji važen prehod v Podjuno, v ozko kotlino, ki jo proti vzhodu zaključuje trg Guštanj. Na Ravnah, na desnem bregu Meže, je pred 200 leti nastala mala kovačnica na vodni pogon. Iz primitivne kovačnice se je v teku let razvila mala jeklarska industrija, ki je s svojimi izdelki zaslovela po vsem svetu.

Prihodnje leto bo 75 let, ko so se delavci in obrtniki dogovorili, da ustanovijo

prostovoljno gasilsko enoto Guštanj. Bilo je to v februarju leta 1878. Ustanovitelji so pomrli že vsi, živi le še Kert Andrej, član od leta 1890.

Z razvojem tovarne je bila v letu 1896 organizirana nekaka požarna ekipa, katere sestavni del so tvorili tesarji in dnevnicarji. Skupino je vodil tovarniški tesarški mojster tov. Kavc Franc, požrtvovalni gasilec, dolgoletni član in poznejši poveljnik Gasilske čete Guštanj. Ta gasilska skupina je bila po sedanjih pojmih in potrebah ter napredku siromašno opremljena; posedovala je ročno brizgalno z 200 m cevi, raztezno lestev in nekaj požarnih kavljev. Vsi ti predmeti gasilske opreme so še danes sestavni del Industrijskega prostovoljnega gasilskega društva Zelezarne Guštanj. Člani Kavčevega ga-

silskega voda so bili včlanjeni v Gasilski četi Guštanj, ki jim je nudila tako teoretičen kakor praktičen pouk.

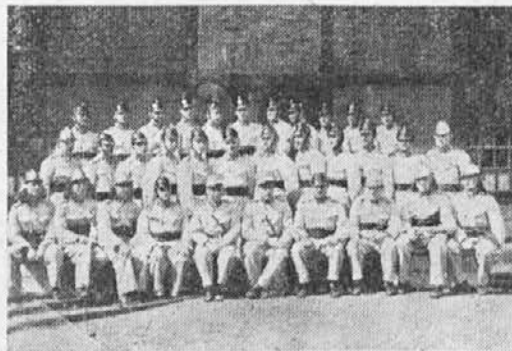
Prelomnico v organizaciji industrijskega gasilstva moramo smatrati leto 1938. Tedanja oblast je zahtevala od vodstva tovarne, da se v požarnovarnostnem pogledu osamosvoji in ustanovi pravno samostojno gasilsko enoto. Kapitalističnemu ustroju podjetja pa izdatki za gasilsko četo niso ugajali, zato je organiziralo podjetje gasilski vod, ki je bil podrejen Gasilski četi Guštanj. Organiziral se je povsem po načelu prostovoljstva, nesebičnega žrtvovanja za ohranitev proizvodnih naprav, ki so bile življenjski pogoj za člane in za ostale delovne tovariše. Za predsednika in poveljnika je bil izvoljen tov. Gostenčnik Engelbert, za poveljnikovega namestnika pa četni poveljnik tov. Gradišnik Franc. Gasilski vod je s tem postal samostojno telo in se samostojno razvijal teoretično in praktično.

Gasilski vod je štel tedaj 36 članov, 3 oddelke po 10 gasilcev in poveljstvo, ter se je začel vidno uveljavljati. Že je prejel leta 1939 36 novih delovnih oblek, podjetje je nabavilo motoriko z zmogljivostjo 600 l na minuto in 200 m gasilskih cevi, proti plačilu pa je prejel vsak član tudi predpisano paradno obleko.

Izbruhnila je druga svetovna vojna. Jugoslavija je postala ogrožena. Nevarnost pred zasedbo je narekovala, da se poostrijo požarnovarnostne mere in izpopolni organizacija gasilstva. V marcu 1940 je že posegla vmes vojska, ki je zahtevala od gasilstva posebno varstvo v pogledu zaščite industrijskih naprav in prebivalstva pred zračnimi napadi. V ta čas spada prevzem 34 čelad, 24 pasov, 8 sekiric in 1 pas s kladivom, kar je prejel gasilski vod od Gasilske čete Guštanj.

Od članov iz leta 1940 se še sedaj udeležujejo v naši gasilski enoti: Gradišnik Franc, Plazovnik Albert, Cvetko Ivan, Doberšek Jožef in Dretnik Ivan II.

V letu 1941 in med okupacijo je prešlo gasilstvo v sestav protiletalske zaščite (Luftschutzpolizei) in je bilo povsem militantno organizirano. Iz potrebe in da zaščiti okupator svojo prisvojeno imovino, je podjetje nabavilo motoriko z 800 l zmogljivostjo na minuto in B-cevi.

Ideja Prežihovega Voranca je zmagala v letu 1945. Ta zmaga je prinesla tudi gasilstvu nov polet. Iz male kovačnice je zrastle mogočno metalurško podjetje, ki je s svojimi kvalitetnimi jeklenimi proizvodi na prvem mestu v državi. Iz nekdanj malo pomembnega gasilskega voda je v svobodni socialistični domovini nastalo Industrijsko prostovoljno gasilsko društvo, povsem samostojna in enakopravna gasilska enota, ki ima objektivne možnosti, da povsem zaščiti našo železarno in da po svojem strokovnem kadru prispeva tudi k vzgoji gasilskega naraščaja izven svojega območja.

W. R.

Naš list

Prvič od obstoja našega naselja in imena, je sedaj izšel v Guštanju tudi že lastni list. Izdaja ga upravni odbor železarne.

Guštanj ni toliko zaostal, kakor je oddaljen in ne tako nezanimiv, kakor je tih, da ne bi mogel biti tudi kraj za izdajanje lastnega glasila.

To smo sedaj že dokazali. Kaj bi govorili več, razlagali in utemeljevali, »Koroški fužinar« je tu in se utemeljuje sam. Rodil ga je napredek kraja, rodile so ga potrebe; oddaljenost in tišino smo preostali.

V Guštanju je bilo zadnja leta mnogo investiranega, mnogo za delavnost in mnogo za napredek življenjskega standarda. Doživljamo redke primer hitrega in vsestranskega napredka nekega kraja. V bistvu so te investicije padle na vredna tla, vredne tradicije, zato so tudi padle. Vsekakor pa smo se ob teh investicijah znašli v nekoliko drugačnem okolju. Prinesle so nam dodatne dolžnosti in pojavile so se nove potrebe.

Dolžnosti nikoli niso preveč simpatične, v našem primeru pa je to izjema. Edinstveno hitro gradimo, edinstveno hitro rastemo in že kar komaj lovimo sapo. To se pravi, da bomo postali v nekaj letih odlična tovarna in odlično mesto. Da pa bomo tudi odlični tovarnarji in pravi meščani, je ob investicijah vzporedna skrb in dolžnost. Torej dolžnost za podvig samega sebe.

Naš list nas bo strokovno izobraževal, nas bo vzpodbujal in družil v prizadevanju za izboljšanje kakovosti naših izdelkov. Postati moramo mojstri dela. Poleg stroke bomo objavljali vse, kar je značajno in veliko, kar je krepostno in lepo; vse ono pa, kar je odvratno in nelepo, bomo zavračali in nadomestili z boljšim. Z naših strani bo dihala naša koroška dežela in naša domovina.

Vsi, ki že delajo na tem polju, bodo imeli v našem »Fužinarju« pomoč.

UREDNIŠTVO

LISTNICA UREDNIŠTVA

Nekaj člankov nismo mogli priobčiti, nekaj pa smo jih morali krajšati in bodo nadaljevanja priobčena v prihodnji številki. Tako je zaradi obsežnosti moral izostati zanimiv sestavek, katerega je napisal tov. Karl D o b e r š e k, o delu in življenju naših rudarjev pod Peco. Priobčen bo prihodnjič v celoti.

Upravni odbor se zahvaljuje vsem, ki so prispevali za vsebino našega lista in s tem pripomogli, da bo naše glasilo že na svoji prvi poti izpolnilo svoj namen.

V Guštanju deluje dosti društev in ustanov, želimo in vabimo jih, da bi vsaj v prihodnjih številkah izkoristile strani našega lista za večji uspeh svojega dela.

Falenti — tesar in ogljar v koroških gozdovih.

FALENTI

Zadnja leta je živel pod Homom na Krištanovi pušči, kjer se je vse že podiralo, le en konec kleti je bil še varen, ker je bil obokan: tam si je postavil pečko, dimnik je speljal skozi okno, v kot si je nastlal listja, k oknu si je postavil trinožen stol — to je bil njegov brlog. Kuhal si je rodo polento in delal grablje in kosišča.

»Zdaj sem na penziju,« se je sam iz sebe ponorčeval.

Res, komaj je bil otrok shlačal, je šel s sekuro v les — in od tistih mal je bil v lesu že sedemdeset let, dober, vesel, lesni mož. Na tešče je zajuckal; nihče v Uršlji gori ni znal juckati kakor on. In kadar je bila njegova Dolganočka zopet kdaj pri njem in se je ogrel, je še kot starec zavil tako vižo, da so tice utihnile.

»Siromak sem in zato som srečen. Ko bi bilo bogastvo največja sreča, bi vse konec jemalo: ne bi bilo ne orača in ne kovača. Ko bi pa zdravje bilo največja sreča, bi bila tako opoteča, da bi ne bila.«

V Macigojevem in Godčevem je več let oglje kuhal.

»Zato sem zdrav,« se je potrkal na prsi, »tisti dim prekaži pljuča, da se jih bolezni ne prime.«

Tri leta je v Lobasovem lesu živel sam v bajti, ki si jo je zbil iz brun in skorje. »Tice so mi kratek čas delale. O, ta dreselj me je večkrat zmerjal:

„Lump, kje si bil, kje si bil?“

Vse zapil, vse zapil!

Pojdi ven, pojdi ven, pojdi ven!“

Poredno je pobilskal s cvetočimi očmi, ki so mu ostale mlade in dobre do smrti.

Ko so partizani prišli v Uršljo goro, ni bil noben večer več sam.

»Sem vedel! Že rajni Šratnekar je prerokoval: Bo prišel čas, ko bo gospod berače za suknjo prosil. In potem bo prišel čas, ko ne bodo gledali več na suknje, le koj na roke — tako bodo gospodo spoznali.

Ko je prišla svoboda in so mu rekli, kaj ne gre na Prevalje po podporo, je zamahnil: »Kaj bom beračil, ko si še lahko pridelam! Še kosa malokateremu tako ureže ko meni.«

Pa že ni bilo več tako.

Potem je prišel neke nedelje popoldne od Prežiha ves nedelen in obrit:

»Voranc mi bo do penzija pripomogel!«

Voranc, Voranc, vanj je veroval bolj kakor v Boga...

»Se popisal me bo, je rekel, da bo branje o meni.«

In potem ga je na vsem lepem oplazilo kakor bukev v gori.

»Spovedati se nimam kaj. Sovraštva nimam do koga; obečal tudi nisem nikomur kaj, da bi mu ne bil storil — drugih grehov pa vem ne.«

Toda še pred smrtjo je prišel ček in Falenti se je z blagim smehljajem zagledal vanj:

»Pa res: Penzija!«

Potem je uprl ostekleneli pogled skozi okence v les, v smreke, ljubice svoje, in drešelj mu je še za slovo poredno zapel:

»Lump, kje si bil? Kje si bil?“

Pojdi ven, pojdi ven, pojdi ven!“

Falenti pa ga ni več čul.

fs.

Nove, boljše možnosti za mlajši rod

Bilo je v bivši Jugoslaviji, v času, ki se ga mi mladi že skoraj ne spominjamo več, ko je končal moj brat meščansko šolo. Kam sedaj, sta se spraševala oče in mati, saj v kapitalistični državi ni bilo lahko spraviti fanta v uk. Najrajši bi postal električar, saj je že kot šolarček rad napeljeval žice, sestavljal električne zvonce, montiral stikala; celo majhen motorček je napravil, da so nam vsem zapovrstjo gomazeli nevidni mravljinici po rokah. Veselo upanje, da bi se kdaj lahko posvetil poklicu, za katerega je ves gorel, je kmalu splahnelo, njegove prošnje so bile povsod zaman.

»Pa bi poskusil morda za ključavničarja,« je svetoval oče. — Tudi tu so ostala vsa pota brezuspešna. Thurnova jeklarna na Ravnah, ki je imela v tej dolini še največ potrebe po ključavničarjih, učencev ni sprejemala. Zakaj neki, saj jih Thurn za svojo malenkostno proizvodnjo tudi ni potreboval. Zaslužil je brez posebne brige več z nezakonito prodajo Böhlerjevih jekel v naši državi. Mar je bilo njemu, če je bil zato naš narod ogoljufan — za delo in kruh, čeprav je sam bogatel na račun tega naroda. — In tako je mineval čas in brata je končno sprejel za vajenca mizarški mojster, mizarstvo ga prav nič ni veselilo.

Doma so pa vendar bili veseli, da so ga le nekam spravili. Ni bilo lahko, poleg popolne oskrbe brata, še mojstru plačevati za uk, posebno, ker so bili še štirje šoloobvezni otroci, očetov zaslužek pa pičel. Vendar so tista tri leta še kar minila, in potem je zopet nastalo vprašanje: kam pa zdaj?

Pol leta se je hodil udinjat direktorju jeklarne, odedil in preuredil mu je domalega čisto zastoj ves vrt in po dolgih prošnjah ga je ta končno sprejel v je-

klarno — za rezača železa. Še danes vidim njegov in materin vesel obraz, ko je prišel s to novico domov. — Precej časa je preteklo, veliko truda in prošenj ga je stalo, da je bil premeščen v ključavničarsko delavnico, kjer je imel priliko izvršiti včasih tudi kako manjše delo za električarsko delavnico, ki je bila za njega še vedno najlepši sen. Toda ni trajalo dolgo. Strašna in krivična druga svetovna vojna je pobrala tudi mojega brata — ni se vrnil in ni uresničil svojega načrta — postati kljub vsem zaprekam električar.

Ko gledam, kako se z veseljem zanosom vsujejo učenci iz svetlih prostorov MIŠ-e naše železarne, se večkrat spomnim brata; kako vesel bi bil, če bi si dočakal tega. In ko gledam vajence v prostornih, snažnih učnih delavnicah, nehote pomislim nanj

— s kakim veseljem bi se tudi on lotil dela. V vseh delavnicah pa so prijazni mojstri, ki brez ljubosumnja prenašajo svoje znanje na mladi rod, za pouk pa so izbrani dobro strokovno naobraženi predavatelji in tudi profesorji z ravenske gimnazije.

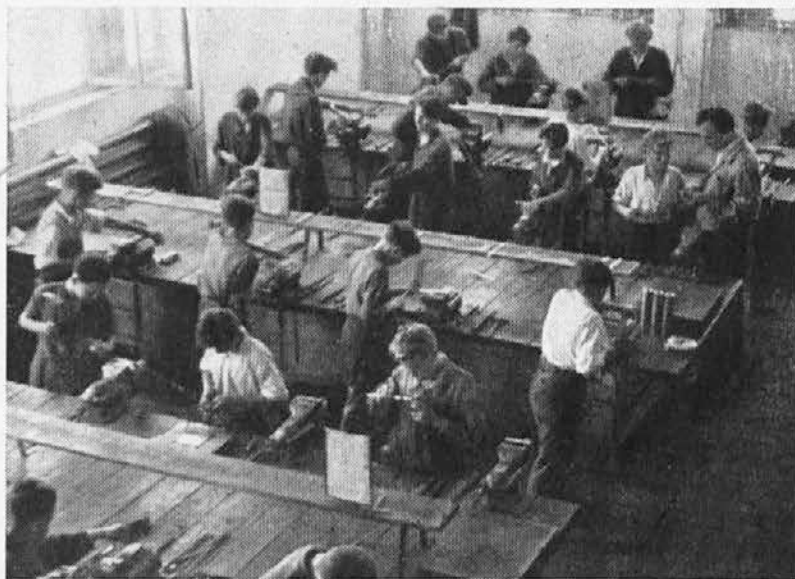
Vsako leto zapusti šolo veliko število novih kvalificiranih delavcev vseh strok metalurške industrije.

Postavljena je nova sodobna jeklarna, kjer bodo proizvajali žlahtna jekla bivši učenci MIŠ — sinovi kovinarjev, nekdanjih grofovih hlapcev. Tudi električarjev-učencev je precej in vsako leto zapusti delavnice lepo število mladih elektr. pomočnikov.

Povsod pa je delo, veliko dela, kar pomeni kruh in lepše življenje vsem, ne samo peščici izbranih.

Škoda, da brat ni dočakal tega.

Betka

Prvi koraki v prakso.

KRONIKA

Zapiski iz spominske knjige guštanjske župnije.

Župnija Guštanj se omenja že leta 1341. Kako zanimivi bodo torej zapiski iz te kronike, bi človek mislil, toda kaj, ko začenja kronist šele z letom 1896.

Kar hudoval bi se nad predniki, zakaj niso začeli pisati kronike prej, zakaj so izpuščali dobe in seveda tudi dogodke in zanimivosti. Ob teh mislih pa se le spomnimo, da tudi mi nismo dosti bolj vestni pri vodenju kronik, čeprav so dogodki naših dni še bolj zanimivi.

Kroniko guštanjske župnije je začel pisati župnik Valeš Vencel, češki rojak. Kakor jo je nastavljal on, tako so jo približno vodili vsi nasledniki, v kolikor je niso zanemarili in leta 1934 sploh opustili.

NEKOČ JE BILO TU JEZERO...

Valeš Vencel pove najprej znano pripovedko o jezeru, ki je pozneje steklo skozi sotesko pri »votli pečici«. Cerkev Marije na Jezeru, kakor še danes radi nazivajo prevaljsko župno cerkev, stoji na kraju, kjer je nekdanji graščak v »Sagrađi« (kjer je sedaj kmet Temelj) našel truplo utopljene hčerke. Graščakova hči je namreč utonila, ko se je vozila po jezeru v čolnu. Oče se je zaobljubil, da postavi cerkev, kjer bi našli in potegnili iz vode njeno truplo.

Že v dobi tistega rodu enkrat je stresel naš kraj močnejši potres in soteska pri »votli

pečici« pod Guštanjem se je zrahljala, jezero je počasi oteklo, graščak pa je postavil na kraju, kjer so našli hčerkino truplo, cerkev — in odtod Marija na Jezeru.

VREME, LETINA

Župnik Valeš Vencel je moral biti velik ljubitelj prirode in živeti kakor kmet z vremenom, ker je tako vestno zapisoval prav vremenske pojave in vplive na letino. Iz teh vremenskih ugotovitev bomo videli guštanjsko vremensko nestalnost in posebnost za 50 let nazaj ter lahko določili iz primerjave kak vremenski pojav v naprej. Začnimo:

1897 — Zima je bila mila, snega malo in že sredi februarja v dolini kopno. Za veliko noč 18. aprila cvetijo češnje, češplje in hruške. O Jurjevem ima žito že klasje, toda 2. maja sneg, 8. maja še več snega, 12. maja pa mede ves dan. Jeseni hud mraz in na dan sv. Barbare že 75 cm snega, o božiču južje.

Kronist omenja volitve 5. kurije v dunajski državni zbor in pravi, da se poslanci lasajo.

Rojenih v guštanjski župniji 78, umrlo 44, poročenih 19 parov. Skupno prebivalcev v župniji 2099.

1898 — Veliko snega, cvetni čas lep. Konec maja, junija in julija pa sam dež. Avgusta in septembra krasno vreme. Sadja dosti, jesen lepa.

Kronist pove, da je sicer v tem letu »vse skrižem«: nevera raste, kmet propada, parlament pa se prepira o nacionalnem vprašanju.

Rojenih 87, umrlo 63, poročenih 12 parov.

1899 — januarja in februarja zelo lepo,

malo snega in toplo. Marec in april sneg, maj in junij pa deževno in mrzlo. Sadja nobena. Jesen do decembra lepa in topla.

5. avgusta ob pol 8. uri zjutraj močan potresni sunek, ki pa ni povzročil škode.

V politiki tudi to leto »revoltno« in so v Celovcu »bande« razbile nekaj šip.

Rojenih 66, umrlo 77, poročenih 14 parov.

V tem letu je bilo v Guštanju torej več mrličev kot rojstev — vzrokov ne navaja (le zgoraj pravi, da »sadja — mošta — nobenega«).

1900 — Zima ni premrzla, a spremenljiva: dež, sneg, mrzlo, milo. V aprilu še niso orali.

26. junija nevihta — huda ura od zore do mraka. Neslo je vse mostove. Letina srednja, sadja pa ogromno, posebno v Tolstem vrhu. Primanjkuje posodja.

Po časopisju prepričani, ali je to leto zaključek 19. stoletja, ali začetek 20. stoletja. Zmaga prvo naziranje.

Rojenih 75, umrlo 39, poročenih 12 parov.

1901 — januar mil, februar in marec veliko snega in mrzlo, april in maj deževno, cvete malo, le češplje lepo.

Rojenih 60, umrlo 50, poročenih 11 parov. Torej zopet bolj kritično. Skupno v župniji 2098 prebivalcev.

1902 — Januarja lepo in toplo brez snega. Februarja sneg vsak dan. Marca vetrovno. Na Svinjski planini in Golici je podrlo cele planine gozdov in poškodovalo poslopja. 16. aprila cvetejo češnje, na Jurjevo tudi že hruške in češnje. 29. aprila začne dež, sneg in mraz, kar traja skozi ves maj. Na binkošti 18. maja dežuje ves dan, ponoči pa sneg. Za spremembo potem zelen božič. To leto slabo sušili.

Prežihov Voranc

Od Meže do Poljane

Spusti se v korito hudournika Meže pri njegovem vzglavju, ki leži na Lužah med Peco in Železno Kapljo, ali pa stopi vanj pri njegovem izlivu v Dravo, povsod boš prišel v zanimiv svet. Kajti v tem koritu je v malem strnjena vsa podoba življenja našega slovenskega ljudstva, njegovih bojev, njegovih želja in ciljev. Tu je industrija, od katere životari polovica prebivalstva, tu so kmetje, veleposestniki, vasi in gradovi, star trg, cerkve in božje poti; tu so rodoljubi in komunisti, bogataši in berači, stranke in organizacije, hitlerjanci in nacionalisti, kultura in zaostalost, prosvetni domovi in aresti, advokati, duhovniki, učitelji in drugi prosvetljenci. Vse je zbrano v tem skoraj štirideset kilometrov dolgem vijugastem koritu.

Napotil sem se vanj pri Dravogradu, kjer je ustje mežiške doline. Skoraj hkrati z mežiško dolino se izteka v dravsko dolino tudi sosednja mislinjska dolina. Kilometerček pred izlivom v Dravo se stekata Meža in Mislinja v skupno strugo. Tu zagledamo prvič našo vodo Mežo. In že te iznenadi! Pričakoval si, da bo voda, ki pride iz samih planin in gozdov, pesniško lepa in zelena, namesto tega pa zagledaš črno, umazano žlobudro, ki ne skaklja po strugi, temveč se vleče kot črevo. Zdi se utrujena, kot bi si želela objema sive Drave, kjer se bo lahko predala njenim silnim valovom in se ji ne bo več treba brigati, kako bi se prerila naprej.

Toda že tik pred izlivom so jo zajezile človeške roke, da goni dve veliki žagi. Ustje Meže ima pri ljudstvu veliko večji sloves, kakor pa bi to zaslužila sila Mežinih vod. Ta sloves izvira sicer že iz preteklosti, toda je tako zakoreninjen, da pozna ime Meža še danes vsa spodnja Koroška tja gor do Velikovca in Volšperga,

vsja zapadna stran južne in srednje Štajerske tja do Lipnice in dol do Šoštanja. In to kljub temu, da v samem gnezdecu ni niti kakega gradu niti kake romarske cerkve niti sedeža kakršne koli zbornice. Namesto takih znamenitosti pa leži ob strugi poleg žage gosposka hiša s sedežem lesne industrije madžarskih baronov Hiršlerjev...

Pa tudi to še ni pravi vzrok tej imenitnosti. Kraj Meža ni znan zadelj baronov Hiršlerjev, čeprav imajo v okolici nekaj tisoč hektarjev posestva, temveč je znan zaradi nekdanjega zakupnika Pernata. Pernat je bil do svetovne vojne celega pol stoletja največji in najznamenitejši lesni trgovec, kar jih je ta del dežele poznal.

Ko se je rodil, tu nekje pod Tolstim vrhom, ni imel nič. Ko je doraščal, je bil za pastirja, za hlapca, za tesača, za flosarja. Kmalu se spoznal, da ima talent za lesno trgovino, ki se je takrat začela razcvetati. Ker je bil pa suh, je vprašanje temeljnega kapitala rešil na ta način, da je stari kmetiški babi, ki mu je bila lahko dvakrat mati, a je imela nekaj stotakov, obljubil za ta denar sveti zakonski stan. Svoje zakonske obljube sicer nikoli ni izpolnil, toda za dobljeni denar je začel kupovati les in ga privezavati na repe flosov, katere je plavil za razne gospodarje na Hrvaško in Ogrsko.

Na ta način je postal lesni trgovec. Človeštvu ni znano, če se je razumel tudi na zgodovino in če je poznal razna razdobja družbenega razvoja. Toda dejstvo je, da je napravil tako, kakor so pred skoraj tisoč leti storili grofje traberški in trušnjski, ki so prav tukaj, nad izlivom reke Meže v Dravo, nad današnjim traberškim trgovom na strmem hribočku postavili mogočen, staroveški grad, ki je ob-

PREŽIHOV VORANC

V molčanju sinjih teh nicin pod Goro si bral podobo samorastno življenja našega in iz globač temračnih v Tvoji luči vstal je človek naš. Človek? Kaj? Je zver? Je brat trpljenja, blodenj in ljubezni v vse dalje časov in svetov.

fs.

vladal stečišče petih dolin, dravske proti zahodu in vzhodu, labodske, mežiške in mislinjske. S tem gradom so gospodarili vsem prehodom in vsem cestam teh dolin.

Lesni trgovec Pernat je namreč vzel v zakup Hiršlerjevo pristavo na ustju Meže, tik na dravskem brodu in pred nosom dravograjskega kolodvora ter je na ta način imel v rokah vozal vsega prometa imenovanih petih dolin. Zaprl in zasedel je vse ceste in vse vode; kakor nekdanj ro-parski vitezi gori na gradu, je Pernat spodaj v rečnem ustju prežal na svoje žrtve. Skoraj petdeset let je ta vozal dolin in cest popolnoma obvladoval, bil strah in trepet tisočernih kmetov, kateri so z njegovo pomočjo šli na beraško palico. Prizanašal pa ni niti graščinam, ki jih je

15. oktobra postavljeno in odprto postajališče Guštanj, kjer je še danes in isto (prej vlak ustavljal ob čuvajnici pri Tumpeževi bajti).

Kronist omenja volitve 3. kurije za dunajski državni zbor. V okrajih Pliberk in Železna Kapla zmaga z veliko večino izdelovalec orgel in posestnik Franc Grafenauer iz Šmohorja, znani zavedni Slovenec in govornik.

Tovarna uspeva, 360 delavcev, gradijo prvi »personal«.

Rojenih 72, umrlo 46, poročenih 12 parov. 1903 — januarja veliko snega in mrzlo. Marec in april topla do cvetne nedelje. Dne 12. aprila sneg in mrzlo — vse do Jurjevega.

18. julija — 708 birmancev. Birma dr. Josef Kahn — Znana slovenska pridiga Ivana Serajnika, kaplana s Prevalj.

4. julija strašno neurje. Pri Sp. Lečniku ubije strela Valentina Litmarja.

20. julija popisuje kronist smrt 93-letnega papeža Leona XIII.

To leto je leto nesreč na Koroškem:

10. julija pogori trg Meuthen na Gor. Koroškem — od 94 hiš jih uniči požar 60.

9. septembra pogori vas Breška vas pri Pliberku in sicer 36 hiš.

13.—14. septembra vodna katastrofa na Gornjem Koroškem. Vas Ukve uničena in zasuta 2 metra in pol s prodom.

V Bistrici na Dravi porušeni polovica hiš. Na vsem gornjem Koroškem podrlo vse mostove, uničena polja, odneslo živino itd. Škoda nad 12.000.000.— kron.

Rojenih 68, umrlo 50, poročenih 16 parov.

1904 — veliko snega, a vseeno milo. Februarja in marca mnogo obolenj. Sredi aprila

Guštanj — nad 600 let star trg. Pogled proti Uršlji gori.

»Jamnica« — Kotlje pod Uršljo goro.

nekaj prav vročih dni, proti koncu aprila: zima, leto, pomlad. V gori sneg, v dolini vročina in zeleni detelja. 23. aprila huda ura z bliskom in gromom.

Akademski kipar Leopold Maroder napravi pokopališki križ pri Sv. Antonu.

Rojenih 79, umrlo 46, poročenih 23 parov.

1905 — mila zima. Prvi sneg šele 18. januarja. Sredi februarja lepo in v dolini kopno. Marca nekaj res lepih dni, aprila mrzlo in vetrovno. Poletje suho od junija do konca septembra — veš čas brez dežja. Sadja malo — jabolk nič. Jesen slaba. Od 11. oktobra do konca novembra skoro vsak dan dež. Božič lep in prijeten brez snega.

Rojenih 70, umrlo 49, poročenih 20 parov.

1906 — zima mila, sredi januarja precej snega, marca prav mrzlo in neprijetno. Sredi aprila nekaj zelo lepih dni. Na Jurjevo začne snežiti pa do 22. maja več ali manj vsak dan. Do polovice junija je bilo vmes občutno mrzlo, toda letina je dobro izpadla.

1. decembra uveljavljene splošnih, enakopravnih in direktnih volitev (24 let star in 1 leto v občini itd.).

Rojenih 78, umrlo 45, poročenih 13 parov.

1907 — ves januar strašno mrzlo, 12. in 13. marca zameti.

14. maja prve splošne, enakopravne in direktne volitve v dunajski državni zbor.

Na Spod. Koroškem dobi slovenski krščan.-soc. kandidat Franc Grafenauer 4668 glasov in zmaga nad dvema drugima kandidatom izrazito.

28. julija prva primicija v Guštanju, kar obstoja župnija — primiciant Josip Klein-

lercher. Pridiga župnik od Sv. Štefana z Zilje, češki rojak Anton Pelnač.

Tu se spremeni pisava kronike in provizor Anton Teul vpiše v knjigo prve slovenske besede: »Za veseljem pride žalost.«

Sledijo poglavja v lepi slovenščini.

Najprej popiše kronist smrt župnika Veleša.

11. oktobra umre od kapi zadet Vencel Valeš. 24. oktobra bi moral biti pogreb v Guštanju, a sorodniki želijo, da je prepeljan na Češko. 42 duhovnikov. Pogrebne svečanosti vodita sošolca Pelnač in Sedlaček.

Slovo na cesti pred tovarno.

1908 — Provizor Anton Teul tu še do marca, nakar kronika spet nemška.

»Mit Dekret vom 10. 1. 1908 wurde ich...« začne vpis novi župnik Avgust Križaj, ki govori potem več del le o popravilu župnišča. Neredni vpisi v kroniki. Bolan, gre na planino, pride kaplan Sekoll, a tudi on zboli.

1909 — 1910 govori kronika samo o popravilu župnišča, ki je bilo baje tako, da je hotel Vencel Valeš Guštanjanom uti.

1911 — 13. junija volitve v dunajski državni zbor. Kronist najprej popravlja, da Grafenauer leta 1907 ni dobil 4668 glasov, temveč 4425 glasov, nemški svobodomislec 2173 glasov in socialdemokrati 1335 glasov. Torej še vedno več kot nasprotna kandidata skupaj.

Kronist objavlja volilne rezultate za leto 1907 v Guštanju, ko so dobili:

	Guštanj	Tolsti vrh
krščanski soc.	49 glasov	172 glasov
social-demokrati	179 „	22 „
nem. nac.	35 „	5 „

spravljajal podse, jih mesaril in razprodajal. Ko je napovedal milijonske konkurze in so se razni židovski magnati po Budimpešti in drugih madžarskih mestih zaradi njega obešali, je svoje hčerke možil s težkimi dotami.

Zdaj je minulo že dokaj let, da tega Pernata ni več, njegova slava pa še vedno daje temu kraju svoj pečat.

Kmalu za Hirslerjem se razhajata mislinjska in mežiška dolina in zdaj šele jo mahneš na desno. S hriba gleda na nas cerkev svetega Križa nad Dravogradom, ki je znana posebno zaradi tega, ker je med svetovno vojno tu zgoraj jerpergovala podoba device Marije z Višarij na Koroškem. Po vojni so se naši kristjani že veselili, da jim bo ta čudežna podoba ostala in marsikdo izmed njih je že premišljeval, kako bi se dala urediti še druga plat romarske pobožnosti, posebno pa, kar se tiče gostiln in prenoševalnic. Toda prelepi upi so hitro splavali po vodi, ker so tudi Italijani, novi gospodarji Višarij, znali ceniti vrednost čudežne podobe ter so svetinjo kratkomalo zahtevali nazaj in jo slednjič tudi dobili.

Prekmalu smo v soteski med Tolstim vrhom in Selovcem, dvema hriboma, ki s svojima tisočmetrskima vrhovoma branita vhod v mežiško dolino. Med njima je komaj prostora za strugo Meže, za cesto in za železnico. Kmalu se njuni vznožji spet razširita in že korakaš skozi okroglemu kotlu podobno dolinico, ki se ji pravi Dobrije.

V Dobrijah je tudi izredno hud Blatnikov klanec, nad katerim stoji spomenik tam v bližini padlega koroškega bojovníka Malgaja. Ta klanec je bil svoje dni, ko še tod ni bilo železnice in tudi pozneje, ko je v Meži še stoloval Pernat, pravi križev pot vprežne živine. Pred vojno je občina Tolsti vrh, znana po svoji slovenski trdobočnosti, pri deželnem odboru v Celovcu desetletja moledevala za preložitve tega klanca. Nazadnje je slovenskemu po-

Leta 1911 so dobili v Guštanju:

krščan. soc. Grafenauer	53 glasov	198 glasov
soc. dem. Sitter	173 „	23 „
nem. nac. Vinz.	42 „	8 „
Schumy	42 „	8 „

Skupno v okrajih Spod. Koroške so dobili:

krščanski socialisti	4117 glasov
socialni demokrati	1546 „
nemški nac.	2430 „

Zmaga torej Slovenec Grafenauer nad obema nasprotnikoma tudi tokrat.

1912 — dodeljen kaplan Miha Kusterle. 8. maja 468 birmancev. Birma prošt dr. Balthasar. Pozdrav slovenski in nemški.

Rojenih 60, umrlo 43.

1913 — Kronist omenja, da je šlo nekaj Guštanjanov na romanje na Sv. goro in da jih je šlo 50 na romanje na Višarje.

Rojenih 78, umrlo 35.

1914 — Vojna. Tovarno prevzame vojna oblast. Kmetje izgubijo najboljše moči. Beda raste kakor lavina. Kaplan Wölfl gre. Rdeči križ nastopa pri vsakem vlaku. Kronist župnik Križaj omenja, da ni namen vedno najbolj plemenit. Še enkrat se skrega z guštanjskimi dekletki ko pravi, da ga je bilo sram, ko mu je oficir rekel, da so se vojaki o guštanjskih dekletih posebej »zadovoljivo« izrazili. Takoj nato upostavi dekliško kongregacijo. Pridejo prvi Rusi-ujetniki, pojavijo se živilske karte — izredna podražitev.

kg mesa prej 1 K 60, sedaj 6 K 70

kg moke prej 36 vinarjev, sedaj 1 K 20

kg masti prej 1 K 60, sedaj 14—17 kron.

1917 — Do srede 1917 je padlo 49 guštanjskih faranov. 7.—9. septembra procesija za

slancu Grafenauerju le uspelo prepričati deželni zbor, da se mora klanec preložiti. Znal je tako pretresljivo opisati trpljenje živine in voznikov na tem klanecu, da so celo poslanci nemško-nacionalne večine vzklíkali:

»Nehajte! Preložitev je samo po sebi razumljiva stvar.«

Grafenauer je že triumfiral. Preden so pa začeli glasovati, je neki nemški poslanec nenadoma vprašal, v kateri občini leži ta nesrečni klanec.

»V tolstovski« mu pojasni Grafenauer. »V tolstovski! V občini teh trdobjučev,« se začudi nemški poslanec. »Tem pa klanca ne bomo prelagali.«

In predlog je padel pod klop.

Pod klanecem je staroznana Blatnikova gostilna. Stari Blatnik je postavil hišo na eno nadstropje, toda ko je mimo hiše privozil prvi vlak, se je nadstropje zrušilo in od tistih dob je krčma pritična, kakor se spodobi vsem starim, poštenim občestnim gostilnam.

Z drugega brega Meže gleda doli na krčmo Rožejeva kmetija. Nekdanji njen lastnik jo je zapil tako rekoč pri Blatniku. Kadar mu je zmanjkalo denarja, sta s krčmarjem kratko malo stopila na cesto in Rožej je s prstom pokazal v breg:

»Tega z dvema vrhoma za tri rajniše.«

Potem se je vrnil in Rožej je pil, dokler ni teh treh rajnišev zmanjkalo. Nato sta spet šla na cesto, kjer je kmet spet s prstom pokazal na gozd:

»Tega debelega za pet rajnišev.«

Čez nekaj let je bilo oplaknjeno vse prostrano pobočje onstran Meže. Ko je padlo zadnje debljo, je kmet Rožej odšel k znanemu padarju Avgustinu v Guštanj in rekel:

»Gospod padar, grlo me boli. Poglejte vanj, če ni morda obtičal tam vrh kakega borovca, ki sem jih skozi pogнал. Rad bi kako mažo.«

»Zini!« mu je ukazal padar in ko je oni zini, mu je pripeljal tako zaušnico, da se je kmet opotekel po sobi.

»Tu imaš mažo.«

Ko se je Rožej spet pobral, je mirno vprašal:

»Koliko pa ta maža velja?«

»Pet rajnišev, ker je mastna,« je odvrnil padar prav tako mirno.

Rožej je položil na mizo zadnjih pet goldinarjev, ki jih je imel.

Od Blatnika dalje se korito zopet zoži. Čez nekaj minut smo že pri Javornikovi kapelici, ki čepi na skali tesno ob vodi, tam kjer se izliva v Mežo hotuljska voda Dula, prvi pritok Meže, ki prižene svoje čiste vode iz podzemnih rezervoarjev Uršlje gore.

Kapelica je postavljena na mestu, kjer je pred stoletji izdihnil graščak na Javorniku. Bil je strog in krut s svojimi številnimi podložniki. Ob žetvi je bil žanjicam, ki so delale raboto na njegovih obširnih njivah, venomer za petami. In kadar je katera zaostala za vrsto, jo je, kažoč na zaostanek, podrezal: »Ali je tu notri kak kuščar skrit, da se ga bojiš?«

Ker se je zadelj svojih pravic sprl z duhovsko gosposko, so ga postavili pred plejniško sodišče v Nemškem Gradcu. To ga je spoznalo za krivičnega in ga obsodilo na poljub železne device (srednjeveško mučilno orodje). Devica ga je pa prehudo stisnila in začel je že domov grede umirati. Pripeljali so ga pod grajski hrib, kjer je izdihnil ravno na mestu, kjer stoji še dandanes spominska kapelica. Že s poti je poslal na grad ukaz, da morajo podložni kmetje za njegov prihod zaklati toliko svinj, da se bo mogel okopati v topli svinjski krvi, kajti le to da ga lahko ozdravi. Ko je vprega prišla pod grad, so kmetje začeli klati svinje in so delo ravno končali. Tedaj so na dvorišče pripeljali mrtvega graščaka. Zadelj tega ta kapelica ni le spomenik umrlemu trinogu, temveč spomenik suženjstvu njegovih podložnikov.

Malo dalje od tega spomenika je »votla peč«, skozi katero še dandanes teče hudournik Meža. V starodavnih časih ni bilo

tako globokega korita, temveč sta se tu spajala Tolsti vrh in Javornikov hrib z mnogo višjim naravnim nasipom. Za njim se je razprostiralo veliko jezero, ki je segalo še tja mimo Prevalj in pokrivalo vso kotlino, kjer leži danes trg Guštanj in druge okoliške vasi. Trška cerkev ter ona na Farni vasi imajo še danes priimek: »na jezeru«. Toda Meža, ki se je svoje dni s slapom iztekala iz jezera, si je v teku tisočletij izjedla globljo strugo, dokler se ni jezero naposled odtoklo. Danes je le še »votla peč« vidna in romantična priča tega tisočletnega procesa.

Čim imaš »votlo peč« za hrptom, se začne soteska zopet širiti, hkrati pa zagledaš pred njo prelepo lego trga Guštanja. Preden prestopimo most, gremo mimo hlevov Jagrove gostilne, ne vedoč, da je tu še pred dobrimi sto leti stal mogočen grad Grünbichel. Tu so se do poslednjega časa držali še lutrovski predikanti, dokler jih koroški deželni stanovni niso izgnali ter so se umaknili v Slovenjgradec. O gradu nam ni ostalo nič zapisanega iz tistih časov. Grad sam se je sesul v Mežo.

Onstran mostu se že začne trg Guštanj. Stara, silno stara reč in če bi se o domoznanstvu vodila kaka knjiga, če bi spomini segali še preko jubilejev požarnih bramb, bi trg že davno lahko obhajal sedem- ali osemstoletnico svojega obstanka, če ne več. Od ustanovitve dalje je bil last koroških plemičev Aussensteinov, Sponheimov in drugih, dokler ni dobil svojih lastnih gosposkih pravic, lastne uprave, lastnega sodstva.

Guštanj je bil dolga stoletja središče rokodelstva in celovstva ne samo meziške doline, temveč velikega dela snodnje Koroške. Tu so živeli stoletni rodovi žebjarjev, kovačev, lončarjev, krznarjev, glavničarjev, pletarjev, ščetinarjev, usnarjev, klobučarjev in drugih rokodelcev. Tu so se vršili najvažnejši semnji in tudi največji semenj spodnje Koroške; prvoseptembrski letni semenj v Pliberku je bil prej v Guštanju, dokler niso nekoč Pliberk

mir. 6. oktobra pobrali zadnje zvonove, med temi velikega 1854 kg. 5. septembra Avstrijci zajeli 200.000 Lahov in 1500 topov ter vrgli Italijane čez Tagliamento.

Rojenih 49, umrlo 43, poročenih 8 parov.

1918 — 9. februarja mir z Ukrajino, 11. 2. mir z Rusijo, 10. 3. mir z Romunijo.

Tu nenadno kronika zopet slovenska: »Konec vojne«, z zrušenjem bolgarske fronte tudi italijanska. 27. 10. proglasijo Čehi svobodo in vsi domov.

Plenjenje vagonov in trgovin v Guštanju. Pride celjski pešpolk z Malgajem na čelu.

1919 — 6. maja zavzamejo Avstrijci Guštanj in izropajo Lečnika, Oseta, Kuharjeve. 28. maja so jih Jugoslovani pognali nazaj do Celovca. Z njimi gre okrog 100 ljudi in tudi župnik Križaj. Na župnijo pride administrator Benjamin Petrič. Na župnijo imenovan dr. Cukala, župnik iz Podkloštra, a klican v Beograd na ministrstvo, zato pride Vinko Razgoršek, ki ustanovi v Guštanju bivšo JSZ. 1. 9. nastopi kaplan Anton Oblak.

Rojenih 58, poročenih 10 parov.

1920 — V kroniki nova pisava. Nastopi dr. Cukala, ki gre iz Beograda s padcem Protičevega kabineta. Razgoršek gre na župnijo sv. Mihaela na Krki.

Nastopijo črne koze — vse šole zaprte.

Zima izredna, brez snega — take še ne pomnijo (zato boleznj verjetno). Kmetje prekujejo slabo pomlad in letino, a po lepi zimi še lepša pomlad. Na Jurjevo vse v cvetju, rž že klasila. Navadno leto prehiteno najmanj za 3 tedne.

26. junija strašna toča. Tekom pol ure jasno in temnosivi oblaki. Ob 4. uri popoldne

pada kot orehi debela toča 10 minut. Najhujše v Kotljah. Zbijalo živini rogove. Taka neurja ne pomni tu nihče. Vse belo še drugi dan po jarugah.

10. oktobra plebiscit. Nihče tu ni veroval v možnost izgube Slovencev. Člani JSZ šli pomagat vzdrževati red, žene in dekleta nadomestovale gospodinje v A ozemlje. V cerkvi molili za srečo in blagoslov bratov v glasovalni coni. Na trgu vse prazno in tiho.

Zvečer smo pričakovali prvih znakov naše zmage — kresov na Peci. Niso zagoreli... tam iz Podjune nekje pa je odmevalo streljanje s topiči — slabe slutnje. In res. Za Jugoslavijo je bilo oddanih 15.278 glasov, za Avstrijo pa 22.025 glasov.

V posameznih okrajih so glasovali:

	za Jugoslavijo	za Avstrijo
Rožek	2318 glasov	1980 glasov
Pliberk	5535 "	5312 "
Velikovec	2444 "	8306 "
Borovlje	4981 "	6427 "

Nekdo je rekel, da bi koroški Slovenci to reč bolje rešili, če bi jim takrat z jugoslovanske strani toliko ne »pomagali«.

V Guštanju polno beguncev. Okrajno glavarstvo iz Velikovca se preseli v Guštanj že 15. oktobra in uraduje v hiši ravnateljstva jeklarne. Okrajno sodišče se preseli na Prevalje, isto carina. Beži Mohorjeva družba in se namesti na Prevaljah.

28. novembra volitve v ustavno skupščino v Beogradu. Nastopata dve ideji: centralizem in avtonomija. Volitve po poročnem sistemu in s kroglicami: 7. strank, ki dobijo v Guštanju:

	Guštanj	Tolsti vrh
Kom. stranka Jugosl.	18	15
Slov. ljudska stranka	121	95
Nar. soc. stranka	12	2
Jugosl. demokrat. stranka	5	4
Jugosl. soc. dem. stranka	71	41
Samost. kmetjska stranka	9	5
Prekmurska stranka	2	2
	238	164

V Guštanju volilo 66%, v Tolstem vrhu 61%.

Rojenih 53, umrlo 40, poročenih 17 parov.

Menda edina kronika o Guštanju, pa še tako skromna.

Če ima kdo kje še kaj, naj odstopi snujoči se zgodovinski zbirki v Guštanju.

V Guštanju smo dobili sektorsko ambulanco. To je velika pridobitev za ves kraj. Popisali jo bomo prihodnjič. Slediti mora vpostavitve lekarne, naše šole in naše ustanove pa čakajo na podružnico Državne založbe Slovenije.

Končno bomo dobili avtobus, da bomo rešili gojence industrijske šole dolge poti s Kisle vode v tovarno in nazaj ter pospešili in izboljšali promet za delavce in uslužbence okoliških krajev.

Kdaj se bomo lotili kolodvora? Vse je še tako, kot je bilo pred domala 100 leti, četudi je postaja Guštanj najbolj frekventirana od vseh postaj od Maribora do Celovca.

berčani Guštanjčanom ukradli sejmskega patenta in s tem pravico semnja zvičajno prenesli v Pliberk.

V preteklem stoletju, ko se je v teh krajih pričela prebujati slovenska narodna zavest, je trg Guštanj znan kot nemški otok. Kljub temu pa je imel v svojem grbu lipo. In prečudno tudi to, da je že takrat najvplivnejši tržan, patricij Čebul imel pri stari trški gardi slovensko komando.

»Riti proti lipi« je vpil nad nemškimi tržani, ko je hotel, naj se vrsta obrne na drugo stran.

Sele mnogo let kasneje je prišel na vrsto: »Kehrt euch!«

Danes je cehovske slave že davno konec; zastava trške garde ter magistratni pečat z lipo v sredi ležita med staro občinsko šaro. Potomci nekdanjega strumnega poveljnika Čebula pa se borijo na nemški strani za življenjski prostor.

Še danes je Guštanj poln prelepih koticov, dasiravno je lepih, starih hiš zmeraj manj. Harmonična zaokroženost, h kateri sta včasih pripomogla vsaka stavba in vsak plot, se izgublja, vanjo pa se vrtvajo neokusna, modernizirana popravila, ki kvarijo staro lepoto. Le priroda okoli trga se še drži starega. Meža ter dva potoka, ki se v trgu zlivata vanjo, ga napolnjujejo z večnim šumenjem svojih voda in tesni bregovi ga varujejo skoraj od vseh strani.

Da je ta kraj resnično lep, bi se mogli prepričati tudi zategadelj, ker so ga včasih kar tri plemiške rodbine izbrale za prebivališče. En tak sedež je zgodovina že izbrisala, to je grad, o katerem smo govorili pri vходу v trg. Na vzhodni strani, tik nad zadnjimi hišami, stoji graščina Javornik. Star, prvotni grad je včasih stal malo višje na hribu nad »votlo pečjo«, toda že za časa Valvazorja je bil razvalina in le kup kamenja priča še dandanes o njegovem obstanku.

Pravijo, da je od tega gradu, čigar potomci »von Jaborneggi« še danes živijo nekje na Koroškem, šel podzemni prehod do gradu Šrotenek pod Uršljo goro, ki se je včasih imenoval Kačji grad. Tega prehoda do danes še niso odkrili, res pa je, da veže oba gradova star trdnjavski sistem, ki še ni izgubil in ki ga ljudstvo imenuje: »turški okopi«. Za sistem obstoji iz globokega rova in iz deset še vidnih velikih, mestoma globokih okroglih okopov, od katerih je največji oni na Prežihovem vrhu, ki nosi ime »tabor«. Ta trdnjavski pas je zapiral pot iz Štajerske na Koroško. Če danes opazuješ te stare naprave, ti stopi pred oči bridka zgodovina naših podložniških prednikov, in skoraj ne moremo razumeti, kako so mogli prekopati toliko zemlje. Kljub tem okopom so turške vojske večkrat hrule po teh krajih. Pri cerkvi svetega Mohorja, ki stoji sredi takega okopa, stojita še dve orjaški lipi od treh, ki jih je turški poveljnik zasadil v spomin na čas, ko je tod taboril.

O moči javorniške ter šrotneške graščine ne pričajo le okopi in spominska kapelica, temveč tudi še druge priče. Pri Šrotneku se vidi v zidovju vdolbina, v kateri bi človek ne mogel niti dobro sedeti niti dobro ležati, v kateri pa je po ustnem izročilu prečepel podložni kmet Prežih celih sedem let, ker je graščaku ukradel divjega merjasca...

Iz arhiva javorniške graščine, v kateri je že po svetovni vojni guštanjski

trgovec Brundula zavijal špeh in klobase, si se pa mogel črno na belem poučiti o socialni zgodovini prebivalcev. Še meni je ta trgovec leta 1922 zavil kos papiricirane slanine v papir, na katerem je bilo v nemškem jeziku napisano:

»Šmeregčnikova kajža mora gradu Javorniku vsako leto oddati: za veliko noč 30 jajc in enega kopuna, za božič pa 15 jajc in eno kuro...« Papir je bil več kot dve sto let star.

Pri Smeregčnikovi bajti je bilo le toliko sveta, da je mogel podložnik ob svojem prerediti eno samo kravo. Kako čudo, če je ravno pred velikonočnim in božičnim praznikom uveden štiridesetdanski, oziroma adventni post!

Tretji grad Ravne stoji na južno-zahodni strani trga. Kakor je grad Javornik povezan s preteklostjo s celo vrsto legend in pripovedk, se o zgodovini tega tretjega gradu ne ve nič podobnega. Kvečjemu to, da so predniki sedanjih lastnikov pred več kot stopetdesetimi leti pokupili majhne kovaške luknje ob Meži pod gradom in iz njih v teku časa napravili tovarno jekla in železa.

Medtem ko je Javornik, grad fevdalne gosposke, propadel, se rušil, izgubljal grunt za gruntom ter naposled postal navadna večja kmetija, je moč gradu Ravne rastla, se večala, se širila na vse strani, dokler ni segla dlje kot je segel odmev treskanja tovarniških kladiv — dokler ni grad zagospodoval nad prostranejšim ozemljem, kakor je površina same mežiške doline.

Zakon napredka je naposled začel krhati tudi njegovo moč; tovarna pod gradom se je po vojni spremenila v delniško družbo, na velikanskem posestvu pa je začela glodati tako imenovana nacionalizacija. Obljubljena agrarna reforma je strašila okrog gradu, kajti številni, zemlje lačni najemniki in drvarji so to obljubo vzeli zares...

Da bi se odstranila ta nevšečnost, so gradu Ravne priskočili na pomoč razni gospodarstveniki in nacionalizirali cele pristave in planine. Zemlja je prešla iz grofovskih rok v roke domačih kapitalistov, ki nalagajo trud svojih prstov v slovensko obmejno zemljo.

Ker smo se v Guštanju predolgo zamudili, jo moramo sedaj urneje pobrati proti Prevaljam. V Dobji vasi, kjer je mežiška dolina najširša in nam hudournik za kratek čas izgine izpred oči, se spominjam tiste kmetice, ki je tu svojčas zdravila živino in ljudi, dasi za to ni imela nobene pravice. Neki takratni guštanjski zdravnik, ki je bil že sit njene konkurence, je nekega dne napolnil steklenico z vodo svoje kobile in najel nekoga, da je šel z njo h kmetiški ranocelnici, češ da je gospa ta in ta nevarno zbolela ter so zdravila nujno potrebna.

Kmetica je vodo pogledala in rekla:

»Bolezen te gospe je res zelo težka; povejte vašemu gospodu, naj ji vsak dan dà nekaj funtov ovsu ali pa koruze, če jo hoče rešiti.«

Ustno izročilo molči, kako je zdravnik ta nasvet upošteval, ve se le, da je odslej kmetica imela mir pred njim.

Toda že je pred nami Brančurnikova krčma pod Zagradom. Tu mimo ne gre noben pošten popotnik, odkar hiša stoji. Pred hišo stoji ogromna kamenita klop, napravljena iz lepo okrašene rakve iz rimske dobe. Zgoraj na hribu je namreč ne-

koč stal rimski kastel. Zagrad sam in hribček, na katerem stoji cerkev svete Barbare, je ovit v celo kopo pravljicnih legend. Tu je pravljica o gradu, o jezeru, o grajski devici, ki se ni marala poročiti, kakor je želel graščak, in se je vrgla v jezero; tam, kjer so jo našli, stoji danes kapelica.

Vse to ozemlje, tako zavito v pravljicno preteklost, leži danes pred menoj z vso svojo okrutno goloto vsakdanjega življenja. Tu je tovarna za lepenko, katere temelji so zgrajeni iz razvalin rimskih utrd. Dva brata sta bila na Selah nad Kotljami; eden je dobil domačijo, a drugi je odšel delat na prevaljske plavže kot težak. Tisti, ki je dobil domačijo, jo je v nekaj letih zapil ter postal dninar, oni pa, ki je bil dninar, je postal trgovec, hišni posestnik, restavrat, veleposestnik, industrijalec. Ta je postavil to tovarno lepenke. (Dalje prihodnjič)

OPOMINI IZ SODOBNEGA ŽIVLJENJA

Bili so na poslovnem obisku. Daleč je Guštanj, pa se jih zbere z avtom več, da je ceneje in hitreje. Skupaj smo nekoč stradali in študentovali in so se mimogrede oglasili. Kar pred hišo so hoteli in spet takoj naprej, toda po 25 letih svidenja naš koroški značaj tega ne pusti. Pridite vsaj za pol ure na naš mošt. »Pa bo kdo po avtu brskal...?« Ne, ne, tega se pri nas ne bojte, ste na Koroškem, naši ljudje ne jemljejo tako. Kar pustite vse, kakor je, nihče ničesar ne bo vzeml. Skromno je žvelo to ljudstvo in v tej skromnosti je ostalo kremenito pošteno. Povsod boste v tem kraju o tem čuli in se prepričali.

Po pol uri zadržka, po besedah spominov in ponosnih popisov našega kraja in ljudstva so sedli spet v voz — in opazili, da je medtem nekdo s sedeža v avtomobilu ukradel volneno odejo.

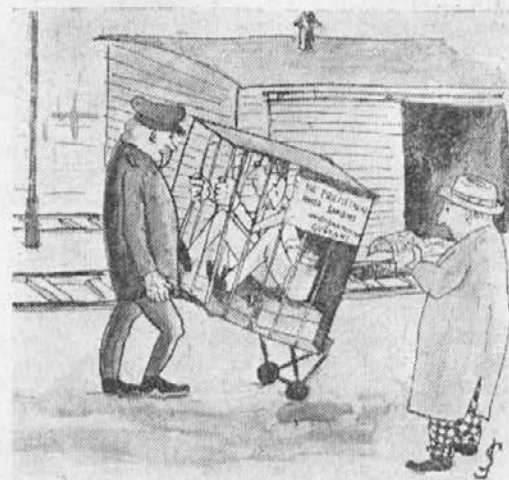
Storilec, tista odeja, s katero si mazal poštenost naših ljudi, Ti v življenju ne bo koristila. Sam boš spoznal to in se boš na svoje dejanje še in še spominjal.

Hišni gospodar

Kaj? V trgu naj bi bila profesorju soba izdana? Mar nimajo na Ravnah svojega samostana?!

Park na Ravnah

Na Ravnah bil je park nekdanj; zdaj gmajna tam je, kozji raj.

Tole si je namislil guštanjski študent na univerzi v Ljubljani:

Če se peljem s potniškim vlakom domov, se vozim samo 16 ur, plačam pa 950 din. Če pa se dam prepeljati kot tovor s tovarnim vlakom, se vozim dva dni, plačam pa le 180 din.